

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Středisko ibero-amerických studií

Diplomová práce

Ing. Anna Ulrichová

Vliv Světlé stezky na život v Peru

The Influence of Sendero Luminoso upon the Life in Peru

Praha 2014

Vedoucí práce: prof. PhDr. Josef Opatrný, CSc.

Poděkování

Ráda bych poděkovala svému vedoucímu, panu prof. PhDr. Josefu Opatrnému, CSc., za odborné vedení a vstřícný přístup při psaní této diplomové práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 6. května 2014

.....
Anna Ulrichová

Klíčová slova

Peru, Světlá stezka, guerilla, vnitřní konflikt, násilí, protipovstalecká kampaň

Key words

Peru, Shining Path (Sendero Luminoso), guerilla, internal conflict, violence, counterinsurgency campaign

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá vlivem Světlé stezky, peruánské maoistické guerilly, na život v Peru. V úvodu práce je přiblížena peruánská historie druhé poloviny 20. století časově předcházející vnitřnímu ozbrojenému konfliktu. Hlavní část práce se zabývá aktivitou Světlé stezky a protipovstaleckých sil v posledních dvou dekádách minulého století a jaké dopady měla jejich činnost na peruánské obyvatelstvo. Závěrečná část hodnotí vliv Světlé stezky na život v Peru po roce 2000. Jsou zde přiblíženy různé formy přítomnosti Světlé stezky v dnešním Peru.

Abstract

This diploma thesis studies the influence of Sendero Luminoso, Peruvian Maoist guerilla movement, upon the life in Peru. The introductory part deals with the second half of the 20th century Peruvian history that preceded the internal armed conflict. The main part of the thesis focuses on the activity of Sendero Luminoso and counterinsurgency forces in the last two decades of the previous century and on the influence these activities had on the Peruvian population. The final part evaluates the present time (post-2000) influence of Sendero Luminoso in Peru as well as various forms of its presence.

Obsah

Úvod.....	9
Vymezení pojmů	15
1 Život v Peru před počátkem konfliktu	17
1.1 Obecné trendy v peruánské společnosti druhé poloviny 20. století.....	17
1.2 První volební období Fernanda Belaúnde Terryho a aktivita guerillových hnutí v 60. letech.....	20
1.3 Vojenský režim Velasco Alvarada a Moralese Bermúdeze.....	21
1.4 Počátky Světlé stezky	24
2 Vliv Světlé stezky na život v Peru během vnitřního konfliktu.....	27
2.1 Vraždění a zmizení – dvě praktiky různých aktérů se stejným výsledkem	30
2.2 Sexuální násilí.....	40
2.3 Migrace	44
2.3.1 Vnitřní migrace, vysídlení.....	44
2.3.2 Emigrace	56
2.4 Proměna všedních stránek života.....	59
2.5 Dopad na cestovní ruch	66
2.6 Dopad aktivit Světlé stezky na jednotlivé geografické regiony	70
2.6.1 Sierra	70
2.6.2 Costa.....	72
2.6.3 Selva	74

3	Vliv Světlé stezky na život v Peru po ukončení konfliktu.....	77
3.1	Světlá stezka jako strašák z minulosti	78
3.1.1	Světlá stezka v muzeích a umění	83
3.1.2	Světlá stezka ve vzdělávacím procesu	89
3.2	Světlá stezka na politické scéně – MOVADEF.....	91
3.3	Světlá stezka v peruánské selvě.....	95
	Závěr.....	98
	Bibliografie	102
	Příloha.....	113

Seznam použitých zkratk

CVR	<i>Comisión de la Verdad y Reconciliación</i> Komise pravdy a usmíření
ELN	<i>Ejército de Liberación Nacional</i> Vojsko národního osvobození
MIR	<i>Movimiento de Izquierda Revolucionaria</i> Hnutí revoluční levice
MRTA	<i>Movimiento Revolucionario Túpac Amaru</i> Revoluční hnutí Túpaca Amarua
PCP – SL	<i>Partido Comunista Peruano – Sendero Luminoso</i> Komunistická strana Peru – Světlá stezka
VRAE	<i>Valle de los ríos Apurímac y Ene</i> Údolí řek Apurímac a Ene
VRAEM	<i>Valle de los ríos Apurímac, Ene y Mantaro</i> Údolí řek Apurímac, Ene a Mantaro

Úvod

Poslední dvě dekády 20. století představují extrémně komplikované období v dějinách Peru, ať už z hlediska sociálního, politického či ekonomického. Departament Ayacucho, dějiště poslední bitvy válek za nezávislost, se stal místem zrodu guerillového hnutí, které se nesmazatelně zapsalo do dějin moderního Peru. Znovu se zde odehrál konflikt, tentokrát ovšem ne mezi španělskou a osvobozenou armádou, nýbrž v rámci peruánského národa, mezi Světlou stezkou a státem.

Peruánská maoistická guerillová organizace Světlá stezka¹ byla svého času označována za nejbrutálnější hnutí Latinské Ameriky. Šlo o organizaci hlásící se k marxistickým idejím José Carlose Mariáteguiho a Mao Ce-tunga, které byly interpretovány a vykládány vůdcem Světlé stezky Abimaelem Guzmánem, přezdíváným *Presidente Gonzalo* (Předseda Gonzalo). Guzmán sám sebe označoval za „čtvrtý meč marxismu“ a ideologií Světlé stezky se tak stal marxismus-leninismus-maoismus-*pensamiento Gonzalo* (Gonzalovo myšlení).

Z malé nevýznamné skupiny, která se začala utvářet již v 60. letech na univerzitě v Ayacucho, se během následujících let stalo guerillové hnutí, které dokázalo ohrozit samotnou existenci peruánského státu. Rozhodnutí tohoto hnutí začít proti státu ozbrojený boj a nastolit revoluční lidový režim mělo za následek dvě dekády trvajících vnitřní konflikt, nejhorší v moderní peruánské historii. Jeho aktivity ovlivnily životy mnoha Peruánců, ať už přímo nebo nepřímo. Život obyvatelstva byl poznamenán také akcemi protipovstaleckých sil, tvořených armádou, policií či skupinami civilistů snažícími se chránit si svá obydlí a životy. Na počátku 90. let se již zdálo, že Světlá stezka dosáhla takového rozměru, že v boji proti státu brzy zvítězí. Nicméně díky tvrdé a systematické protipovstalecké kampani nově zvoleného prezidenta Alberta Fujimoriho² došlo k zatčení Guzmána

---

¹ Oficiální název byl Komunistická strana Peru na Světlé stezce José Carlose Mariáteguiho (*Partido Comunista del Perú en el Sendero Luminoso de José Carlos Mariátegui*). Vystupovala ovšem pouze jako Komunistická strana Peru – Světlá stezka (*Partido Comunista del Perú – Sendero Luminoso*, PCP – SL) nebo jednoduše jako Světlá stezka (*Sendero Luminoso*). V této práci se používá označení Světlá stezka nebo zkráceně Sendero.

² Alberto Fujimori je dodnes velmi kontroverzní postavou peruánských dějin. Dokázal sice tvrdě a úspěšně zakročit proti terorismu v zemi a také vyvedl Peru z vleklé ekonomické krize díky zavedení neoliberálního systému ekonomiky, nicméně po autopuči (*autogolpe*) z dubna 1992 vládl autoritativně, formou diktatury. Jeho vláda byla kritizována za nedodržování lidských práv,

(k zadržení označovaného jako „zatčení století“) a následně k rozpadu Světlé stezky a radikálnímu snížení intenzity konfliktu.

Hlavním cílem práce není zmapovat historii, objasnit strategii Světlé stezky či udělat výčet jednotlivých jejích akcí zaměřených na svržení státu, nýbrž zaměřit se na ty, jejichž životů se její aktivity nejvíce dotkly – na Peruánce. Cílem je ukázat, jaký vliv mělo její působení na život v Peru, na jeho obyvatelstvo a to nejen v době jejího největšího rozmachu, ale také později, po ukončení konfliktu, a jak je na Světlou stezku nazíráno dnes, jak jsou její aktivity a ideály vnímány obyvatelstvem. Chci dokázat hypotézu, že působením Světlé stezky se Peru, směřování země a život jeho obyvatel výrazně změnily.

K napsání této diplomové práce mě vedl především můj dlouhodobý zájem o Peru a také malý prostor věnovaný v českém akademickém prostředí tomuto peruánskému fenoménu. Velkou inspirací byl také můj studijní pobyt v Limě, díky němuž jsem pochopila, že Světlá stezka není pouze strašákem z peruánské historie, ale její vlivy a hrozba jsou zde stále přítomné. Ačkoliv jsem se o historii Světlé stezky zajímala již dříve, až při vypracování této práce jsem si uvědomila, jak hrozný byl konflikt, který vyvolala její aktivita. Při čtení svědectví obyvatel, kteří byli konfliktem přímo zasaženi, jsem nechápala, jak se něco podobného mohlo přihodit na konci 20. století bez výrazné reakce mezinárodního společenství.

Práce je členěná do chronologicky řazených kapitol. Hlavnímu textu předchází stručné vymezení základních pojmů používaných v textu. První kapitola časově předchází peruánskému vnitřnímu konfliktu, protože pro dosažení cíle práce je potřeba nejprve alespoň stručně popsat, jaká byla situace v Peru před aktivizací Světlé stezky, tedy přibližně ve třetí čtvrtině 20. století. Již v této době byly nastartovány procesy, které se pak zintenzivnily v průběhu konfliktu. Pro zhodnocení vlivu Světlé stezky na život v Peru je nutné přiblížit, jak země před konfliktem vypadala.

---

radikální omezování demokracie a vysokou míru korupce. U obyvatelstva měl zpočátku výraznou podporu, především díky úspěchům na ekonomickém a protipovstaleckém poli. V druhé polovině 90. let ovšem podporu výrazně ztrácel. V roce 2000 po té, co se prohlásil vítězem voleb již na své třetí volební období, ho vlna protestů donutila utéct do Japonska, odkud na svůj post rezignoval. V roce 2009 byl odsouzen k 25 letům vězení za porušování lidských práv během protipovstalecké kampaně, korupci a zpronevěru. V loňském roce mu byla zamítnuta žádost o propuštění z vězení pro špatný zdravotní stav.

Druhá kapitola, rozsahově mnohem obsáhlejší, časově zahrnuje období vnitřního konfliktu (tedy dobu mezi lety 1980 a 2000), jehož „*bezprostřední a stěžejní příčinou rozpoutání [...] bylo rozhodnutí Světlé stezky začít ozbrojený boj proti peruánskému státu proti vůli drtivé většiny Peruánců, mužů a žen, a v době, kdy se díky svobodným volbám obnovovala demokracie*“, jak uvedla ve své Závěrečné zprávě Komise pravdy a usmíření (*Comisión de la Verdad y Reconciliación*, CVR).³ Přibližně do roku 1993 měla Světlá stezka na život v Peru určující vliv, poté její význam postupně klesal.⁴ V této kapitole se snažím vystihnout, jaké dopady měl průběh konfliktu na obyvatelstvo. Uvádím zde jevy, které se staly součástí peruánské válečné reality a které ovlivňovaly život jeho obyvatel. Jsou zde popsány praktiky jako vraždění, mizení, sexuální násilí či nucené vysídlení, tedy projevy velmi negativní a bolestné pro ty, kteří je zažívali a v jejichž okolí se odehrávaly.

A konečně třetí kapitola zapadá do doby postkonfliktní. Její součástí je analýza vzpomínek národa na proběhlý konflikt a povědomí a názory obyvatelstva na Světlou stezku. Tato kapitola se věnuje fenoménu, jehož existenci jsem si uvědomila až díky svému pobytu v Peru. Do té doby jsem Světlou stezku vnímala jako organizaci, jejíž aktivity sice zcela neustaly – v oblasti údolí řek Apurímac, Ene a Mantaro (*Valle de los ríos Apurímac, Ene y Mantaro*, VRAEM) je stále aktivní především na poli obchodu s drogami – nicméně na většině území nemá žádnou podporu a je všeobecně přijímána jako příčina toho špatného, co se v Peru v 80. a 90. letech dělo. Hned první týden pobytu v Limě mi ovšem ukázal odlišnou, pro mě poměrně šokující realitu. Dozvěděla jsem se, že někteří Peruánci, především mladí, přijímají Světlou stezku jako cosi pozitivního, co se snažilo změnit nerovnost mezi obyvatelstvem, která v Peru vládne. Dokonce vznikla i

---

³ „... *la causa inmediata y fundamental del desencadenamiento del conflicto armado interno fue la decisión del PCP-SL de iniciar la lucha armada contra el Estado Peruano, a contracorriente de la abrumadora mayoría de peruanos y peruanas, y en momentos en que se restauraba la democracia a través de elecciones libres.*“ (Comisión de la Verdad y Reconciliación. *Informe Final. Conclusiones Generales*. 2003 [online], s. 317. Dostupné z <http://www.cverdad.org.pe/ifinal/pdf/TOMO%20VIII/CONCLUSIONES%20GENERALES.pdf>.)

⁴ Světlá stezka nebyla jediným guerillovým hnutím bojujícím proti státu. V 80. letech se objevilo také Revoluční hnutí Túpac Amaru (*Movimiento Revolucionario Túpac Amaru*, MRTA), jehož dopady na život v Peru se ovšem se Světlou stezkou nedají srovnávat. MRTA byla nicméně poměrně aktivní i v 90. letech, kdy již byla Světlá stezka na ústupu, odtud tedy pochází delší časové vymezení konfliktu.

politická strana, jejímž cílem se stalo osvobození senderistů⁵, včetně Abimaela Guzmána. Lidé uvědomující si nebezpečí vyplývající z těchto snah se snaží dosáhnout větší informovanosti především mladé generace, která hrůzy vnitřního konfliktu nezažila, a zamezit tím opakování nedávné historie.

Světlá stezka ani v době svého největšího rozšíření neovládla celé peruánské území. Je tedy zřejmé, že dopady jejích aktivit na obyvatelstvo v různých částech země byly rozdílné. Původním záměrem této práce byla analýza dopadů působení Světlé stezky na obyvatelstvo rozdělené podle geografického principu. Peruánské území se tradičně dělí na tři přírodní regiony – *costu* (tichomořské pobřeží), *sierru* (pás And protínající celé území Peru od severu k jihu) a *selvu* (oblast džungle na východ od andského pásma). Studovaná problematika je nicméně tak komplexního rázu, že rozdělit ji na tyto tři oblasti se nakonec ukázalo být víceméně nemožným. Některé druhy následků se týkaly všeobecně všech napadených oblastí, docházelo by tedy ke zbytečnému opakování. Jiné jevy byly geograficky propletené v rámci více regionů. Nedá se například oddělit problematika vysídlení obyvatelstva sierry od vlivu na oblast *costy*, kam nejčastěji vysídlení zamířili. Rozhodla jsem se tedy nejprve charakterizovat jevy, jež zasáhly víceméně všechny oblasti (samozřejmě s různou intenzitou), a pak provést syntézu podle přírodních regionů. Tato syntéza je součástí druhé kapitoly věnující se vlivu Světlé stezky v období posledních dvou desetiletí minulého století.

Ačkoliv mou snahou při psaní této práce bylo zaměřit se na lidskou stránku konfliktu, tedy spíše sociologicky a psychologicky orientovaná práce s kvalitativními údaji, nevyhnula jsem se množství statistických dat, která tato práce uvádí. Nicméně, z mého pohledu je nezbytné tyto údaje uvést, jelikož pomáhají představit si, jakého rozsahu konflikt dosáhl a jaká byla velikost následků a škod. Tyto statistiky také ukazují, jak rozdílný měl konflikt na jednotlivé skupiny obyvatelstva a kdo byl konfliktem nejvíce zasažen.

Zdroje k práci byly vybrány tak, aby poskytly co možná nejširší pohled na danou problematiku. Velká část uváděné odborné literatury byla shromážděna během mého pobytu v Peru. Další část tvoří elektronické zdroje, dostupné

---

⁵ Senderisté jsou členové Světlé stezky.

většinou ze specializovaných internetových databází nebo, v případě aktuálnějších informací, z internetových stránek peruánských novin či serveru Infolatam. Posledním typem zdrojů k mé práci byly rozhovory s Peruánci.

Světlá stezka je fenomén poměrně často zkoumaný, ať už peruánskými odborníky či těmi zahraničními. Může za to zřejmě významnost tohoto hnutí pro moderní peruánskou historii a jeho zvláštnost v tom, že malá špatně ozbrojená skupina dokázala tak silně zasáhnout do stability země. Mezi nejvýznamnější senderology patří bezesporu Carlos Iván Degregori, peruánský antropolog, absolvent univerzity v Ayacucho a jeden z komisařů CVR. Ten se Světlé stezce věnoval z antropologického pohledu v řadě svých publikací či článků v odborném tisku.⁶ Dalším peruánským znalcem problematiky Světlé stezky je Gustavo Gorriti Ellenbogen, investigativní novinář, který se vydával přímo do oblastí konfliktu, aby zde sbíral informace pro své články. Ze zahraničních senderologů zmíním alespoň Davida Scotta Palmera, profesora Bostonské univerzity, který editoval knihu *Shining Path of Peru*⁷ obsahující i kapitoly napsané výše zmíněnými autory. Má práce vychází také z prací řady dalších odborníků, kteří většinou studovali Světlou stezku ne jako celek, nýbrž se zaměřili pouze na některé aspekty její aktivity.

Neopominutelným zdrojem informací při studiu Světlé stezky je Závěrečná zpráva Komise pravdy a usmíření⁸, obsahující závěry více než dvouletého vyšetřování vnitřního konfliktu v zemi. Velmi zajímavý pramen představují také paměti sepsané osobami, které v Peru v době konfliktu žily (například kniha *Guerreros en el paraíso*⁹ františkánského kněze Mariana Gagnona působícího v peruánské selvě v komunitě Ašáninků). V neposlední řadě jsem při vypracovávání využila informací z rozhovorů s řadovými Peruánci, o nichž přece jen tato práce pojednává. Některé jejich postřehy jsou, dle mého

---

⁶ např. DEGREGORI, Carlos Iván. *Las rondas campesinas y la derrota de Sendero Luminoso*. Lima: IEP/Universidad Nacional de San Cristóbal de Huamanga, 1996. DEGREGORI, Carlos Iván. *El surgimiento de Sendero Luminoso: Ayacucho 1969-1979. Del movimiento por la gratuidad de la enseñanza al inicio de la lucha armada*. Lima: Instituto de Estudios Peruanos, 2010.

⁷ PALMER, David Scott. *The Shining Path of Peru*. New York: St. Martin's Press, 1994.

⁸ Comisión de la Verdad y Reconciliación. *Informe Final*. 2003 [online]. Dostupné z <http://www.cverdad.org.pe/ifinal/index.php>.

⁹ GAGNON, Mariano. *Guerreros en el paraíso: sacerdote franciscano, relata la odisea de los Asháninkas, por sobrevivir ante las amenazas de Sendero Luminoso, narcotraficantes y la corrupción de la ultraderecha*. Lima: Jaime Campodónico Editor, 2000.

názoru, velmi zajímavé a jsem ráda, že jsem je v rámci diplomové práce mohla zaznamenat. Jde o skutečnosti, které se v žádné literatuře zabývající se Světlou stezkou nevyskytují.

Vymezení pojmů

Na úvod musím charakterizovat některé klíčové pojmy často se vyskytující v této práci, jejichž správné porozumění je, dle mého názoru, velmi důležité pro celkové pochopení textu.

Ústředním tématem práce je aktivita *guerillového hnutí*, tedy partyzánských jednotek využívajících při svém boji proti nepříteli asymetrickou válku. Ta je typická bojem menší skupiny (guerilly) proti většímu nepříteli. Ve prospěch guerilly hovoří dokonalá znalost terénu, taktika neočekávaného napadání druhé strany a také podpora ze strany obyvatelstva. Guerillové jednotky mají často podobnou strukturu jako vojenské jednotky.¹⁰ Světlá stezka je považována za guerillové hnutí, které k dosažení svých cílů používalo teroristické praktiky.

Jako *terorismus* je v této práci chápáno záměrné používání násilí, jehož cílem je vyvolávat strach a donutit společnost či státní správu, aby něco udělala. Teroristické činy jsou namířeny proti státu, jeho institucím nebo státním příslušníkům a ohrožují základní lidské svobody, úctu k lidským právům a demokracii. Terorismus se vyznačuje záměrnou, dlouhodobou a cílevědomou přípravou, je politicky orientován (snaží se o změnu politického uspořádání), jeho cíle jsou civilní a dopouští se ho zejména podstatní skupiny a organizace.¹¹

Za peruánský *vnitřní ozbrojený konflikt* je považováno období mezi lety 1980 a 2000, které se vyznačovalo vysokým stupněm násilí vyvolaným aktivitou guerill (MRTA a zejména Světlé stezky). Cílem Světlé stezky bylo v rámci tohoto konfliktu dosáhnout svržení vlády a nastolit lidově demokratickou republiku. Jedním z ideologických základů Světlé stezky bylo *Pensamiento Gonzalo*. Jednalo se o Guzmánovu interpretaci myšlenek José Carlose Mariáteguiho, které na základě maoistického pojetí konfliktu město-venkov převedl na soudobou peruánskou společnost. Chudé rolnictvo bylo označeno za hlavní hybnou sílu revoluce, která měla dosáhnout svržení buržoazní vlády.¹²

---

¹⁰ EICHLER, Jan. Terorismus a války na počátku 21. století. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007, s. 144.

¹¹ EICHLER, Jan. Hrozba globálního terorismu a její vyhodnocování. *Mezinárodní vztahy*. 2006, č. 3, s. 20-21.

¹² GORRITI ELLENBOGEN, Gustavo. *The Shining Path: a history of the millenarian war in Peru*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1999, s. 56-57.

Jedním z projevů vnitřního konfliktu bylo objevení se fenoménu *zmizelých (desaparecidos)*, kteří jsou chápáni jako osoby, které byly zadrženy bezpečnostními složkami státu a poté beze stopy zmizely. Jejich zatčení či vyslýchání bylo popíráno, většina z nich byla zavražděna a pozůstatky mnohých z nich se nikdy nenašly.

Posledním pojmem vyžadujícím vysvětlení jsou *vysídlení (desplazados)*. Ti se definují jako „*osoby, které se cítí donuceny migrovat v rámci národního teritoria a opustit místo svého bydliště či své obvyklé ekonomické činnosti, protože jejich život, fyzická integrita nebo svoboda byly porušeny nebo jsou ohroženy kvůli existenci následujících situací způsobených člověkem: vnitřní ozbrojený konflikt, nepokoje nebo vnitřní napětí, obecně rozšířené násilí, hromadné porušování lidských práv či jiné okolnosti vyplývající z předchozích situací, které mohou narušit nebo narušují drasticky veřejný pořádek.*“¹³

---

¹³ “*Aquellas personas que se han visto forzadas a migrar dentro del territorio nacional abandonando su localidad de residencia o sus actividades económicas habituales porque su vida, integridad física o libertad han sido vulneradas o se encuentran amenazadas, debido a la existencia de las siguientes situaciones causadas por el hombre: conflicto armado interno, disturbios o tensiones interiores, violencia generalizada, violaciones masivas de los Derechos Humanos u otras circunstancias emanadas de las situaciones anteriores que puedan alterar o alteren drásticamente el orden público.*“ (DIEZ HURTADO, Alejandro. *Los desplazados en el Perú*. Lima: Comité Internacional de la Cruz Roja, 2003, s. 14.)

1 Život v Peru před počátkem konfliktu

Třetí čtvrtina 20. století byla v Peru, stejně jako ve většině latinskoamerických států, ve znamení vojenského režimu. Nešlo o kontinuální vládu junty, u moci se střídala s demokraticky zvolenými prezidenty, nicméně po většinu období mezi lety 1950 a 1980 byli v čele státu vojáci. Toto střídání civilních a vojenských vlád nebylo pro Peru ničím novým, dělo se tak po téměř celou jeho republikánskou historii. Ta také ukázala, že tato situace rozhodně nepřispívala k politické stabilitě státu ani ke zvyšování důvěry občanů ve stát.

1.1 Obecné trendy v peruánské společnosti druhé poloviny 20. století

Během 50. let byly nastartovány procesy, které ovlivnily Peru na celou druhou polovinu 20. století. Z pohledu populace šlo o demografickou expanzi, která vedla k tomu, že mezi lety 1940 (kdy proběhlo první sčítání obyvatelstva ve 20. století) a 1993 počet obyvatel Peru narostl o téměř 16 milionů (z 6 208 000 na 22 048 000 obyvatel).¹⁴ Tento nárůst byl důsledkem zejména zlepšující se zdravotní péče, jež přispěla k prodloužení délky života (v polovině století byla průměrná délka života 43 let, v 80. letech už 61 let)¹⁵ a k nižší úmrtnosti.

S demografickou expanzí se úzce pojil proces vnitřní migrace. Během druhé poloviny 20. století se Peru změnilo ze země s převážně vesnickým obyvatelstvem na stát s velkou převahou obyvatelstva městského. U vnitřní migrace se daly vysledovat dva typy pohybů, a to přesun obyvatelstva z vesnických osad do měst (*urbanización*) a z hor do pobřežních oblastí (*litoralización*). Tyto dva pohyby měly za následek dynamický růst měst, především pak v oblasti peruánské costy (např. Lima, Ica, Trujillo, Chiclayo, Chimbote). V roce 1940 žilo ve 32 peruánských městech asi 18 % celkového počtu obyvatelstva, v roce 1993 už to bylo přes polovinu. Největší město tvořila

---

¹⁴ Instituto Nacional de Estadística e Informática. *Migraciones Internas en el Perú*. 1995 [online]. Dostupné z

http://www.inei.gob.pe/media/MenuRecursivo/publicaciones_digitales/Est/Lib0018/cap31002.htm

¹⁵ AYALA, José Valdizán; ARMAS, Fernando Asín; RODRÍGUEZ, Raúl Palacios; SEINER, Lizardo Lizárraga. *El Perú republicano: 1821-2011*. Lima: Universidad de Lima, Fondo Editorial, 2012, s. 335.

samozřejmě Lima, jejíchž 645 000 obyvatel z roku 1940 představovalo asi 10 % celkového počtu obyvatelstva, v roce 1993 již měla 6 321 000, tedy 28,7 % všech Peruánců.¹⁶

Zpočátku vykazovala migrace v rámci Peru ekonomický a předem plánovaný charakter, s převahou mužské migrace. Byla především důsledkem kombinace dvou tradičních charakteristik Peru: rozdílnosti v kvalitě života a centralizace. Rozdílná kvalita života (ať už jde o přístup ke vzdělání, k výdělečným činnostem či zdravotnické péči) byla patrná mezi městy a vesnicemi a mezi oblastmi horskými a pobřežními. Horské oblasti se tradičně orientovaly na zemědělství, byla zde nižší kvalita života než v oblastech pobřežních, které se staly centrem průmyslových a obchodních aktivit. Bylo výhodnější soustředit průmysl v pobřežních oblastech, blízko přístavů, než v horských oblastech, které se nacházely v těžko přístupném terénu a stavba komunikací do těchto míst vyžadovala velké investice (je třeba si uvědomit, že bylo nezbytné překročit pásmo And, tedy vybudovat v hornatém terénu silnice překonávající výšku 5 000 m.n.m.). Tradiční peruánský centralismus, kdy se periferie (tedy zjednodušeně řečeno vše, kromě Limy) výrazně marginalizovala a opomíjela, co se týče investic a plánů na rozvoj, rozhodně k řešení problémů v rozdílnosti kvality života nepřispíval. Lidé se proto rozhodli řešit svou situaci migrací do oblastí s vyšší kvalitou života. Většinou se stěhovali muži, což se odvíjelo od ekonomické příčiny migrace. Vzhledem k tomu, že muži byli ti, jež měli na starost ekonomické zabezpečení rodiny, byli to oni, kdo migrovali, aby zajistili svým rodinám vyšší příjem. Zpočátku se jednalo o krátkodobější migrace, pokud se pak rozhodli v místě imigrace zůstat natrvalo, rodiny je následovaly.¹⁷

Ekonomicky byla 50. léta (přesněji jejich první polovina) považována za „zlatá léta“, docházelo k rozvoji infrastruktury a měst. Na růstu exportu se podílela probíhající válka v Koreji, rozvíjel se rybářský průmysl, do Peru proudily zahraniční investice. Takto nabyté peníze byly využity na modernizaci. Především

---

¹⁶ Instituto Nacional de Estadística e Informática. Op. cit. [online], 1995.

¹⁷ ALTAMIRANO, Teófilo. Migración y estrategias de supervivencia de origen rural entre los campesinos de la ciudad. *Anthropologica*, 2012, roč. 1, č. 1, s. 140.

během prezidentského období generála Manuela Odríi (1948–1956)¹⁸ se nastartovaly programy mající za cíl modernizaci měst, nastala stavební horečka. Stavěly se veřejné stavby jako nemocnice, školy, univerzity, elektrárny, stadiony (v této době byl například postaven limský *Estadio nacional del Perú*) a obytné domy. Také se rozvíjela infrastruktura, která jednotlivá města spojovala (byla dokončena Panamericana a pracovalo se na komunikacích spojujících Limu s odlehlými oblastmi sierry a selvy). Navzdory těmto modernizačním tendencím nebyla města schopna reagovat na náhlý nárůst počtu obyvatelstva. Brzy se začaly na jejich okrajích, v pouštních oblastech či na kopcích dříve považovaných za neobydlitelné, objevovat první kolonie typické svými polorozpadlými příbytky, nedostatkem základních veřejných služeb (tedy elektřina, voda, odpady či doprava), chudobou a přelidněním, takzvané *barriadas*, *cinturones de miseria* či poněkud optimističtější *pueblos jóvenes*.¹⁹ Migranti a později jejich potomci se postupně stávali většinovou populací měst, což vedlo k velkým změnám v oblasti kulturní, sociální a mělo dopad na urbanistický ráz měst.²⁰

V 50. letech došlo také ke kroku, jenž naznačoval snahu o zrovnoprávnění velké skupiny dosud opomíjeného obyvatelstva – o ženy. V roce 1955 jim bylo uděleno právo volit.²¹ Jednalo o ženy starší 21 let (v případě, že byly vdané, postačovalo být starší 18 let) pod podmínkou jejich gramotnosti. Tento fakt přispěl k větší emancipaci žen nejen v politice (hned v následujícím roce byla zvolena jedna žena do Senátu a osm do Poslanecké sněmovny),²² ale také v ekonomické, vědecké či akademické sféře.²³ Nicméně, velká masa analfabetů zůstala bez volebního práva. Přes všechny zmíněné pokroky zůstávalo Peru zemí s výraznými ekonomickými, sociálními a kulturními rozdíly ve společnosti, neexistovala jednotná koncepce rozvoje.

---

¹⁸ K moci se generál Odría dostal díky vojenskému puči, až v roce 1950 byl ve volbách zvolen prezidentem, byl ovšem jediným kandidátem. (ROEDL, Bohumír. *Dějiny Peru a Bolívie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 221.)

¹⁹ Označení *pueblos jóvenes* (mladé vesnice) s sebou přináší určitý příslib optimismu do budoucna. Pokud budou obyvatelé společně pracovat na rozvoji, vypracují se postupem času jejich čtvrtě a oni se zařadí mezi občany se středním příjmem.

²⁰ AYALA, José Valdizán; ARMAS, Fernando Asín; RODRÍGUEZ, Raúl Palacios; SEINER, Lizardo Lizárraga. Op. cit., 2012, s. 334.

²¹ Pro srovnání, mezi latinskoamerickými zeměmi bylo Peru v udělení volebního práva ženám předposlední, následováno již jen Paraguayí (ta tak učinila v roce 1961). Na opačném spektru, tedy jako první, udělila ženám právo volit Uruguay v roce 1917. (Ibid., s. 327.)

²² Z celkového počtu 54 senátorů a 182 poslanců. (Ibid., s. 330.)

²³ Ibid., s. 340.

1.2 První volební období Fernanda Belaúnde Terryho a aktivita guerillových hnutí v 60. letech

Dvě události 60. let upozornily na přetrvávající problémy v oblasti sierry: povstání rolníků v departamentu Cusco a aktivita guerillových hnutí v některých částech země. Pod vlivem kubánské revoluce došlo v departamentu Cusco ke generální stávce rolníků, kteří protestovali proti vykořisťování ze strany majitelů půdy, od nichž si ji rolníci pronajímali. Cílem revolučního hnutí bylo znovunabýt půdu, jejich nástrojem se stala invaze. Toto hnutí, vedené bývalým studentem medicíny Hugo Blanco Galdósem²⁴, dosáhlo dílčího cíle, když byla v roce 1962 vládnoucí juntou vyhlášena první agrární reforma v oblasti.²⁵ Nepokoje ovšem neustaly, což donutilo juntou k legalizaci této invaze půdy.

V roce 1963 byl prezidentem zvolen Fernando Belaúnde Terry, který slíbil provést agrární reformu. Během ní došlo v následujících čtyřech letech k vyvlastnění přibližně 100 haciend. V tomto období byla také kečuánština uznána druhým úředním jazykem.²⁶ Proběhlá agrární reforma se ovšem týkala především ladem ležící nerentabilní půdy a problémy v sieře se tím nepodařilo vyřešit, jen na čas zklidnit. Na obranu rolníků v boji proti bídě se v roce 1965 postavila dvě levicová guerillová hnutí tvořená mladými intelektuály – *Movimiento de Izquierda Revolucionaria* (MIR, Hnutí revoluční levice), dříve *Apra Rebelde*, a *Ejército de Liberación Nacional* (ELN, Vojsko národního osvobození). Tato hnutí se rozhodla dotáhnout do konce „revoluci ze zdola“ a přetvořit tak stát, který procházel, jak řekl jeden z hlavních představitelů guerilly novinář Hécto Béjar Rivera „*hlubokým ekonomickým, sociálním, politickým a morálním úpadkem*“.²⁷ Guerilly z 60. let nelze zaměňovat s guerillami z let 80., nešlo o sektářskou skupinu, její příslušníci nedrancovali vesnice a nevráždili nevinné. I když zůstává otázkou, jakým směrem by se tyto guerilly vyvinuly, pokud by nebyly záhy poraženy. Jejich vzorem byla

---

²⁴ Blanco byl v roce 1963 zajat, odsouzen k trestu smrti, o dva roky později byl pak jeho trest změněn na doživotí. Díky amnestii vyhlášené v roce 1970 generálem Velascem se ale dostal na svobodu a v roce 1978 byl zvolen drtivou většinou do Ústavodárného shromáždění. (AYALA, José Valdizán; ARMAS, Fernando Asín; RODRÍGUEZ, Raúl Palacios; SEINER, Lizardo Lizárraga. Op. cit., 2012, s. 338.)

²⁵ 85 % půdy bylo v té době v rukou bohatých. (Ibid., s. 337.)

²⁶ ROEDL, Bohumír. Op. cit., 2007, s. 223.

²⁷ „... *la profunda quiebra económica, social, política y moral que el Perú atravesó por esos años* ...“ (citováno v AYALA, José Valdizán; ARMAS, Fernando Asín; RODRÍGUEZ, Raúl Palacios; SEINER, Lizardo Lizárraga. Op. cit., 2012, s. 339.)

kubánská revoluce a její vůdci. Představitelům guerill se nicméně nepodařilo získat na svou stranu v boji proti velkostatkářům venkovské obyvatelstvo. Zejména proto byla tato hnutí poražena a jejich sympatizanti (pokud se jim nepodařilo utéct) zabiti či zajati. Někteří z těch, jimž se podařilo utéct, pak zemřeli v Bolívii společně s jedním ze svých vzorů – Che Guevarou.²⁸

Ke konci Belaúndeho funkčního období se začala peruánská ekonomika propadat z expanze do stagnace až recese. Export výrobků rybářského odvětví nerostl, těžba nerostných surovin se zmenšila, rostla inflace, což vedlo až k devalvaci měny, zvyšoval se peruánský zahraniční dluh, klesaly reálné příjmy, což nejvíce ovlivnilo chudou vrstvu obyvatelstva a vedlo k sociálním nepokojům. Belaúnde navíc ztratil téměř veškerou politickou podporu. Důsledkem všech těchto problémů bylo svržení civilního režimu a nastolení vojenského režimu představovaného generálem Juanem Velasco Alvaradem. Tento vojenský puč byl veden ne proti konkrétnímu povstání či proti populistickým vládám, jako tomu bylo v minulosti, nýbrž měl ukončit příliš umírněný reformismus Belaúndeho administrativy, která, podle pučistů, nenaplnila svůj příslib strukturálních, progresivních a antioligarchických reforem.

1.3 Vojenský režim Velasco Alvarada a Moralese Bermúdeze

Velasco Alvarado byl sympatizantem kubánské revoluce a egyptského prezidenta Gamala Abdela Násira²⁹, reformy provedené za jeho vlády byly tímto faktem ovlivněné. Tyto velmi radikální reformy měly za cíl dosáhnout strukturální transformace peruánské společnosti jako celku a navenek nezávislejší pozice země v mezinárodních záležitostech, tedy redukce vnější závislosti státu. Nezvyklá byla na opatřeních rychlost a odhodlání, s nimiž byly přijímány, jev nezvyklý pro Peru a potažmo i Latinskou Ameriku.³⁰

---

²⁸ ROEDL, Bohumír. Op. cit., 2007, s. 224.

²⁹ Násir (též Nasser) byl egyptským prezidentem v letech 1956 – 1970, v roce 1956 znárodnil Suezský průplav, což vedlo k tzv. Suezské krizi.

³⁰ AYALA, José Valdizán; ARMAS, Fernando Asín; RODRÍGUEZ, Raúl Palacios; SEINER, Lizardo Lizárraga. Op. cit., 2012, s. 348 – 349.

Velascův soubor reforem byl nazýván „Plán Inka“, šlo o velmi rozsáhlý soubor, jak lze vyvodit z následujícího stručného přehledu provedených reforem. První z nich představovalo znárodnění ropného průmyslu. International Petroleum Company byla donucena opustit zemi a byla znárodněna důležitá naleziště ropy na severu země, kontrolu nad tímto sektorem převzal státní podnik Petroperú. Nejrozsáhlejším a nejradikálnějším opatřením byla agrární reforma vyhlášená v červnu 1969 s cílem skoncovat se systémem koncentrovaného vlastnictví půdy zakořeněného v peruánské společnosti.³¹ Reforma definitivně skončila s gamonalismem, který byl už od poloviny století ovlivňován množstvím faktorů, zejména velkými migracemi, rostoucí (i když stále malou) přítomností státu v horských regionech, rozvojem komunikačních prostředků či tržního hospodářství. Projevem reformy bylo okamžité zabrání velkých statků s pozemky nad 150 hektarů věnujících se výrobě cukru na pobřeží (v té době nejvíce prosperujících podniků v Peru), v oblasti sierry statků menších (35 – 65 hektarů) a jejich rozdělení rolníkům, zemědělským družstvům a indiánským komunám.³² V Ayacuchu reforma urychlila narušení tradiční panské struktury, Indián přestával být synonymem služebníka.³³

Obě uvedené reformy vyvolaly reakci Spojených států, které přerušily poskytování úvěru, zastavily dodávku zbraní a hrozily zrušením jakékoliv podpory či investic. Toto vedlo vojenský režim k přeorientování se v zahraniční spolupráci na Sovětský svaz, který se stal hlavním dodavatelem zbraní. Jeho pomoc v zásobování zbraněmi dosáhla takových rozměrů, že se Peru stalo jednou z nejlépe vojensky vybavených zemí regionu.³⁴ Během Velascova období se celkově změnila zahraničněpolitická orientace země. Prioritní byla nezávislost na Spojených státech, čehož bylo dosaženo mimo jiné vazbami na země komunistické. V 70. letech byly navázány diplomatické styky s Kubou a Čínou

---

³¹ Před provedením reformy bylo 44 % obdělávatelné půdy v rukou 96 % zemědělského obyvatelstva, zbylá 4 % zemědělsky aktivního obyvatelstva si mezi sebe rozdělila 65 % půdy. (SELIGMANN, Linda J. *Between reform & revolution: political struggles in the peruvian Andes, 1969 – 1991*. Stanford: Stanford University Press, 1995, s. 2.)

³² AYALA, José Valdizán; ARMAS, Fernando Asín; RODRÍGUEZ, Raúl Palacios; SEINER, Lizardo Lizárraga. Op. cit., 2012, s. 350.

³³ DEGREGORI, Carlos Iván. *El surgimiento de Sendero Luminoso: Ayacucho 1969-1979. Del movimiento por la gratuidad de la enseñanza al inicio de la lucha armada*. Lima: Instituto de Estudios Peruanos, 2010, s. 35.

³⁴ AYALA, José Valdizán; ARMAS, Fernando Asín; RODRÍGUEZ, Raúl Palacios; SEINER, Lizardo Lizárraga. Op. cit., 2012, s. 350.

lidovou republikou, se Sovětským svazem se spolupracovalo nejen v oblasti vojenské, nýbrž také obchodní. V regionálním měřítku začala spolupráce zemí v rámci tzv. Andského paktu.³⁵

Následovala reforma průmyslu zajišťující větší státní kontrolu nad průmyslem a ve svém důsledku vyloučení zahraničního kapitálu. S cílem rozšířit možnost vzdělávání mezi všechny Peruánce byla zavedena reforma školství. Znárodnění těžby mědi, které dalo za vznik společnosti Minero Perú, jež kontrolovala těžbu a obchod s nerostem, vedlo k odchodu dalších zahraničních společností (např. Cerro de Pasco Copper Corporation). Další reformy se týkaly médií, stát měl díky nim kontrolu nad televizí a rádii, v roce 1974 pak dokonce došlo k zabavení společností vydávajících periodika, která, podle režimu, sloužila pouze pro potřeby menšinového obyvatelstva, nyní se měla stát hlasatelem „organizovaného obyvatelstva“, tedy organizací rolníků či dělníků. Tento krok byl později považován mnohými (včetně generála Moralese Bermúdeze) za nejhorší z mnoha omylů, kterých se dopustil vojenský režim mezi lety 1968 – 1980.³⁶ Tyto reformy, ačkoliv se jim nepodařilo vyřešit problém chudoby, alespoň směřovaly ke zmenšení sociální diskriminace a vyloučení většinového obyvatelstva. Nicméně vedly také k tomu, že stát bojoval s inflací a modernizační tendence se zastavily.

V polovině 70. let se ekonomická situace začala rapidně zhoršovat, klesaly výnosy z exportu, narůstal import (agrární reforma nedokázala vyřešit nutnost dovozu potravin), země se zadlužovala. V čele státu stanul po puči generál Francisco Morales Bermúdez, jenž chtěl se svým „Plánem Túpac Amaru“ dosáhnout zlepšení situace. Část reforem zavedených Velascem byla rušena, nicméně ekonomická situace státu se stabilizovat nedařila. Peru bylo zemí s velkou nezaměstnaností, chudobou (více než polovina obyvatelstva žila pod hranicí chudoby), sílily sociální nepokoje. Morales Bermúdez se rozhodl nastalou situaci řešit přechodem k demokracii, byly vyhlášeny volby do ústavodárného shromáždění a pak i volby prezidentské, ve kterých poprvé v historii Peru mohli volit také negramotní, jimž dala toto právo nově přijatá ústava z roku 1979. Do

---

³⁵ AYALA, José Valdizán; ARMAS, Fernando Asín; RODRÍGUEZ, Raúl Palacios; SEINER, Lizardo Lizárraga. Op. cit., 2012, s. 352.

³⁶ Ibid., s. 352.

této doby bylo negramotné obyvatelstvo, jež bylo většinou tvořeno domorodým obyvatelstvem, z politického života země vyloučeno.

1.4 Počátky Světlé stezky

Jak lze vidět z uvedeného přehledu, Peru v období před počátkem ozbrojeného boje Světlé stezky proti státu nebylo státem ideálním, bez problémů. Vykazovalo výkyvy v hospodářských výsledcích země, výraznou politickou nestabilitu a výraznou sociální a ekonomickou nerovnost jednotlivých skupin obyvatelstva. Je tedy pochopitelné, že myšlenka, kterou hlásalo Sendero, tedy větší sociální a ekonomická rovnost obyvatelstva, byla mezi chudým opomíjeným vesnickým obyvatelstvem kladně přijímána. V roce 1980 se mělo Peru vydat na cestu demokracie, když byly po 12 letech vojenského režimu naplánovány prezidentské volby. Je ironické, že naopak v tomto roce začala pravděpodobně nejhorší dekáda v peruánské republikánské historii.

Ayacucho, kde se zrodila Světlá stezka, se výrazně odlišovalo od většiny z ostatních 23 departamentů. Bylo nejchudší částí Peru s nejnižším příjmem na osobu ze všech departamentů, vysokou mírou analfabetismu a velmi nízkým životním standardem. Vzhledem k jeho geografické poloze v horách šlo o izolovaný region, opomíjený, stejně jako ostatní regiony sierry, co se týče prostředků na rozvoj a modernizaci. Velmi podobné problémy trápily také sousední departamenty Apurímac a Huancavelica, kam Světlá stezka rychle expandovala.

Velký podíl na rozvoji Světlé stezky měla místní univerzita znovuotevřená v roce 1959.³⁷ V 60. a 70. letech v Ayacuchu nebylo hlavním sociálním hnutím to rolnické s cílem získání půdy jako ve zbytku sierry, nýbrž studentské, bojující za bezplatnost vzdělání.³⁸ Vítězství tohoto hnutí vedlo

---

³⁷ Universidad Nacional de San Cristóbal de Huamanga byla založena již v roce 1677, jakožto druhá univerzita v Peru po limské Universidad Nacional Mayor de San Marcos. V roce 1886 po prohrané Tichomořské válce byla z rozpočtových důvodů zavřena. (CAVERO CARRASCO, Ranulfo. *Los senderos de la destrucción: Ayacucho y su universidad*. Ayacucho: Practico L&C, 2012, s. 19.)

³⁸ V roce 1969 se vláda rozhodla zrušit bezplatnost školství pro ty žáky středních škol, kteří úspěšně nedokončili nějaký předmět. (DEGREGORI, Carlos Iván. Op. cit., 2010, s. 51.)

k posílení postavení profesorů i studentů.³⁹ Již v době těchto studentských protestů se projevila vzájemná nedůvěra mezi Ayacuchem a státem, jenž v oblasti postrádal důvěru.⁴⁰

Senderu univerzita sloužila jako centrum agitace, náboru sympatizantů a šíření ideologie mezi studenty, kteří většinou pocházeli z chudých rodin a nemohli si dovolit studovat v Cuscu či Limě. Na konci 60. let Guzmán zastával na univerzitě místo šéfa personálu, což mu umožňovalo rozhodovat o tom, kdo tam bude vyučovat.⁴¹ Od profesorů a studentů se ideologie šířila dále mezi obyvatelstvo, především pak mezi venkovské obyvatelstvo, ve velké míře mezi ženy a indiánskou populaci, kde nacházela kladné přijetí.

Po několika letech systematického vytváření základny bojovníků a sympatizantů se Světlá stezka 17. května 1980 vydala násilnou cestou boje proti státu, když pětice ozbrojených mužů zaútočila na volební místnost ve městě Chuschi (departament Ayacucho) a spálila volební urny určené k prezidentským volbám následující den.⁴²

Je třeba uvést, že Světlá stezka neunikla pozornosti peruánských zpravodajských služeb. Již od roku 1977 se objevovaly zprávy o přípravách Sendera na ozbrojený boj.⁴³ Nicméně je nutné uvědomit si, v jakém kontextu k tomuto docházelo. Šlo o dobu, kdy již Morales Bermúdez začínal jednat o návratu civilní vlády k moci, proto se vojenští představitelé rozhodli, že bude lepší nezasahovat proti politické straně. Nechali tedy řešení problému na budoucí civilní vládu a domnívali se, že tato vláda povolá, pokud to bude zapotřebí, ozbrojené síly, aby Sendero porazily.⁴⁴ Cíl Světlé stezky se zdál být těžce dosažitelný a v porovnání s ostatními problémy se proto jevil povstání Světlé stezky jako méně závažné. Nebyla považována za dostatečně nebezpečnou, což vedlo k podcenění této hrozby.⁴⁵ Navíc, civilní vláda po svém nástupu k moci

---

³⁹ RICHTER, Marcial Molina. *Historia y cultura de Ayacucho*. Lima: Instituto de Estudios Peruanos, 2008, s. 191.

⁴⁰ DEGREGORI, Carlos Iván. Op. cit., 2010, s. 72.

⁴¹ CAVERO CARRASCO, Ranulfo. Op. cit., 2012, s. 26.

⁴² RICHTER, Marcial Molina. Op. cit., 2008, s. 193.

⁴³ GORRITI ELLENBOGEN, Gustavo. Op. cit., 1999, s. 46.

⁴⁴ OBANDO, Enrique. Civil-Military Relations in Peru, 1980–1996: How to Control and Coopt the Military (and the consequences of doing so). In *Shining and other paths: war and society in Peru, 1980–1995*. Durham: Duke University Press, 1998, s. 387.

⁴⁵ GORRITI ELLENBOGEN, Gustavo. Op. cit., 1999, s. 46.

s povoláním ozbrojených sil váhala, což mělo několik příčin. Mohlo za to stálé podceňování a bagatelizování hrozby Sendera, nedůvěra prezidenta Fernanda Belaúndeho k armádě, která ho před 12 lety svým pučem odstavila od moci, a také jeho nechuť vyvolávat dojem, že nová demokraticky zvolená vláda potřebuje k udržení moci vojenskou sílu. Světlá stezka díky tomu získala čas na získání podpory mezi obyvatelstvem.

V době, kdy Světlá stezka zahájila svůj boj proti státu, si zřejmě pouze málokdo myslel, že právě vypukl konflikt, který se navždy zapíše do peruánských dějin. Fakt, že Sendero bylo na počátku velmi podceňované, charakterizoval Gustavo Gorriti slovy „*válka začala, ale jedna strana si to neuvědomila*“.⁴⁶ Toto vyjádření perfektně odpovídalo skutečnosti.

---

⁴⁶ „*War had begun, but one side didn't realize it.*“ (GORRITI ELLENBOGEN, Gustavo. Op. cit., 1999, s. 55.)

2 Vliv Světlé stezky na život v Peru během vnitřního konfliktu

Zatímco období vojenského režimu se vyznačovalo, v porovnání s jinými vojenskými režimy v regionu, pouze malou četností porušování lidských práv, následující období, období demokraticky zvolených vlád, s sebou paradoxně přineslo prudký nárůst politického násilí, teroru a s ním i porušování lidských práv. Označení „návrat k demokracii“ v souvislosti s druhým volebním obdobím Fernanda Belaúndeho (1980-1985) a prvním funkčním obdobím Alana Garcíi (1985-1990) zní tedy poněkud ironicky. Především vezme-li se v potaz fakt, že nejen Světlá stezka bránila nastolování demokracie, ale také armáda získávala v rámci svého boje proti Světlé stezce čím dál tím větší moc a kontrolu nad obyvatelstvem. Atmosféra, která v té době v Peru vládla, rozhodně nekorespondovala s všeobecně přijímaným pojetím demokracie jakožto mírového systému vládnutí.

Následující kapitoly si kladou za cíl zdokumentovat, jakým způsobem byl ovlivněn život v Peru během vnitřního konfliktu. Zabývají se jednotlivými jevy a fenomény, které nastaly v důsledku aktivizace Světlé stezky. Nejedná se ovšem pouze o dopady činnosti Světlé stezky, nýbrž také všech ostatních aktérů, jejichž zapojení do konfliktu bylo odpovědí na aktivitu Sendera. Důsledků se objevila celá řada, souhrnně lze říci, že došlo především k narušení přirozeného demografického vývoje země, porušování lidských práv, omezení normálního života obyvatelstva, narušení sociálních vazeb, ekonomickým ztrátám a vytvoření ovzduší strachu.

Jak se aktivity Světlé stezky projeví na životě obyvatelstva? Zeptáte-li se dnes Peruánců, jaký byl dopad Světlé stezky na život v jejich zemi, dočkáte se rozdílných odpovědí. Z nich lze většinou odvodit, kde se daný člověk v období terorismu vyskytoval. První, co většinou napadne Limeños⁴⁷, je dramatický růst Limy a problémy s ním se pojící. Ayacuchan si vybaví různé druhy porušování lidských práv, k nimž dennodenně v oblasti sierry docházelo a strach, který tyto aktivity u tamního obyvatelstva vyvolávaly. A tímto způsobem to funguje i u

---

⁴⁷ Jako Limeño je označován obyvatel Limy.

obyvatelstva, které nyní žije v jiné části země, než během konfliktu. Pokud v Limě někdo začne při zmínce o Světlé stezce mluvit o hrůzách vnitřního konfliktu, je velmi pravděpodobné, že pochází spíše ze sierry, případně selvy, než z Limy. Je to tím, že pro každého bylo důležitější to, co se mu přihodilo „na vlastní kůži“ či co se dělo v jeho blízkém okolí než to, co se událo ve vzdálenosti stovek kilometrů. Tato lhostejnost vůči zbytku země byla také jednou z příčin, proč měl vnitřní konflikt tak dlouhé trvání.

Sendero se zpočátku snažilo získat podporu obyvatelstva ve svém boji proti státu cestou nenásilnou, pouze propagandou a přesvědčováním. Celá 70. léta věnovalo budování základny svých stoupenců, především z řad univerzitních studentů a profesorů. Do obcí byli nasazováni „soudruzi“, aby zde dohlíželi na dodržování nařízení Světlé stezky a poslušnost obyvatelstva. Když pak nenásilná cesta selhala, Sendero neváhalo využít násilí k dosažení svých cílů. Toto násilí vyvolávalo reakci druhé strany konfliktu, pořádkových sil tvořených ozbrojenými silami (armádou) a policií. Poněkud specifickým aktérem byly tzv. *rondas campesinas*, které během konfliktu nabyly na důležitosti především díky přesvědčení obyvatelstva, že žádná z předchozích dvou skupin se nedokáže dostatečně postarat o jejich zájmy a bezpečnost. Vzali proto spravedlnost do svých rukou a je jim přičítán podíl na porážení Světlé stezky. Degregori označuje toto za důsledek podcenění venkovského obyvatelstva ze strany Sendera.⁴⁸

Oběťmi akcí všech těchto aktérů nebyli pouze senderisté, nýbrž také civilní venkovské obyvatelstvo. Vznikla spirála násilí, jedno násilí plodilo další a to zase další, přičemž jeho intenzita a s ní i počet obětí se stupňovaly. Kimberly Theidon uvádí, že možná to nejhorší na tomto konfliktu byla skutečnost, že šlo o válku „mezi bližními“ („*entre prójimos*“).⁴⁹ Ačkoliv se Světlá stezka zrodila z myšlenek obhajujících boj sociálních tříd, byla příčinou konfliktu, jehož oběťmi nebyli pouze příslušníci dominantní třídy, ale také, a to ve většině, jak později ukázalo vyšetřování CVR, obyčejné obyvatelstvo.

Konflikt v Peru byl poměrně dlouho popisován a přijímán jako boj bezpečnostních sil, jež hájily demokracii, řád a bezpečnost počestného

---

⁴⁸ DEGREGORI, Carlos Iván. Op. cit., 2010, s. 213.

⁴⁹ THEIDON, Kimberly. *Entre prójimos. El conflicto armado interno y la política de la reconciliación en el Perú*. Lima: Instituto de Estudios Peruanos, 2004.

obyvatelstva, proti krvelačným teroristům nemajícím s nikým slitování, kteří vyhlásili válku státu. Postupně se ovšem již během konfliktu a později pak oficiálně se zveřejněním Závěrečné zprávy CVR ukázalo, že tento popis byl značně zkreslený, černobílý a ovlivněný ve prospěch ozbrojených sil a vlády. Bylo zatajováno a popíráno páčání velkého množství porušování lidských práv civilních občanů ze strany protiguerrillových sil. Proto je dnes již toto období označováno ne jako boj demokracie proti terorismu, nýbrž jako období všeobecného strachu, hrůzy a násilí.⁵⁰

Obyvatelstvo se bálo jak terorismu, tak ozbrojených vládních sil, jejichž akce si svou brutálností byly velmi podobné. Ocitlo se mezi dvěma ohni – silami reprezentujícími stát a teroristy. Jak řekl delegaci Amnesty International jeden venkovan „*jsme mezi mečem a zdí. Pokud nás neodstraní autority, odstraní nás ti ze Světlé stezky*“.⁵¹ Jeho tvrzení podporuje příklad obce Umara, osud jehož obyvatel shrnul Carlos Iván Degregori následovně: „*...když v roce 1983 přišla armáda, Světlá stezka, která byla ve vsi silně přítomna, nařídila obyvatelům stáhnout se do výše položených částí komunity. Ten, kdo zůstal ve vsi, byl zrádce...a zemřel. Armádní síly jim nařídily vrátit se do vesnice: ten, kdo zůstal nahoře, byl terorista...a zemřel. Takže ti, kteří mohli utéct, to udělali. Zbytek začal umírat. Někteří ve vsi, jiní v jeskyních ve výšinách, kde žili jako jeskynní lidé po dva roky. Až než byla v srpnu (roku 1985) většina z těch, co zbyli, vyvražděna armádou. Přeživší říkají, že mrtví je v počtu převyšovali a proto je nemohli pohřbít.*“⁵² Jedná se sice o konkrétní případ jedné vesnice, ovšem takovýchto případů se událo mnoho, o některých se mluvilo více, o některých méně.

---

⁵⁰ Výmluvný je například název knihy Nelsona Manriqueho zabývající se tímto obdobím peruánských dějin – *El tiempo del miedo: la violencia política en el Perú, 1980-1996*, kde je tato doba označována za „*dobu strachu*“. (MANRIQUE, Nelson. *El tiempo del miedo: la violencia política en el Perú, 1980-1996*. Lima: Fondo Editorial del Congreso del Perú, 2002.)

⁵¹ „*estamos entre la espada y la pared. Si las autoridades no nos eliminan, nos eliminan los de Sendero Luminoso*“ (citováno v Amnistía Internacional. *Perú: Derechos humanos en un clima de terror*. Madrid: Editorial Amnistía Internacional, 1991, s. 23.)

⁵² „*...cuando en 1983 llegó el Ejército, SL que tenía una fuerte presencia en el pueblo ordenó a los habitantes replegarse hacia las partes altas de la comunidad. El que permanecía en el pueblo era traidor...y moría. Las FFAA, por su parte, les ordenaron regresar al pueblo: el que se quedaba en las alturas era terruco...y moría. Entonces, los que pudieron huir lo hicieron. El resto comenzó a morir. Unos en el pueblo, otros en las cuevas de las alturas donde habían vivido como trogloditas durante dos años. Hasta que en agosto (de 1985) la mayoría de los que quedaban fueron masacrados por el Ejército. Dicen los sobrevivientes que los muertos los sobrepasaban en número y, por tanto, no pudieron enterrarlos.*“ (DEGREGORI, Carlos Iván. *Entre dos fuegos. Quehacer*, 1985, č. 37, s. 54.)

Obyvatelstvo vědělo, že vnitřní konflikt má sice dvě hlavní strany bojující mezi sebou, ovšem nejde o boj bílé s černou, tedy dobrého, který by stál na straně lidu, proti zlému. Cítilo, že ani jedna ze stran nestojí za ním, z obou mělo strach. Všude panovala všeobecná nedůvěra, lidé si nemohli být jisti tím, kdo z jejich sousedů či dokonce členů rodiny je sympatizantem Sendera, nebo kdo se klaní spíš na stranu státu. Lidé donášeli na své sousedy, ale také na členy rodiny. Život v oblastech, kde bylo Sendero aktivní, byl extrémně těžký. Ve vesnicích a městech zde často žili vedle sebe přívrženci guerilly, vlády, jejich příbuzní, pozůstalí po těch, jež byli zabiti jednou či druhou stranou, příbuzní zmizelých či oběti mučení. Jediným únikem z této na první pohled bezvýchodné situace se jevil útek pryč. S vnitřní migrací se problémy venkova přenesly i do větších měst, kde byli často imigranti ze sierry přijímáni ne jako oběti konfliktu, nýbrž jako viníci, sympatizanti Světlé stezky, teroristé.

Atmosféru ve společnosti ilustruje vzpomínka ženy, která byla během konfliktu sice dítě (narodila se v roce 1986), nicméně i ona pociťovala tu všeobecnou nedůvěru: „*Vzpomínám si, že jsem v televizi viděla nějakou zprávu a poprvé jsem objevila, že jsou také ženy-teroristky a špatné ženy. Jako dítě jsem si myslela, že jsou pouze špatní muži. Cítila jsem velké zklamání a strach, protože jsem si předtím vždycky myslela, že pokud se mi něco stane na ulici, můžu se obrátit na nějakou ženu. Teď jsem nemohla věřit nikomu.*“⁵³

2.1 Vraždění a zmizení – dvě praktiky různých aktérů se stejným výsledkem

Jak bylo řečeno, Světlá stezka zpočátku fungovala jako nenásilná organizace, ovšem od počátku 80. let se změnila v teroristickou organizaci zajišťující si podporu a poslušnost pomocí násilí. A to velmi brutálním způsobem. Svou krutostí bývá Sendero často přirovnáváno ke kambodžským Rudým Khmérům. Ti ovšem byli představiteli státu, disponovali tedy větší mocí než malá povstalecká skupina, takže množství jejich obětí bylo daleko vyšší než to, které se

---

⁵³ „*Me acuerdo que vi una noticia en la televisión y por primera vez descubrí que había mujeres terroristas y mujeres malas. De niña pensaba que solo podía haber hombres malos. Sentí una gran decepción y sentí miedo porque siempre había pensado que si algo me pasaba en la calle podría recurrir a una mujer. Ahora no podía confiar en nadie.*“ (Emailová korespondence se Susanou Tamashiro, Lima)

přičítá Světlé stezce.⁵⁴ Nicméně i když Sendero vzniklo jen jako malá skupina v peruánských Andách, za dobu své působnosti mělo na svědomí mnoho lidských životů. Využívalo jak cíleného vraždění významných osobností obcí, departamentů či celého státu, což mělo demonstrovat neschopnost policie poskytnout jim ochranu a znepokojit protivníky, tak zabíjení obyčejného obyvatelstva, za jehož práva teoreticky bojovalo, což mu zajišťovalo poslušnost, protože zbylé obyvatelstvo se pak bálo jakkoliv revoltovat.

Ovšem zdaleka ne všechny oběti na životech z doby konfliktu má na svědomí Světlá stezka. Druhou stranu konfliktu a také druhý zdroj vraždění reprezentovaly protipovstalecké síly. Jednalo se především o armádu, policii a tzv. *comités de autodefensa* či *rondas campesinas*, tedy oddíly civilistů vzniklé za účelem ochrany vlastního majetku komunit a života jejich obyvatel. Jejich obětmi se stávali jak senderisté či jejich sympatizanti, tak ale i obyčejní civilisté, kteří neměli se Světlou stezkou nic do činění, jen žili v zasažených oblastech. Porušování lidských práv bezpečnostními složkami státu se dělo v oblastech, které byly vyhlášeny jako zóny ohrožení. Vláda je postupně vyhlášovala v místech velké teroristické aktivity, aby tam tak udělila armádě mimořádné pravomoci. Ustavení zón ohrožení umožňovalo vyhlášení striktních zákazů vycházení a pozastavení určitých ústavních práv.

První ze stavů ohrožení byl vyhlášen v říjnu 1981 v pěti provinciích departamentu Ayacucho. V tomto případě ještě nepřevzala zodpovědnost armáda, ale Guardia Civil, tedy jedna z odnoží policejních složek. Od roku 1982, se zhoršující se situací, kontrolu nad stále se rozšiřujícími zónami ohrožení převzala armáda. Otevřela se cesta k prvnímu koordinovanému použití síly proti guerille.⁵⁵ O hojnosti využívání tohoto opatření vypovídá fakt, že v roce 1990 bylo stanné právo vyhlášeno již v 56 provinciích země, v nichž žila více než polovina obyvatel Peru.⁵⁶ Fujimoriho tvrdá protiguerillová kampaň ještě zintenzivnila využívání této

---

⁵⁴ Rudí Khmérové byli v Kambodži u moci v druhé polovině 70. let, počet obětí jejich teroru se pohybuje v řádu milionů.

⁵⁵ Amnistía Internacional. Op. cit., 1991, s. 17.

⁵⁶ ROEDL, Bohumír. Op. cit., 2007, s. 228.

praktiky a po jeho prvním roku v čele Peru dokonce vzrostl počet provincií ve stavu ohrožení na 84 v šestnácti z celkového počtu 24 departamentů.⁵⁷

V zónách ohrožení byla vojenská moc nadřazená civilní, místní vládou byla vojenská diktatura, jež rozhodovala o tom, kdo bude zatčen, vyslýchán, mučen či popraven, civilní moc neměla na tomto území příliš pravomocí. Vojenská moc byla prakticky absolutní. Jak uvedl jeden obyvatel zóny ohrožení: „...v tomto místě neexistuje autorita...Není zde starosta, není policie. Není státní zástupce, není radní. Není tu nic. Jedinou autoritou je armáda, ta ale páchá špatné věci, protiústavní. Odtud to roztrpčení lidí...“⁵⁸

CVR uvádí, že „na určitých místech a v určitých momentech konfliktu jednání členů ozbrojených sil nezahrnovalo pouze nějaké jednotlivé zločiny důstojníků či personálu jednotky, nýbrž také obecně rozšířené a/nebo systematické praktiky porušování lidských práv.“⁵⁹

Z čeho pramení vysoký počet civilních obětí akcí protipovstaleckých sil? Některé teorie uvádějí, že záměrné vraždění civilistů během guerillových válek je často předem promyšlenou strategií armády. Vzhledem k povaze guerill je lze velmi těžce přímo porazit, proto se protipovstalecké síly zaměřují často na základnu jejich podporovatelů a sympatizantů mezi obyvatelstvem, bez jejichž podpory se guerilly stávají slabší. To ovšem může vést k zabíjení civilistů ve větším množství.⁶⁰ Fakt, že v Peru docházelo i k vraždění obyvatelstva, které nemělo s teroristy nic společného, se dá přičíst jednak nedůvěřivosti, jež vedla protipovstalecké síly k zabíjení každého, kdo se jim zdál podezřelý nebo pokud se cítili v ohrožení, a jednak také pocitu moci nad obyvatelstvem. Generál Luis Cisneros, bývalý ministr války, uvedl k tomuto tématu v jednom rozhovoru: „...policejní síly neví, kdo jsou senderisté ani kolik jich je ani kdy zaútočí. Aby

⁵⁷ Amnistía Internacional. Op. cit., 1991, s. 19.

⁵⁸ „...No existe autoridad en este sitio... No hay alcalde, no hay policía. No hay fiscal, concejal. No hay nada. La única autoridad que está es el ejército, pero haciendo cosas negras, en forma anticonstitucional. por eso el resentimiento de la gente...“ (Ibid., s. 23.)

⁵⁹ „...en ciertos lugares y momentos del conflicto la actuación de miembros de las fuerzas armadas no sólo involucró algunos excesos individuales de oficiales o personal de tropa, sino también prácticas generalizadas y/o sistemáticas de violaciones de los derechos humanos.“ (Comisión de la Verdad y Reconciliación. Informe final. Conclusiones generales, Op. cit. [online], 2003, s. 323.)

⁶⁰ VALENTINO, Benjamin; HUTH, Paul; BALCH-LINDSAY, Dylan. “Draining the sea”: mass killing and guerrilla warfare. *International Organization*, 2004, roč. 58, č. 2, s. 377.

měly policejní síly jakýkoliv úspěch, musí začít zabíjet jak senderisty, tak nesenderisty, protože to je jediná možnost, jak si zajistit úspěch.“⁶¹ Později ještě doplnil, že „pokud je třeba k zabití dvou nebo tří senderistů zabít 80 nevinných, tak to nevadí... Venkované se musí rozhodnout, na čí straně chtějí zemřít: se Senderem, nebo s ozbrojenými silami.“⁶²

Masivní porušování lidských práv ze strany bezpečnostních sil bylo umožněno tím, že toto jednání se většinou obešlo bez jakéhokoliv trestu. Je jasné, že během protiguerrillové kampaně takového rozsahu dochází k určitému omezení lidských práv obyvatelstva. Jejich porušování v takovém rozsahu, jako tomu bylo v Peru, a upírání zcela základních práv (právo na život či spravedlivý soud) je nicméně nutné přísně trestat. Tyto praktiky byly ale přehlíženy jakožto nutná součást boje proti terorismu. Pouze v ojedinělých případech došlo k potrestání viníků, ti se ovšem po odsouzení často dostali na svobodu dříve, než k tomu mělo dojít, a někteří z nich byli znovu přijati do řad bezpečnostních složek (příkladem může být masakr obyvatelstva policejní hlídkou v Socosu).⁶³

V Peru se v době konfliktu objevil nový druh obětí – tzv. zmizelí (*desaparecidos*). Zmizení nebylo v Latinské Americe novou praktikou, systematicky se uplatňovalo už v 60. letech v Guatemale a odtamtud se šířilo do dalších zemí. Zpočátku byla doménou vojenských režimů (např. Chile, Argentina), postupně se ovšem začala využívat také v zemích, jejichž vlády byly považovány

---

⁶¹ „... the police force do not know who the senderistas are, nor how many there are, nor when they are going to attack. For the police force to have any success they would have to begin to kill senderistas and non-senderistas, because this is the only way they could ensure success.“ (citováno v TAYLOR, Lewis. Counter-insurgency strategy, the PCP-Sendero Luminoso and the civil war in Peru, 1980–1996. *Bulletin of Latin American Research*, 1998, 17.1: 35-58, s. 43.)

⁶² „If to kill two or three senderistas it is necessary to kill 80 innocents, then it does not matter... The peasants have to decide where they wish to die: with Sendero or the armed forces.“ (Ibid., s. 43.)

⁶³ V obci Socos ležící 18 kilometrů od Ayacucho došlo v roce 1983 k zavraždění 32 vesničanů během tradičního ceremoniálu žádosti o ruku. Během oslavy v domě nastávajícího snoubence vtrhla do domu policejní hlídka a vyvedla zúčastněné ven. Poté je všechny donutila jít v řadě směrem k blízké rokli. Cestou k ní byly odděleny ze skupiny mladé ženy, které byly policisty znásilněny. Když celá skupina došla k rokli, byli vesničané zblízka zastřeleni. Tento masakr měl jedinou přeživší, ženu, která jen šťastnou náhodou unikla policejním kulkám. Mezi oběťmi byly i děti, nejmladším z nich byl pouhý měsíc. Ačkoliv se policejní síly snažily masakr zakrýt, nakonec došlo k potrestání viníků. Ti byli odsouzeni k vězení v délce 10-25 let, část z nich se ovšem dostala na svobodu již na konci 80. let, poslední opustil vězení v roce 1991, tedy po odpykání pouhých 5 let. Někteří se vrátili ke svému předchozímu povolání.

(Comisión de la Verdad y Ryconciliación. *Informe final. Las ejecuciones extrajudiciales en Socos (1983)*. 2003 [online]. Dostupné z <http://www.cverdad.org.pe/ifinal/pdf/TOMO%20VII/Casos%20Ilustrativos-UIE/2.7.%20SOCOS.pdf>)

za demokratické, což byl případ Peru.⁶⁴ Tam se nucené zmizení objevuje jako součást protipovstalecké kampaně v oblastech označených za zóny ohrožení, především po roce 1983, kdy armádní síly nahradily v Ayacuchu policejní síly, které nedokázaly efektivně kontrolovat situaci. Je příznačné, že případy zmizení či mimosoudních poprav se odehrávaly téměř výlučně právě v zónách ohrožení.⁶⁵

Vyšetřování CVR vedlo k závěru, že během konfliktu přišlo o život či navždy zmizelo více než 69 tisíc lidí. V průběhu konfliktu vlastně nikdo přesně (ale, jak se ukázalo později, ani přibližně) nevěděl, kolik obětí si konflikt zatím vyžádal. V literatuře se objevovaly různé počty, všechny se ale ukazovaly mnohem nižší, než jaké nakonec přineslo vyšetřování CVR. Například Flores Lizana uvádí pro rok 1987 údaj 8 tisíc mrtvých,⁶⁶ Amnesty International cituje závěr Speciální komise Senátu o násilí (*Comisión Especial del Senado sobre la Violencia*), která pro rok 1990 spočítala celkem 19 263 obětí na životech,⁶⁷ Palmer udává pro rok 1993 přibližně 30 tisíc obětí konfliktu,⁶⁸ Degregori pro rok 1996 údaj 25 tisíc mrtvých.⁶⁹ Těchto 25 tisíc bylo v době krátce před zveřejněním Závěrečné zprávy CVR všeobecně přijímáno jako reálná cifra, vysoká, ale veřejnost ji akceptovala. Proto bylo publikování skutečných podstatně vyšších počtů obrovským šokem.⁷⁰ Tato nízká čísla v porovnání s konečným sčítáním CVR ukazují, jak nepřehledná byla situace v zemi, ale také jak nedostatečné informace se poskytovaly obyvatelstvu a jak byly oběti opomíjené a jejich smrt přehlížena. V některých případech, pokud šlo o oběti armády, šlo o přehlížení záměrné.

K největšímu počtu obětí došlo v letech 1983 a 1984, tedy v době nejintenzivnější protipovstalecké kampaně. Degregori nazývá toto období

---

⁶⁴ FERNÁNDEZ, Giovanna F. Vélez. *La desaparición forzada de personas y su tipificación en el Código penal peruano*. Lima: Fondo Editorial PUCP, 2004, s. 40.

⁶⁵ Amnistía Internacional. Op. cit., 1991, s. 17-18.

⁶⁶ FLORES LIZANA, Carlos. *Diario de vida y muerte, Memorias para recuperar humanidad*. Cusco: Centro Bartolomé de las Casas, 2004, s. 23.

⁶⁷ Amnistía Internacional. Op. cit., 1991, s. 17.

⁶⁸ PALMER, David Scott. Op. cit., 1994, s. 2.

⁶⁹ DEGREGORI, Carlos Iván. Ayacucho, después de la violencia. In *Las rondas campesinas y la derrota de Sendero Luminoso*. Lima: IEP/Universidad Nacional de San Cristóbal de Huamanga, 1996, s. 16.

⁷⁰ COSSIO, Jesús. *Barbarie. Comics sobre violencia política en el Perú, 1985-1990*. Lima: Editorial Contracultura, 2010, s. 2.

v Ayacuchu přímo genocidou.⁷¹ Za hlavního pachatele byla označena Světlá stezka, které je přičítáno 54 % obětí, státní bezpečnostní složky jsou odpovědné za přibližně 37 % mrtvých a zmizelých. Tři čtvrtiny obětí tvořilo obyvatelstvo mající za mateřský jazyk kečujštinu nebo jiný nativní jazyk, ačkoliv toto obyvatelstvo představovalo v době konfliktu přibližně jen 16 % celkového peruánského obyvatelstva. Většinou se oběťmi stávalo venkovské obyvatelstvo, to reprezentovalo 79 % obětí.⁷²

Ačkoliv vraždění a mizení podezřelých byly dvě rozdílné taktiky boje, jejich výsledek byl ve většině případů totožný – zmizeli byli tajně zavražděni, ovšem jejich příbuzní se o jejich osudu často nic nedozvěděli a marně doufali, že je ještě někdy uvidí. Z tohoto pohledu znamenalo zmizení pro pozůstalé zřejmě horší variantu, než kdyby hned věděli, že se se svými blízkými již nesetkají. Také pro ně bylo obtížné žít s vědomím, že svým příbuzným ani nemohou vystrojit pohřeb a důstojně se s nimi tímto způsobem rozloučit.

Pokud na někoho padl jen stín podezření, že spolupracuje s jednou či druhou stranou konfliktu, mohl očekávat tvrdý trest od druhé strany. Pokud si tedy Sendero myslelo (ať už oprávněně nebo ne), že někdo je „udavač“, bez milosti jej zabilo a nenechalo nikoho na pochybách, že stejně skončí kdokoliv, kdo by chtěl pomáhat armádě. Do blízkosti těchto zavražděných či přímo na jejich těla umístila Světlá stezka nápisy jako „*así mueren los soplones*“ („takto umírají udavači“) nebo „*justicia popular*“ („lidová spravedlnost“), doplněné znakem Světlé stezky či iniciálami organizace PCP – SL.

Zpočátku využívalo Sendero ve snaze ovládnout nové oblasti především cíleného zabíjení. Vyhrožovalo místním představitelům, velkostatkářům, odborovým předákům či kněžím. Pokud se nepřidali ke Světlé stezce či neodešli z oblasti, byli pak na základě tzv. lidových soudů odsouzeni a popraveni. Těchto zinscenovaných soudů se často zúčastnili všichni obyvatelé obce, násilně svolaní senderisty. Poprava sloužila jednak k odstranění těch, kteří se otevřeně stavěli proti přítomnosti Světlé stezky v obci, ale také jako výstraha pro ostatní obyvatelstvo. Ve vesnicích zbavených státních představitelů pak Světlá stezka

---

⁷¹ DEGREGORI, Carlos Iván. Op. cit., 1996, s. 16.

⁷² Comisión de la Verdad y Reconciliación. *Informe final. Conclusiones generales*, Op. cit. [online], 2003, s. 316.

ustanovovala *comités populares* (lidové výbory), které zajišťovaly její přítomnost v oblasti a kontrolu nad obyvatelstvem. Vraždění byli také inženýři pracující ve venkovských oblastech na rozvojových programech či cizinci.⁷³

Ve městech byli zabíjeni vysoce postavení státní úředníci, představitelé měst a městských částí či politikové.⁷⁴ Pravděpodobně jednou z nejznámější obětí cíleného vraždění Světlé stezky se stala María Elena Moyano. Žádná z prací zabývajících se úlohou žen během konfliktu neopomene zmínit tuto zástupkyni starosty limské čtvrti Villa El Salvador, předsedkyni či členku řady lidových hnutí vznikajících jako odpověď na špatnou ekonomickou a sociální situaci v zemi. Moyano kritizovala snahu Světlé stezky dosáhnout výhrůzkami a zastrašováním podpory svého boje mezi obyvatelstvem okrajových chudinských čtvrtí Limy, mezi nimi i obyvatel Villa El Salvador. Vyzývala Světlu stezku k ukončení násilí, v roce 1991 ji peruánské noviny *La República* zvolily „osobností roku“.⁷⁵ Byla zastřelena Senderem v únoru roku 1992 před zraky svých dvou malých synů, její tělo pak senderisté rozmetali dynamitem. Pohřbu se zúčastnilo přibližně 30 tisíc lidí demonstrujících za mír v zemi. Smrt Maríi Eleny Moyano splnila to, o co Sendero usilovalo. Její spolupracovníci byli zastrašeni a nekladli Světlé stezce odpor.⁷⁶

Postupem času ovšem Světlá stezka přešla od cíleného vraždění ke všeobecnému násilí proti obyčejnému obyvatelstvu. Ačkoliv svůj boj proti státu obhajovala potřebou rovnosti a sociální spravedlnosti, ti, za něž teoreticky bojovala, byli nakonec nejpostiženějšími. Sendero trestalo ve velkém obyvatelstvo, které se odmítlo k němu připojit. Vyhrožovalo, že ti, jež se k němu nepřidají, si nezaslouží žít a bude zabita celá jejich rodina.⁷⁷

---

⁷³ Například v roce 1991 byla po lidovém soudu popravena v departamentu Junín Irene McCormack, australská řádová sestra, obviněná Světlu stezkou z toho, že je „americká yankee“. (Amnistía Internacional. Op. cit., 1991, s. 28.) Také Mariano Gagnon ve svých pamětech uvádí, že Sendero jej označovalo za „imperialistického yankeeho“ a chtělo po Ašánincích, ať jej vydají. Je jisté, že pokud by se tak stalo, senderisté by ho popravili. (GAGNON, Mariano. Op. cit., 2000, s. 93.)

⁷⁴ Amnistía Internacional. Op. cit., 1991, s. 27.

⁷⁵ MILOSLAVICH TUPAC, Diana. *The autobiography of María Elena Moyano: the life nad death of a Peruvian activist*. Gainesville: University Press of Florida, 2000, s. 34.

⁷⁶ ŚNIADECKA-KOTARSKA, Magdalena. *Ser mujer en el Perú (1980 – 2005)*. Warszawa: CESLA, 2008, s. 173.

⁷⁷ GAGNON, Mariano. Op. cit., 2000, s. 232.

Častými oběťmi Světlé stezky byli členové *rondas campesinas*. Rondas se někdy v obcích vytvořily dobrovolně, tedy z iniciativy samotných obyvatel obce, jindy bylo jejich ustavení nařízeno bezpečnostními silami v oblasti, kterými byli také příslušníci těchto útvarů vycvičeni. V případě rondas se potvrzuje postavení obyvatelstva „mezi mečem a zdí“, protože Sendero pronásledovalo členy rondas kvůli jejich spolupráci s armádou. Na druhé straně zase příslušníci ozbrojených sil uplatňovali represe vůči tomu obyvatelstvu, které odmítlo zúčastnit se činnosti rondas.⁷⁸

Světlá stezka často své oběti krutě mučila. Gagnon popisuje, jak senderisté umučili učitele komunity Ašáninků, který odmítl přidat se na jejich stranu: nejprve mu uřízli jazyk, pak jej vykastovali, přibili na kříž a píchali mu do břicha špičatými holemi. Poté, co zemřel, mu do břicha nasypali kamení a hodili jeho tělo do řeky.⁷⁹

To, že spolupráce s druhou stranou se nevyplácí, potvrzovaly i ozbrojené síly. Pokud jakékoliv indicie ukazovaly, že někdo sympatizuje se Senderem, obvykle následovaly tvrdé výslechy policií či armádou nejen onoho jedince, nýbrž také jeho rodiny. Ta často nic o domnělých podvratných aktivitách svého příbuzného ani nevěděla (nebo vědět nemohla, pokud žádné nebyly), tudíž na otázky kladené příslušníky ozbrojených sil odpovědi neznala. Překážku v komunikaci také často představovala jazyková bariéra – lidé z andských vesnic hovořili převážně kečujštinou a španělsky příliš neuměli, což se ovšem vnímalo jako forma nespolupráce. Tyto výslechy doprovázely různé formy mučení, zabavování věcí zadrženého (cenné věci, ale někdy věci až absurdního charakteru, jako například lžice) a často končily uvězněním zadrženého a později případně i jeho zmizením.⁸⁰ Mučení mělo různé formy, od bití, řezání přes elektrošoky, věšení ze stropu, či různé typy sexuálního násilí. Lidé, kteří mučení přežili a dostali se na svobodu, byli často doživotně poznamenáni.

Někteří ze zadržených zemřeli na následky mučení při výsleších, jiní se stali obětí mimosoudních poprav, někteří byli nakonec propuštěni.⁸¹ Mrtvých těl

---

⁷⁸ Amnistía Internacional. Op. cit., 1991, s. 27.

⁷⁹ GAGNON, Mariano. Op. cit., 2000, s. 93-94.

⁸⁰ ŠNIADECKA-KOTARSKA, Magdalena. Op. cit., 2008, s. 93.

⁸¹ Amnistía Internacional. Op. cit., 1991, s. 22.

se bylo pak třeba zbavit, v průběhu konfliktu i dlouho po něm se pak na různých místech, nejčastěji na opuštěných lokalitách v horách, nacházely hromadné hroby. Ty se staly místem posledního odpočinku zmizelých. Těla v nich nalezená velmi často jevila stopy mučení a různých forem mrzačení. O hrůznosti této praktiky svědčí také fakt, že v mnoha případech si oběti těsně před svou smrtí musely tyto hroby samy vykopat.⁸² Nikdo nedokáže odhadnout, kolik takovýchto hrobů se v Andách ještě nachází, ani zda budou někdy všechny odkryty. Faktem nicméně zůstává, že čas od času se na podobný hrob narazí.

Pokud se rodina snažila svého zmizelého příbuzného najít, odpovědné úřady odmítly jakýkoliv podíl viny a popřely zatčení či vyslýchání dotyčného. Rodině pak bylo ze strany bezpečnostních sil naznačeno, či přímo řečeno, že se nemá pokoušet příbuzného hledat, jinak bude mít také problémy. Mnoho rodin se proto pokoušelo zpočátku hledat své příbuzné tajně, protože i jen ptaní se na zmizelého vzbuzovalo podezření.⁸³

S rostoucím počtem zmizelých se začaly vytvářet organizace sdružující příbuzné zmizelých, zformovalo se „hnutí zmizelých“ (*movimiento de los desaparecidos*).⁸⁴ Příbuzní doufali, že pokud budou vystupovat ve jménu organizace, podaří se jim lépe prosazovat svá práva. Spolky sloužily k vyměňování informací o jednání s úřady, ale také jako zdroj vzájemné morální podpory, kterou příbuzní, z velké části tvoření ženami, ve světě ignorujícím jejich problémy nutně potřebovali. Příkladem těchto organizací bylo Národní sdružení příbuzných unesených, zmizelých a zadržených Peru (*Asociación Nacional de familiares de Secuestrados, Desaparecidos y Detenidos del Perú – ANFASEP*) se sídlem v Ayacucho a Výbor příbuzných zadržených a zmizelých (*Comité de Familiares de Detenidos y Desaparecidos – COFADER*) v Limě.⁸⁵

Tyto dvě organizace se v některých charakteristikách lišily. COFADER byl tvořen především nuceně vysídlenými, jejichž příbuzní zmizeli, naproti tomu

---

⁸² např. Comisión de la Verdad y Reconciliación. *Informe final. Ejecuciones extrajudiciales en Putis (1984)*. 2003 [online]. Dostupné z <http://www.cverdad.org.pe/ifinal/pdf/TOMO%20VII/Casos%20Ilustrativos-UIE/2.14.%20putis.pdf>.

⁸³ ŠNIADECKA-KOTARSKA, Magdalena. Op. cit., 2008, s. 92.

⁸⁴ Prvním takovýmto hnutím v Latinské Americe byly *Madres de la Plaza de Mayo* v Argentině, které bojovaly za právo vědět, co se stalo s jejich dětmi zmizelými během diktatury vojenské junty.

⁸⁵ ŠNIADECKA-KOTARSKA, Magdalena. Op. cit., 2008, s. 89.

členové ANFASEP, pokud vůbec migrovali, tak pouze v rámci departamentu, z venkovských oblastí do města. Tento fakt mohl vyvolávat v COFADERu větší pocit sounáležitosti. Vzhledem ke svému sídlu v Limě se COFADERu dostávalo lepšího přístupu k jakékoliv pomoci, ať už informační, administrativní či právní.⁸⁶ Cíl obou organizací byl nicméně totožný: hledání pravdy a spravedlnosti, protože, jak řekla Juana Carrión, pokladnice ANFASEP, „*pokud není spravedlnost, pokud není pravda, nikdy to neskončí, takovéto věci se budou vždycky dít*“.⁸⁷

Ženy se kvůli své aktivitě v těchto organizacích často potýkaly s izolací od okolí, které se jich stranilo, ignorovalo je, aby se nedostalo do problémů. Bylo jim předhazováno napojení na teroristy (kvůli kontaktům se Senderem považovaly administrativy Garcíi a Fujimoriho členky těchto organizací za teroristy).⁸⁸ Žily často o samotě, což se projevovalo nejen na jejich psychickém zdraví, ale také na materiálním zaopatření. Navzdory tomu se ovšem nevzdaly myšlenky zjistit, co se stalo s jejich příbuznými. Po uplynutí delší doby od zmizení, kdy již bylo jasné, že je živé nenajdou, se stalo jejich jediným přáním najít alespoň jejich hrob. Dodnes hledají své děti, manžely, bratry, aby jim mohly dopřát správný křesťanský pohřeb. Vědí, že už je nikdy neuvidí živé, ale doufají, že jednou najdou jejich pozůstatky a budou je moci pohřbít a mít tak místo, kde by jim mohly zapálit svíčku, donést květinu a zavzpomínat. Dodnes se také u těchto žen objevují následky zažitého traumatu, jak psychické, tak i fyzické. Mají bolesti hlavy, zad, nespí a to přestože od zmizení jejich příbuzných již uplynulo v některých případech i 30 let.⁸⁹

Ti, kdo označovali tyto organizace za sympatizující s teroristy, měli v některých případech pravdu. Ovšem je třeba si uvědomit, v jaké situaci se jejich členky nacházely. Nevěděly, co je s jejich blízkými, úřady jim odmítly pomoci, takže jediným zdrojem jakýchkoliv informací bylo právě Sendero. Některé z žen uvedly, že jen díky svým kontaktům se Světlou stezkou byly schopné zjistit

---

⁸⁶ ŠNIADECKA-KOTARSKA, Magdalena. Op. cit., 2008, s. 90-91.

⁸⁷ „*Si no hay justicia, si no hay verdad,[...] nunca va a para de esto, siempre va a suceder.*“ (dokument ANFASEP 30 años luchando por la verdad y la memoria (režie Mariano Agudo, Daniel Lagares), 2013 [online]. Dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=XDep1DAw214>.)

⁸⁸ FELDMAN, Joseph. Exhibiting Conflict: History and Politics at the Museo de la Memoria de ANFASEP in Ayacucho, Peru. *Anthropological Quarterly*, 2012, roč. 85, č. 2, s. 491.

⁸⁹ ŠNIADECKA-KOTARSKA, Magdalena. Op. cit., 2008, s. 109, dokument ANFASEP 30 años luchando por la verdad y la memoria, Op. cit., 2013 [online].

alespoň něco o osudu svých příbuzných. Navíc, tyto ženy si byly jisté, kdo může za osud zmizelých, ať už byl jakýkoliv, a Sendero proto pro ně bylo přijatelnější stranou konfliktu.⁹⁰

2.2 Sexuální násilí

Sexuální násilí páchané zejména na ženách je během ozbrojených konfliktů velmi častou praktikou. Situace v Peru nebyla výjimkou. Ačkoliv oběti konfliktu tvořili většinou muži, v tomto případě se jedná o dopad konfliktu, jehož oběťmi byly v naprosté většině ženy.⁹¹ Sexuální násilí zahrnuje celou řadu porušení lidských práv, jako například znásilnění, sexuální ponižování či nucenou nahotu. Tento typ násilí se stal pro ženy silně traumatickou zkušeností, která je poznamenala stejnou měrou jako zmizení či zavraždění jejich blízkých. Ovšem velký rozdíl znamenalo to, že toto násilí se dotklo přímo jich, přineslo a zanechalo pohanění jejich cti.

Pachateli sexuálního násilí byli většinou příslušníci ozbrojených sil (přibližně 83 % se přičítá státním silám, kdežto Světlé stezce méně než 10 %).⁹² Tento nepoměr byl pravděpodobně způsoben rovnějším přístupem k ženám mezi senderisty. Světlá stezka vynikala jako unikátní guerillové hnutí s vysokým podílem žen ve svých řadách. Ty představovaly okolo 40 % senderistů, Guzmán si zakládal na verbování žen, které v rámci organizace mohly vystoupat až na ta nejvyšší místa. Je pravděpodobné, že tato proklamovaná rovnost pohlaví stála za poměrně nízkým počtem případů sexuálního násilí spáchaného senderisty. Světlá stezka navíc vytvářela i speciální hlídky lidové spravedlnosti (*patrullas de justicia popular*), jejichž úkolem bylo trestat muže, kteří se dopustili sexuálního násilí. Úspěchy těchto hlídek přispěly k růstu sympatií ženské části obyvatelstva k Senderu.⁹³

---

⁹⁰ ŠNIADECKA-KOTARSKA, Magdalena. Op. cit., 2008, s. 109.

⁹¹ Comisión de la Verdad y Reconciliación. *Informe final. Violencia sexual contra la mujer*. 2003 [online]. Dostupné z <http://www.cverdad.org.pe/ifinal/pdf/TOMO%20VI/SECCION%20CUARTA-Crimenes%20y%20violaciones%20DDHH/FINAL-AGOSTO/1.5.VIOLENCIA%20SEXUAL%20CONTRA%20LA%20MUJER.pdf>, s. 273.

⁹² *Ibid.*, s. 277.

⁹³ ŠNIADECKA-KOTARSKA, Magdalena. Op. cit., 2008, s. 43.

Z příslušníků bezpečnostních sil dělalo naopak páchané sexuální násilí v očích žen ne ochranitele, jak tomu mělo být, nýbrž ty, kteří konfliktu využívali k tomu, aby se mohli bez postihu pobavit a užít si. Sexuální násilí se stalo jednou z oblíbených forem mučení (nešlo pouze o znásilnění, ale také například o praktiku, kdy byly obětem do těla strkány nejrůznější předměty, které měly za následek protržení pochvy či konečníku).⁹⁴

Odhaduje se, že více než 80 % venkovských žen z Ayacucha bylo oběťmi alespoň jednoho znásilnění během konfliktu, mnoho z nich i několikrát, výjimkou nebyla ani znásilnění hromadná. Vzhledem k citlivosti tématu se všeobecně předpokládá, že většina žen znásilnění nijak nehlásila, s ohledem na pachatele by jim stejně s velkou pravděpodobností nikdo, v případě, že by to nahlásily, nijak nepomohl. Ženy nechtěly o sexuálním násilí na nich spáchaném mluvit, ať už ze strachu, z hanby nebo kvůli zakořeněnému stigmatickému vnímání obětí znásilnění jakožto nesoucích částečný podíl. Jak cituje zpráva Human Rights Watch o násilí páchaném během konfliktu na ženách slova ženy pracující v Ayacuchu s oběťmi znásilnění, *„být znásilněná znamená pro peruánskou ženu velkou ostudu, kterou musí před společností a především před svou rodinou skrýt. V očích společnosti byla pošpiněná a možná chtěla, aby se to stalo. Pomluvy a machismus se spojují, aby ztížily život také jejího manžela, jenž je zesměšňován lidmi, kteří říkají, že pachatel znásilnění je víc macho než on.“*⁹⁵

Až do počátku vyšetřování CVR nebylo sexuální násilí považováno za důležitý a četný projev konfliktu. Zahraniční lidskoprávní organizace (např. Amnesty International, Human Rights Watch) sice na tento problém často upozorňovaly a prováděly i vlastní terénní výzkumy v oblasti, peruánská vláda se ovšem problémem nijak nezabývala a před veřejností byl víceméně utajen či dáván do souvislosti s aktivitou guerill, ne armády. Komise CVR nicméně nashromáždila množství svědectví dokládajících, že tato forma násilí byla velmi

---

⁹⁴ THOMAS, Dorothy Q. *Untold Terror: Violence against Women in Peru's Armed Conflict*. New York: Human Rights Watch, 1992, s. 30.

⁹⁵ „For a Peruvian woman, to have been rape dis a great shame which she must hide from society and especially her family. In society's eyes, she has been dirtied and perhaps wanted it to happen. Gossip and machismo combine to make life hard for the husband as well, who is ridiculed by people who say the rapist is more macho than him.“ (Ibid., s. 10-11.)

frekventovaným jevem a většinu pachatelů tvořili příslušníci bezpečnostních sil. Tento závěr vyšetřování představoval pro Peruánce šok.⁹⁶

Sexuální násilí (především pak znásilnění) zanechalo na obětech velké psychické následky, ani po mnoha letech o něm mnoho z nich nechtělo podávat svědectví. Při vyšetřování CVR nechtěly svědět se představovala problém. Ženy svědčily o tom, že jejich dcery, matky či jiné ženské příbuzné byly vystaveny různým formám sexuálního násilí, o své osobní zkušenosti ovšem mluvit nechtěly. Pokud přece jen svůj případ zveřejnily, nedokázaly zakrýt své emoce.⁹⁷

To, jak hluboce a nesmazatelně se žen znásilnění dotklo lze názorně vidět například v dokumentu *Chungui horror sin lágrimas...una historia peruana* (2010, režie Felipe Degregori),⁹⁸ kde indiánská žena uvádí příběh své rodiny během konfliktu. Při popisu toho, jak jejího syna podezřelého z terorismu mučili a mržali vojáci, žena, navzdory krutosti prováděného mučení (synovi vypíchali oči, uřezali jazyk, nos, penis, ucho, ruku, nutili ho zbytek jeho paže jíst) nepláče. Jakmile ale začne mluvit o svém znásilnění, ihned se rozpláče a dělá jí velké problémy o tomto zážitku vyprávět.

Ženy byly během konfliktu snadnými objekty, obzvláště ty, které přišly o své mužské rodinné příslušníky, jež je měli chránit. Do nejrizikovější skupiny patřily chudé, mladé, mestické či indiánské ženy (tzv. *cholas*) patřící k podezřelým skupinám (studenti, učitelé).⁹⁹ Mezi velmi zranitelné patřily, s ohledem k jejich izolovanosti a osamělosti, ženy angažující se v hnutí zmizelých, u nichž byla navíc velká pravděpodobnost napojení na Sendero, takže mohly poskytnout protipovstaleckým jednotkám cenné informace. Častým cílem násilí se stávaly ženy, jejichž příbuzní byli senderisty a armáda se k nim chtěla dostat právě přes výsledky těchto žen.¹⁰⁰

Znásilnění byla páchána nejčastěji během armádních zátahů v domech domnělých senderistů nebo jejich pomahačů, na policejních stanicích a armádních

---

⁹⁶ ŠNIADECKA-KOTARSKA, Magdalena. Op. cit., 2008, s. 175.

⁹⁷ ŠNIADECKA-KOTARSKA, Magdalena. Op. cit., 2008, s. 96-97.

⁹⁸ *Chungui horror sin lágrimas...una historia peruana* (režie Felipe Degregori), 2010 [online], 46. minuta a dále. Dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=fJRbTupe59E>.

⁹⁹ THOMAS, Dorothy Q. Op. cit., 1992, s. 16.

¹⁰⁰ ŠNIADECKA-KOTARSKA, Magdalena. Op. cit., 2008, s. 109,

LEIBY, Michele L. Wartime Sexual Violence in Guatemala and Peru. *International Studies Quarterly*, 2009, č. 53, s. 463.

základnách, kam ženy přicházely shánět informace o svých zadržených příbuzných, či ve vězení. Tedy často ve státem kontrolovaných zařízeních. Pachateli sexuálního násilí byli většinou řadoví vojáci, ovšem vzhledem k umístění a četnosti incidentů je nemožné, aby jejich nadřízení o těchto praktikách nevěděli. Velcí armádní důstojníci sice zřejmě přímo nenařídili či nepodpořili své podřízené v páchání sexuálního násilí, nicméně dovolili, aby se tak dělo. Mlčky to tolerovali, čímž na ně padá část zodpovědnosti, stejně jako na stát, který násilnosti dovolil. Množství vojáků odsouzených kvůli tomuto zločinu bylo, stejně jako v případě jiných zločinů spáchaných členy ozbrojených sil během kampaně proti Světlé stezce, velmi nízký.¹⁰¹

Je možné, že sexuální násilí mělo během konfliktu určitou strategickou funkci, bylo použito jako jedna z válečných zbraní. Znásilňování žen ve velkém zintenzivňuje pocit strachu ve společnosti. Obava z toho, že by se žena mohla stát příštím cílem, ji může odradit od pomáhání protistraně. Ovšem na druhou stranu je nutné si uvědomit, že většina žen v Peru o jimi prožitém sexuálním násilí nemluvila, tudíž se neměla jak šířit obava z toho být jeho další obětí. Je nicméně pravda, že vojáci využívali znásilnění jako formu mučení, díky kterému získávali z žen různá přiznání či výpovědi. Tomu odpovídá i fakt, že po roce 1992, kdy došlo k velkému oslabení Světlé stezky, rapidně klesl jak počet mrtvých, tak počet případů sexuálního násilí. Tato skutečnost tedy naznačuje, že sexuální násilí, stejně jako zabíjení, bylo jedním z nástrojů využitých státem v jeho boji proti Světlé stezce.¹⁰² Stále ovšem existuje i možnost, že znásilňování žádnou součástí strategie nebylo a vojáci si tak pouze dokazovali svou moc nad ženami.

Sexuální násilí nezůstávala bez dlouhodobých následků, jeho oběti trpěly velmi často i sekundárními efekty násilí, jako například depresemi, nespavostí, hanbou a strachem, zdravotními problémy (včetně sexuálně přenosných chorob) či následnou neplodností. Speciálním případem těchto důsledků bylo těhotenství. Rodily se děti, jejichž otcí byli pachatelé sexuálního násilí na jejich matkách. Pro ty bylo extrémně těžké přivést na svět dítě, které představovalo neustálou připomínku toho, co se jeho matce stalo. Ženy se pak navíc musely rozhodnout, jak budou své děti vychovávat, zda jim řeknou, jak byly

---

¹⁰¹ LEIBY, Michele L. Op. cit., 2009, s. 448.

¹⁰² Ibid., s. 463.

zplozeny a budou je vychovávat k nenávisti k jejich otci, nebo jim jejich původ zapřou.¹⁰³

2.3 Migrace

Jeden z průvodních jevů provázejících vnitřní konflikt tvořila migrace. V Peru se jednalo jak o migraci vnitřní, tedy v rámci státu, tak o migraci vnější, tedy emigraci, přesun obyvatelstva do zahraničí. V obou případech se dá říci, že konflikt mezi teroristy a vládou byl jedním z důležitých faktorů vedoucích k akceleraci těchto fenoménů, ne ovšem jediný. Jde tedy o jev, jenž byl pouze částečným důsledkem aktivit Světlé stezky. Vzhledem k tomu, že vnitřní migrace se objevila ve větším množství přibližně 30 let předtím, než Světlá stezka rozvinula svou válku proti státu, je jasné, že její aktivita nebyla spouštěcím signálem. Po rozpoutání násilí ovšem došlo k zintenzivnění tohoto procesu, obyvatelstvo hledalo útočiště před válkou v místech, kam se ještě nedostala, a došlo také ke změně v důležité charakteristice této migrace – byla nucená. Vzhledem k množství lidí, kteří byli donuceni opustit svá obydlí, a také k rozsáhlosti následků, jež přesun vyvolal, se tento jev řadí k těm nejdůležitějším a nejrozsáhlejším dopadům konfliktu na život v Peru.

Emigrace peruánského obyvatelstva v 80. a 90. letech byla důsledkem katastrofální ekonomické, politické a bezpečnostní situace v zemi. Pro emigraci v 80. letech (na rozdíl od té z let 90.) neexistují přesné statistiky, spíše jen odhady, ovšem i z nich si lze utvořit představu o velikosti tohoto fenoménu, který se v té době týkal všech vrstev společnosti, nejvíce ovšem střední třídy.

2.3.1 Vnitřní migrace, vysídlení

Hlavní skupinou, které se týkala vnitřní migrace, byla chudší vrstva obyvatelstva, marginalizovaná a nedostatečně chráněná. Jejich život se díky nucenému opuštění jejich bydlišť výrazně změnil a pocítili důsledky ve všech oblastech lidského života. Často se ještě prohloubil jejich pocit marginalizace a sociálního vyloučení. Tento jev se ukázal být tím nejkompexnějším ze všech zde uváděných vlivů Světlé stezky na život. Týkal se nejen obyvatelstva v zasažených

---

¹⁰³ ŠNIADECKA-KOTARSKA, Magdalena. Op. cit., 2008, s. 109.

oblastech, ale také ovlivnil životy těch, kteří bydleli v zónách bezpečných, konfliktem nezasážených, jelikož se tam migranti přesouvali. Tento fenomén zasáhl víceméně celé Peru, některé oblasti byly oblastmi více vyhánějícími migranty, jiné naopak spíše přijímajícími, u všech se ovšem migrace nějakým způsobem promítla do života.

Fenomén vnitřní migrace započal již před rozpoutáním konfliktu, přibližně v 50. letech 20. století. V období odpovídajícím vnitřnímu konfliktu se Lima rozrostla o 1 749 000 obyvatel (porovnání sčítání z let 1981 a 1993).¹⁰⁴ Mezi těmito lety se považovala migrace za příčinu přibližně poloviny z celkového přírůstku obyvatel Limy, což bylo v rozporu s trendem z předchozích let, kdy se podíl migrace na nárůstu obyvatel Limy postupně snižoval.¹⁰⁵ Bohužel nejsou k dispozici údaje i pro rok 1980, kdy konflikt vypukl, předchozí sčítání se konalo už v roce 1973, ovšem dá se očekávat, že v tomto roce se ještě konflikt do statistik příliš výrazně nepromítnul. I údaje zde uváděné, přestože pocházejí z oficiálních zdrojů, je třeba brát spíše jako orientační. Vzhledem k tomu, že většina migrantů se usazovala v chudinských čtvrtích na okrajích velkých měst, bylo sčítání velmi náročné. Také zřejmě ani neexistovala potřeba nějak systematicky počet migrantů sledovat.

Jak již bylo řečeno, prvotní důvody migrace byly ekonomické. S příchodem 80. let došlo ke změně, vlna přesunů byla zapříčiněna především fenoménem násilí. Lidé migrovali z bezpečnostních důvodů, z obavy o život svůj a svých blízkých. Obyvatelstvo takto vnějšími podmínkami donucené ke změně svého bydliště se v literatuře již většinou neoznačuje jako migrace, nýbrž jako *desplazamiento* (typ migrace), v češtině by se dal použít výraz vysídlení (často se také přidává přídavné jméno *forzado*, tedy donucené).

Z definice uvedené na začátku této práce vyplývají odlišnosti mezi emigranty a vysídlenými. První z nich tkví ve faktu, že ti první ve většině případů odcházejí dobrovolně, kdežto druzí se k odchodu cítí donuceni. Další rozdíl je v tom, že emigranti se svým odchodem snaží zlepšit své životní podmínky, kdežto vysídlený odchází, aby si zachoval život, odchází z místa, odkud odejít nechtěl. A

---

¹⁰⁴ Instituto Nacional de Estadística e Informática. Op. cit. [online], 1995.

¹⁰⁵ BILSBORROW, Richard E. *Migration, Urbanization, and Development: New Directions and Issues*, New York: Kluwer Academic Publishers, 1998, s. 231.

poslední rozdíl se týká možnosti návratu – emigrant se obvykle může vrátit, vysídlený se může vrátit až po té, co pominou okolnosti, jež ho k odchodu donutily.

Je nutné zmínit, že zdaleka ne všichni, kteří chtěli z ohrožených oblastí odejít, tak mohli učinit, ať už z důvodu nedostatku prostředků či například kvůli tomu, že nechtěli opustit své blízké. Někteří se přesunuli pouze z venkova do hlavních měst svých departamentů (tzv. *desplazados internos* – přemísťují se v rámci departamentu svého původu), což vysvětluje růst měst v oblastech sierry (například počet obyvatel Ayacucha se zvýšil z 69 500 v roce 1981 na 105 900 v roce 1993, v případě Huancaya šlo o nárůst z 164 900 na 258 200 ve stejných letech).¹⁰⁶ Nicméně ačkoliv se obyvatelé ve městech cítili zřejmě o něco bezpečněji než na venkově, stále se nacházeli v oblasti zasažené válkou nebo v místech její blízkosti, často to pro ně znamenalo nutnost zapojit se do tzv. *Comités de Autodefensa*.¹⁰⁷ Proto se ti, kteří na to měli prostředky, snažili odejít dále, na pobřeží, do Limy a dalších měst (tzv. *deplazados extrarregionales* – opouštějí svůj departement).¹⁰⁸ V důsledku těchto přesunů došlo k vylidnění venkova a dokonce k úplnému zániku některých vesnic (CVR uvádí, že zaniklo okolo 580 obcí).¹⁰⁹

Někteří rodiče posílali své děti do měst ke svým příbuzným, kamarádům, známým z preventivních důvodů – chtěli je ochránit a zabránit jim v tom, aby se nechali Světlou stezkou ovlivnit a naverbovat. Mladí se potom ovšem často potýkali s problémem, jak v novém bydlišti přežít, protože v některých případech ti, k nimž byli posláni, měli sami existenční potíže. Situace se postupem času a tím, jak rostl počet *desplazados* zhoršovala, takže ani rodina či přátelé již nemohli příchozím alespoň v začátcích pomoci, vznikaly proto nové chudinské čtvrti v okolí hlavního města.¹¹⁰

---

¹⁰⁶ Instituto Nacional de Estadística e Informática. Op. cit. [online], 1995.

¹⁰⁷ DIEZ HURTADO, Alejandro. Op. cit., 2003, s. 35.

¹⁰⁸ CORAL, Isabel. *Desplazamiento por violencia política en el Perú 1980 – 1992*. Lima: Instituto de Estudios Peruanos, 1994, s. 10. [online]. Dostupné z <http://198.57.164.64/~ieporg/textos/DDT/ddt58.pdf>

¹⁰⁹ Comisión de la Verdad y Reconciliación. *Informe final. Conclusiones generales*, Op. cit. [online], 2003.

¹¹⁰ ŚNIADECKA-KOTARSKA, Magdalena. Op. cit., 2008, s. 125.

Sehnat přesná data ohledně počtů vysídlených v Peru je de facto nemožné. V průběhu konfliktu zřejmě nikdo oficiální statistiky nevedl. CVR odhadla, že počet vysídlených se pohybuje kolem 600 tisíc, ovšem existují i odhady pohybující se okolo milionu vysídlených. V roce 2006 zavedlo peruánské Ministerstvo pro ženu a sociální rozvoj (*Ministerio de la Mujer y Desarrollo Social*) systém pro Registraci a akreditaci vnitřně vysídlených (*Registro y Acreditación de Desplazados Internos – RADI*), kde se shromažďují informace o vysídlených. Ačkoliv jde pouze o zlomek z celkového počtu vysídlených, jenž odhadla CVR (ke květnu 2012 se do systému zaregistrovalo celkem 45 000 rodin), poskytuje tento registr cenné bližší informace o vysídlených a naznačuje nám určité tendence týkající se této skupiny obyvatelstva.

Statistiky ukazují, že u 62,6 % rodin vysídlených stála v čele rodiny žena.¹¹¹ Šlo o ženy svobodné, vdovy nebo ty, jejichž příbuzní se řadili ke zmizelým. Většina z nich měla děti, o něž se musela starat, což pro ně znamenalo nutnost najít si v novém bydlišti co nejdříve práci, ale také nějakým způsobem zabezpečit hlídání dětí na dobu, kdy budou vydělávat peníze. Jinak hrozilo, že se budou potulovat po čtvrtích, kde se jim lehce mohlo něco přihodit. Mnoho z vysídlených se z pochopitelných důvodů nacházelo ve stavu hluboké deprese, často měli také zdravotní problémy, což představovalo při usazování se a hledání nové práce další překážku.¹¹²

V 58,7 % rodin vysídlených se mluvilo zároveň španělsky a kečujsky, 27,3 % z nich používalo pouze španělštinu a 11,3 % pouze kečujštinu. Toto potvrzuje závěry CVR, že obětmi vnitřního konfliktu bylo z přibližně 75 % obyvatelstvo s kečujštinou či jiným nativním jazykem jako mateřštinou.¹¹³

Z informací shromážděných RADI si můžeme také udělat obrázek o tom, jak konflikt probíhal, nebo tedy spíše o množství násilí a brutality, jemuž obyvatelstvo čelilo. Z časového průběhu přesunů vyplývá, že roky 1980 a 1981 vykazovaly přibližně stejné množství nových vysídlených (okolo 700 rodin), pak až do roku 1984 počet vysídlených každým rokem skokově narůstal (v tomto roce

---

¹¹¹ Ministerio de la Mujer y Poblaciones Vulnerables. *Población Desplazada en Cifras Estadísticas*, Lima, 2012, s. 8. [online] Dostupné z http://www.mimp.gob.pe/files/direcciones/ddcp/boletin_poblac_desplazada_estad.pdf.

¹¹² ŠNIADECKA-KOTARSKA, Magdalena. Op. cit., 2008, s. 123.

¹¹³ Ministerio de la Mujer y Poblaciones Vulnerables. Op. cit. [online], 2012, s. 11.

kulminoval s počtem 6966 rodin). Následující léta byla charakteristická vysokým počtem vysídlených, nikoliv však už tak vysokým jako v roce 1984. Po roce 1992 dochází postupně ke snižování počtů až k postupnému vymizení tohoto fenoménu. Více než tři čtvrtiny rodin odešly v průběhu 80. let.¹¹⁴ V prvních letech (asi do roku 1985) se jednalo především o útky předem neplánované, nerozmyšlené, často pouze s tím, co měl dotyčný u sebe. A ačkoliv se tak dotyční ocitli na nových místech zcela bez prostředků, bylo to pro ně lepší, než zůstat v místě, kde byli do té chvíle doma. Později se přidaly i útky preventivní, plánované, které umožňovaly vzít si s sebou alespoň část vlastněného majetku či peníze, které alespoň zpočátku pobytu na novém místě pomohly.¹¹⁵

Po příchodu do měst museli vysídlení čelit řadě problémů. Rozsah těchto problémů se lišil podle toho, kam se přemístili. Všeobecně lze říci, že větší problémy je očekávaly, pokud migrovali interregionálně, než pokud se přemístili pouze v rámci svého departamentu. Tento fakt tkvěl především v tom, že ti druzí se stále nacházeli v oblasti jim blízké ať už z hlediska převládající ekonomické aktivity, kulturně či etnicky. Naproti tomu ti, jež odešli do vzdálenějších oblastí, se museli vyrovnávat s kulturním šokem, diskriminací, ale také nemožností uplatnit své předchozí pracovní zkušenosti.

První skupinu z řady problémů tvořily potíže socioekonomické, především vyplývající z faktu, že vysídlení opustili svou práci, nebo pole, jež jim sloužila k obživě. Většina z nich byla před příchodem do města zemědělci či řemeslníky. Po příchodu stáli před rozhodnutím, jak si nadále budou vydělávat na živobytí, jak se postarají o svou rodinu, kde budou bydlet. Mnoho z nich se po příchodu nacházelo v situaci extrémní chudoby (odhaduje se, že až 85 % vysídlených nedokázalo ze svých příjmů pokrýt základní potřeby)¹¹⁶, ve městech sice měli často rodinu, k níž se mohli uchýlit (uvádí se, že v případě Limy to bylo 83,7 % vysídlených, 66 % v Ica a 54,4 % v Ayacucho)¹¹⁷, ovšem to nezaručovalo, že jim příbuzní budou moci příliš pomoci. Je třeba si uvědomit, že Peru se v té době nacházelo v prohlubující se ekonomické krizi, vyznačující se vysokou mírou

---

¹¹⁴ Všechny počty vycházejí z celkového množství 45 000 rodin, jež má RADI v registru. (Ministerio de la Mujer y Poblaciones Vulnerables. Op. cit. [online], 2012, s. 11.)

¹¹⁵ DIEZ HURTADO, Alejandro. Op. cit., 2003, s. 26.

¹¹⁶ CORAL, Isabel. Op. cit., 1994, s. 18.

¹¹⁷ DIEZ HURTADO, Alejandro. Op. cit., 2003, s. 49.

inflace, velkou nezaměstnaností a klesající reálnou mzdou, což vedlo mimo jiné ke snižování životní úrovně obyvatelstva, podvýživě, rostoucí úmrtnosti dětí či větší náchylnosti k nemocem.¹¹⁸ Na počátku 80. let bylo plně zaměstnáno asi 60 % ekonomicky aktivního obyvatelstva, 30 % bylo podzaměstnaných (tedy částečně zaměstnaných) a 10 % nezaměstnaných. O deset let později se situace otočila, 10–15 % tvořili zaměstnaní obyvatelé, 70–75 % částečně zaměstnaní a zbytek byl nezaměstnaný.¹¹⁹

Pro nově příchozí znamenalo najít si v této obtížné situaci práci ve městě velmi náročný a složitě zvládnutelný úkol. Mnoho z nich si postupně začalo vydělávat v neformálním sektoru ekonomiky, často jako pouliční prodejci či výrobci řemeslných výrobků a zařadili se tedy do kategorie podzaměstnaných osob. Jejich životní úroveň se oproti situaci před odchodem výrazně propadla. Je však nutné vzít v potaz i aktuální zhoršující se ekonomickou situaci země, tudíž není zcela jasné, zda by se jejich životní úroveň nezhoršila stejným způsobem i pokud by zůstali v místě původu. Problém představovalo také negativní přijetí ze strany místních, které se s narůstajícím počtem vysídlených zhoršovalo. Není se příliš čemu divit, v situaci, jež v Peru panovala, tedy s vysokou nezaměstnaností a malou poptávkou po pracovní síle, se obyvatelé obávali, že se jejich životní situace kvůli vysídleným ještě zhorší.¹²⁰

Další překážkou spadající do socioekonomické sféry, se kterou se museli vysídlení vyrovnat, byla diskriminace. Peru, jakožto země s velkou rasovou diverzitou, se již od příchodu Španělů potýkala s rasovou diskriminací. Tento problém se nevyřešil ani po vyhlášení nezávislé republiky v roce 1821. Vždy existovala určitá nadřazenost světa kreolů oproti ostatním skupinám ve společnosti. V době vnitřního konfliktu vycházel zdroj diskriminace z faktu, že de facto veškeré obyvatelstvo z hor bylo považováno za podezřelé z terorismu, jejich příchod do měst pak představoval hrozbu „kontaminace“ (označení použité Isabel Coral). Postupem času a s narůstajícím množstvím vysídlených se tento typ diskriminace stal méně častým (obyvatelstvo si uvědomilo, že mnoho

---

¹¹⁸ PALMER, David Scott. Op. cit., 1994, s. 3.

¹¹⁹ STEIN, Steve. The Paths to Populism in Peru. In *Populism in Latin America*, Tuscaloosa: University of Alabama Press, 1999, s. 112.

¹²⁰ CORAL, Isabel. Op. cit., 1994, s. 16.

z vysídlených je obětmi terorismu, ne jeho aktéry či podpůrci), zcela ovšem nezmizel.¹²¹

Psychické problémy také tvořily součást života vysídlených po jejich přistěhování do nového prostředí. Prožité hrůzy (ať už se dotkly přímo jich, jejich rodiny, či o nich jen slyšeli prostřednictvím známých) a starost o členy rodiny, kteří zůstali v ohrožených oblastech, se na nich projeví. Trpěli depresemi, sami sebe se neustále ptali, proč se násilí dotklo jejich rodiny, proč se jejich příbuzní přidali ke Světlé stezce a podobně, řada z nich potřebovala pomoc psychologů (dostupná data uvádějí, že tomu tak bylo v případech přibližně 67 % vysídlených)¹²². Trpěli také steskem po domově, kam se ovšem nemohli vrátit, ani se tam na kratší dobu podívat, ať už z obavy ze Světlé stezky nebo z armády.¹²³

Opomenout se nesmějí ani problémy v oblasti kulturní. Pro mnoho vysídlených představoval přesun daleko od místa jejich původu kulturní šok. Ačkoliv se jednalo o stejnou zemi, životní podmínky a život v horách a na pobřeží, na vesnicích a ve městech se diametrálně lišily. Samozřejmě menší šok zažilo obyvatelstvo, které se přemístilo pouze v rámci svého departamentu, naopak největší šok zažívalo obyvatelstvo migrující do Limy. Je nutné si uvědomit, že část příchozích neuměla pořádně španělsky, byla negramotná (většinu vysídlených tvořily ženy, u nichž byl stupeň negramotnosti větší, než u mužů) a zcela nezvyklá na život ve velkých městech. Uměla se postarat o dobytek či vypěstovat si na poli suroviny pro vlastní spotřebu, ale neuměla si poradit s mnoha aspekty městského života, například orientace ve městě či hektická městská doprava pro ně představovaly velký problém.

Poslední oblastí, ve které se vysídlení potýkali s problémy, byla oblast právní. Šlo především o absenci jakýchkoliv dokumentů. Ty byly většinou vydávány mužům, ženy byly uvedeny pouze jako jejich manželky. Když pak ženy migrovaly bez manželů, docházelo k problémům.¹²⁴

Kromě problémů ve výše uvedených sférách způsobených migrantům nastaly změny i v životech původních obyvatel dané oblasti. Velký nárůst počtu

---

¹²¹ CORAL, Isabel. Op. cit., 1994, s. 17.

¹²² Ministerio de la Mujer y Poblaciones Vulnerables. Op. cit. [online], 2012, s. 19.

¹²³ RODRÍGUEZ RABANAL, César. *La violencia de las horas: un estudio psicoanalítico sobre la violencia en el Perú*. Caracas: Ed. Nueva Sociedad, 1995, s. 34, 66.

¹²⁴ ŚNIADECKA-KOTARSKA, Magdalena. Op. cit., 2008, s. 124.

obyvatel ve městech se samozřejmě musel na rázu měst projevit. Nejlépe je situace viditelná a zdokumentovaná na příkladu Limy. Příchozí se usazovali v tzv. *conos*,¹²⁵ tedy částech Limy, jež byly na sever, východ a jih od centrální Limy tvořené tradičními městskými částmi jako Miraflores, Barranco či Lince. Není zcela zřejmé, jestli měl region původu nějakou souvislost s tím, kde se v Limě imigranti usazovali. Někteří autoři tvrdí, že obyvatelstvo migrující ze severních departamentů se usazovali převážně v Cono Norte, ti z centrální sierry pak v Cono Este a ti z jižní sierry (tedy i z departamentů nejvíc postižených vnitřním konfliktem) se zabydleli v Cono Sur.¹²⁶ Jiní autoři naopak tvrdí, že většina obyvatelstva z jižní sierry, se usadila na severovýchodě hlavního města, v distriktech San Juan de Lurigancho, Ate (Cono Este) a okolí.¹²⁷

Dřívější migranti do Limy tam hledali především nový, lepší život, většina z nich měla v úmyslu se zde usadit navždy. Proto si většinou na okraji města budovali vlastní domky, ve velké míře svépomocí. Oproti tomu vysídlení v 80. letech hledali v Limě spíše dočasné útočiště, než se budou moci vrátit zpět do svých domovů. S přílivem nového obyvatelstva se projevil problém s bydlením, v polovině 80. let byla už situace kritická. Lidé často řešili tento nedostatek míst k bydlení tím, že si pronajímali pokoje u migrantů z dřívějších let, kteří během uplynulých let vybudovali své domy. Tito byli vděční v době ekonomické krize za každý příspěvek do rodinného rozpočtu. Uvedená praktika ovšem vedla k tomu, že se čtvrti obývané původními migranty, postupně zvelebované během uplynulých let předcházejících masivnímu příchodu vysídlených, změnily opět na chudinské přelidněné čtvrti.¹²⁸

Ve čtvrtích imigrantů vznikaly společné jídelny (tzv. *comedores populares*), které umožňovaly ušetřit na výdajích za jídlo díky nákupu surovin ve větším množství a také na energiích potřebných k jeho přípravě. Tyto comedores se také měnily ve školky pro malé děti, které si zde hrály, zatímco jejich matky

---

¹²⁵ Dnes se pro conos používá často také označení „*nueva Lima*“, tedy nová Lima. Lima Norte/ Sur/ Este je pak synonymem Cono Norte/ Sur/ Este.

¹²⁶ Ministerio de Energía y Minas. *EIA Redes Secundarias de las Otras Redes de Distribución en Lima y Callao*. [online]. Dostupné z <http://intranet2.minem.gob.pe/web/archivos/camisea/estudios/redes/aspectos.pdf>, s.4.7.5 - 4.7.6.

¹²⁷ RODRÍGUEZ RABANAL, César. Op. cit., 1995, s. 9, Ministerio de la Mujer y Poblaciones Vulnerables. Op. cit. [online], 2012, s. 26.

¹²⁸ STEIN, Steve. Op. cit., 1999, s. 113.

připravovaly jídlo. Díky společným jídelnám ženy ušetřily čas, který pak mohly věnovat hledání práce, či pokud již nějakou našly, samotné práci, nejčastěji v neformálním sektoru. Jídelny byly podporovány například ze strany katolické charity či nevládních organizací, jež jim poskytovaly nejen dary v podobě jídla, ale také organizační pomoc.¹²⁹

Příchod nových imigrantů do měst se odrazil i v kulturní rovině. Jak již bylo řečeno, pro migranty znamenal příchod do měst kulturní šok. Ovšem časem se přizpůsobili a s jejich přibývajícím množstvím se do života města začaly prolínat i typické kulturní znaky míst jejich původu, tedy nejčastěji And. Ve městě se začaly objevovat tradiční hudební či taneční žánry andského regionu, např. *dansaq* (núžkový tanec) původem z Ayacucha či *sikuri* (hudební styl založený na několika panových flétnách doprovázených bubny) z Puna, které se předváděly ve své původní podobě. Nešlo zde o smísení lokální kultury s kulturou imigrantů, spíše o způsob, jak si zachovat svou originální identitu. Thomas Turino ve své práci dokonce ukazuje, že hudebníci kopírovali své protějšky v Andách, protože nechtěli skládat nové skladby ovlivněné novým místem jejich pobytu, které by už nezněly jako ty původní.¹³⁰ Ne vždy se ovšem imigranti snažili o udržení čistoty své kulturní tradice. Příkladem tohoto bylo v Limě rozšíření tzv. *chicha andina*, specifického hudebního stylu mísícího *cumbiu* s *huaynem*, tedy hudební žánr původem z Kolumbie se stylem typickým pro Andy. *Chicha andina* se v Limě začala prosazovat už během 70. let, 80. léta a příchod nových přistěhovalců ovšem znamenal opravdový rozmach tohoto stylu.¹³¹ *Chicha andina* se stala typickou součástí každodenního života v hlavním městě, dodnes je zde téměř všudypřítomná zvláště díky *combis*, tedy minibusů zajišťujících dopravu v hlavním městě, jichž je neodmyslitelnou součástí.

---

¹²⁹ SCHÖNWÄLDER, Gerd. *Linking civil society and the state: urban popular movements, the left and local government in Peru, 1980–1992*. University Park: Pennsylvania State University Press, 2002, s. 75.

¹³⁰ TURINO, Thomas. The Music of Andean Migrants in Lima, Peru: Demographics, Social Power, and Style. *Latin American Music Review*, 1988, roč. 9, č. 2, s. 141. [online]. Dostupné z <http://www.jstor.org/stable/780291>.

¹³¹ QUISPE, Arturo Lázaro. La chicha: Un camino sin fin. In *Los nuevos Limeños. Sueños, fervores y caminos en el mundo popular*, TAFOS-SUR, 1993, s. 193.

2.3.1.1 Návrat

Se zmenšující se intenzitou násilí museli vysídlení vyřešit otázku své budoucnosti. Většina z nich přišla do nového prostředí s vidinou budoucího návratu zpět do míst, odkud je konflikt vyhnal. Nicméně někteří si na nový život zvykli tak, že se rozhodli zůstat a nevracet se. Za tímto rozhodnutím mohla stát celá řada důvodů, od nalezení práce přes založení rodiny po jednoduše to, že se neměli za kým nebo za čím vrátit.

Druhá skupina se ovšem rozhodla po zlepšení situace vrátit. Šlo především o ty, kteří chtěli znovuzískat svůj majetek, ty, kteří byli vysídlení nedávno, tudíž se ještě nestihli v novém prostředí zabydlet, a v neposlední řadě ty, jež měli problémy v novém prostředí se adaptovat (často starší osoby, zvyklé žít svým tradičním životem a výrazněji trpící kulturním šokem). Návrat byl podporován také ze strany státu, jenž se v průběhu konfliktu problematikou vysídlení nezabýval, nijak vysídleným nevěnoval pozornost, ani je nechránil. Navrácení se obyvatelstva do míst, odkud museli odejít, byl pro stát řešením celého tohoto dopadu konfliktu a problémů s ním souvisejících. Vznikl Program pro podporu znovuosídlení (*Programa de Apoyo al Repoblamiento – PAR*), který se věnoval podpoře navrácení vysídlených kvůli násilí do jejich původních komunit. Jeho podpora byla ovšem pouze částečná a využila ji jen malá část těch, kteří se chtěli vrátit. Většina se vrátila sama, na vlastní pěst, bez pomoci.¹³²

Návrat byl považován za symbol vyhrané války, ačkoliv ta ještě v době, kdy se začali první vysídlení vracet do svých domovů, u konce nebyla. Ovšem útoky Světlé stezky v té době (první polovina 90. let) nabraly v sieře spíše sporadický charakter. Jinak tomu bylo v oblasti selvy, kam se Sendero stáhlo a bylo tam stále poměrně aktivní. Jako první se začali vracet ti, kteří se přemístili na krátké vzdálenosti, a po celou dobu vysídlení byli v kontaktu se svou původní komunitou.¹³³

O počtu navrátilivších se nejsou záznamy, nicméně se odhaduje, že více než polovina vysídlených se rozhodla zůstat a již se nevracet. Tomuto

---

¹³² DIEZ HURTADO, Alejandro. Op. cit., 2003, s. 42,

WIIG, Henrik. *Social capital in war-torn Peruvian communities. New issues in refugee research, Working Paper No.116*, Geneva: UNHCR, Evaluation and Policy Analysis Unit, 2005, s. 5.

¹³³ DIEZ HURTADO, Alejandro. Op. cit., 2003, s. 36.

obyvatelstvu žádná pomoc ze strany státu poskytnuta nebyla, museli se spolehnout na vlastní schopnosti.¹³⁴ I přesto se rozhodli zůstat tam, kam je konflikt vyhnal. V jejich situaci bylo těžké odhodlat se k návratu do míst, kde se stali svědky násilí takového rozsahu, kde neměli často žádné zázemí. Ve městech sice velmi často žili v chudinských čtvrtích na okraji a vykonávali podřadné práce, ale alespoň měli jistotu, že budou mít kde v noci přespát a čím nakrmit svou rodinu. Nemohli si být jisti, co by je čekalo, pokud by se této jistoty vzdali.

Na ty, kteří se rozhodli vrátit, čekala po návratu řada úkolů. Museli jednak obnovit materiální základnu obcí, tedy především zrekonstruovat domy, ale také zajistit do budoucna obživu, zasít, aby bylo co sklídit. Dalším důležitým krokem byla obnova sociálních vazeb, osobních vztahů s příbuznými a krajany, které se postupně vytratily či radikálně přerušily obdobím násilí a vysídlením. Aby mohly nové komunity fungovat, bylo nezbytné, aby došlo k vybudování nových vztahů mezi těmi, kteří z místa odešli a těmi, kteří tam zůstali. Činnosti navrátilivších se vyústily v nová osídlení s novou identitou vzniklou na základě zkušeností z uplynulých let.¹³⁵

2.3.1.2 Pozitivní dopady vysídlení

Může se to zdát neuvěřitelné, ale jak někteří autoři uvádějí, dají se vysledovat i pozitivní dopady vysídlení na obyvatelstvo. Samozřejmě je zde potřeba brát v úvahu, že jde o kladné dopady něčeho, co bylo jinak velmi negativní, pozitivní efekty pouze o něco mírní veskrze záporný charakter vysídlení. Degregori označil podobné pozitivní dopady jako „nasládlé“ plody války, v kontrastu s těmi „hořkými“. Tyto pozitivní efekty by se daly zařadit pod hlavičku zvýšení lidského kapitálu vysídleného obyvatelstva.

Lidský kapitál je možno definovat jako „*znalosti, dovednosti, schopnosti a vlastnosti jedince, které usnadňují vytváření osobního, sociálního a ekonomického blaha*“.¹³⁶ Vše nové, co se vysídlení v novém prostředí naučili, pro

---

¹³⁴ ÁVILA, Diana. "América Latina: desplazados en Perú, ¿concluyendo su proceso?." *Revista Migraciones Forzadas*. 2004, roč. 16, č. 17, s. 31-32. [online] Dostupné z http://www.fmreview.org/es/pdf/RMF16-17/RMF16-17_31.pdf

¹³⁵ DIEZ HURTADO, Alejandro. Op. cit., 2003, s. 38.

¹³⁶ OECD, OECD. *Analýza vzdělávací politiky 2001*. (Přeloženo z anglického originálu Education Policy Analysis – 2001.) Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2002.

ně znamenalo obohacení jejich osobnosti a zvýšení šancí na lepší život do budoucna. Svě nové znalosti pak uplatňovali, ať už se rozhodli zůstat v místě svého útočiště, nebo se odhodlali k návratu do místa, odkud odešli.

Důležitým faktorem byl fakt, že se vysídlení naučili, jak funguje moderní společnost, viděli kladné efekty modernizace. Ve městech pochopili, jak velké rozdíly existují mezi životem tam a životem na venkově. Ti, kteří se rozhodli pro návrat, si uvědomili, že aby se jim na venkově lépe žilo, je třeba zanechat část modernizace i tam. Nechtěli již žít v takové bídě, jako tomu bylo před jejich odchodem, hledali, jak by mohli situaci ve svých domovech vylepšit, jak by mohli přispět k vytváření většího sociálního a ekonomického blaha. Ve velkých městech se stali svědky určitého stylu života, který se rozhodli, samozřejmě v upravené verzi, zavést v místech, do nichž se navrátili.

Tyto pokusy o modernizaci na venkově se projevíly snahou zavést do vesnic tekoucí vodu či zlepšit infrastrukturu – navrátilci vyžadovali lepší spojení se zbytkem země, tlačili na výstavbu cest do izolovaných oblastí. Uvědomovali si, že vzdělání je nezbytným předpokladem pokroku, proto stavěli školy, které, ačkoliv byly nevelké, poskytovaly zázemí pro eradikaci analfabetismu, nezbytnou podmínku pro přístup k vědomostem, ale také k možnosti naplno využívat občanských práv.¹³⁷ U vysídlených, kteří se vrátili, lze také vysledovat větší stupeň určitého stmelení skupiny, ke kterému došlo na základě jejich stejné zkušenosti. Toto výrazně usnadňovalo spolupráci v rámci budování nové komunity.¹³⁸

Je třeba také zmínit pozitivní vliv vysídlení ve formě zlepšených jazykových znalostí. Jak bylo řečeno, řada vysídlených nehovořila španělsky, což jim zpočátku období vysídlení způsobovalo potíže. Aby ovšem mohli ve městech přežít, zajistit si práci a zapadnout do místní společnosti, byli postupně donuceni naučit španělsky. Navíc si během svého života jinde vytvořili síť přátel a známých, kteří jim pak i po návratu mohli zprostředkovávat zprávy o důležitých

---

¹³⁷ DEGREGORI, Carlos Iván. Op. cit., 1996, s. 23.

¹³⁸ WIIG, Henrik. Op. cit., 2005, s. 8.

skutečnostech, které jim mohly být po návratu užitečné. Jednalo se například o informace k tomu, jak dosáhnout na pomoc státu či nevládních organizací.¹³⁹

Za pozitivní dopad nejen vysídlení, ale vlastně celkově konfliktu, se dá také považovat větší emancipace žen, jejich boj za vlastní práva. Vysídlené ženy byly často ponechány vlastnímu osudu, musely se proto začít více zapojovat do různých spolků, více participovat na společenském životě nové komunity, ale také si musely obstarat práci, což pro ně představovalo výzvu. Příkladem většího zapojení do místní komunity byla jejich aktivita v *comedores populares*, které vyžadovaly i určitý stupeň organizačních schopností, nejen těch kuchařských. Ty ženy, které naopak zůstaly v původních komunitách, se sdružovaly v organizacích typu ANFASEP, kde bojovaly za své právo vědět, co se stalo s jejich příbuznými.¹⁴⁰

Uvedené změny, kterými ženy prošly, zcela neodstranily jejich diskriminaci. Stále často docházelo k přehlížení žen, ačkoliv vystupovaly jménem určité organizace. Ale alespoň k částečné pozitivní změně došlo. Ženy si v rozhodné chvíli uvědomily, že když nemají muže, kteří by se o ně postarali, musí se postarat samy o sebe a o své blízké a přejaly iniciativu. Otázkou je, do jaké míry si tento stupeň vlastní emancipace dosažený díky konfliktu zachovaly po jeho ukončení. Autoři se u odpovědi na tuto otázku různí, nicméně za převládající se dá považovat přesvědčení, že alespoň v omezeném rozsahu si venkovské ženy svou větší emancipaci přenesly i do období postkonfliktního.

2.3.2 Emigrace

Emigrace se dá také považovat za dopad vnitřního konfliktu, ačkoliv její souvislost s ním není tak přímočará, jako v případě vnitřního vysídlení. Přece jen důvody k emigraci měly komplexnější charakter, než tomu bylo u vysídlení, a obyvatelstvo, které se rozhodlo emigrovat, tak činilo pravděpodobně z celé řady důvodů. Násilí v zemi bylo pouze jedním z nich.

Emigrace byla důležitou součástí peruánské reality po většinu 20. století, ovšem na jeho konci se v důsledku zhoršující se ekonomické situace a

---

¹³⁹ Ibid., s. 10.

¹⁴⁰ DEGREGORI, Carlos Iván. Op. cit., 1996, s. 24.

rozšiřujícího se násilí počet emigrantů výrazně navýšil. V odborné literatuře se jako periodizace peruánské emigrace nejčastěji používá ta, kterou uvádí známý peruánský antropolog Teófilo Altamirano, jenž na toto téma provedl rozsáhlou studii. Z jeho celkem pěti etap emigrace se s vnitřním konfliktem shodují časově dvě poslední, tedy 1980 – 1992 (čtvrtá) a po roce 1992 (pátá). Altamirano tvrdí, že na počátku konfliktu, v roce 1980, žilo v zahraničí přibližně 500 tisíc Peruánců, z nichž většina (60 %) sídlila ve Spojených státech.¹⁴¹

Čtvrtá etapa emigrace znamenala výrazný nárůst počtu emigrantů, v roce 1992 se již v zahraničí nacházelo přibližně 1,5 milionu vystěhovalců, jejich počet se tedy za 12 let konfliktu ztrojnásobil. Jak uvádí Altamirano, největší počet emigrantů vykazuje rok 1989, kdy velmi často docházelo k projevům politického násilí, a ekonomika se nacházela v silné krizi. Neexistují statistiky, jež by uváděly, jaký byl hlavní důvod emigrace, všeobecně se ovšem předpokládá, že šlo ve většině případů o směsici všech problémů, kterým Peru v té době muselo čelit, tedy především násilí, politická nestabilita a ekonomická krize. Altamirano uvádí, že podle odhadů lze každého čtvrtého Peruánce, jenž v období konfliktu emigroval, považovat za politického uprchlíka, tedy že čtvrtina emigrantů byla donucena odejít kvůli politickému násilí.¹⁴² Během této etapy přibyly k zemím, do nichž emigrovali Peruánci již v předchozí etapě, tedy především do USA a států Latinské Ameriky (oproti předchozímu období, kdy emigrovali zejména do Venezuely, Argentiny či Mexika, narostl podíl migrantů do Chile), západoevropské země (kam v předchozí etapě migrovali ve velmi omezené míře především studenti), skandinávské země a také Japonsko.¹⁴³

Poslední etapa, tedy po roce 1992, je charakteristická stálým nárůstem počtu emigrantů. S koncem konfliktu se tento trend nezměnil, do zahraničí odjíždí každým rokem víc a víc Peruánců, hledajících tam lepší život. Emigrace po konci konfliktu nezmizela, počet Peruánců žijících v zahraničí každým rokem stabilně stoupá. Situace 80. a počátku 90. let tempo emigrace akcelerovala, po jejím uklidnění ovšem nedošlo k logicky očekávanému snížení počtu emigrantů.

---

¹⁴¹ ALTAMIRANO, Teófilo. Los peruanos en el exterior y su revinculación con el Perú. *Academia Diplomática del Perú, Comunidades Peruanas en el Exterior: Situación y Perspectivas*, Lima, 1999, s. 28.

¹⁴² ALTAMIRANO, Teófilo. Op. cit., 1999, s. 31.

¹⁴³ Ibid., s. 28.

Vysvětlení můžeme nalézt celou řadu, od stále přetrvávající špatné politické situace a vysoké míry korupce, po lepší ekonomickou situaci v jiných zemích (peruánská ekonomika je na tom sice dobře a každým rokem roste, nicméně stále ještě poměrně velká část obyvatelstva žije na hranici chudoby, proto část emigrantů stále čeká se svým návratem).¹⁴⁴

Emigrace se z velké části týkala městského obyvatelstva, které mělo prostředky na to, aby odešlo ze země. Pro venkovské obyvatelstvo bylo extrémně těžké již jen odejít do Limy, odchod do zahraničí pro ně tedy musel být čímsi nepředstavitelným, na co se jim nedostávalo ani dostatku peněz ani dostatku odhodlání.

Mým cílem není zabývat se podmínkami a životem peruánských emigrantů po příchodu do cizích zemí, musím ale zmínit alespoň jedno svědectví Peruánce, který emigroval do Japonska. Jeho slova by se dala vztáhnout na mnoho emigrantů a vypovídají hodně o jejich pocitech v emigraci. „*Jsem Peruánec, odešel jsem ze svého milovaného Peru v roce 1992, kdy terorismus nabýval na síle a také kvůli rozvoji mé manželky a dcery. Již 12 let žiji v této zemi a velmi postrádám svou vlast. Mým životním snem je vrátit se jednou do mého Peru.*“¹⁴⁵

Důležitým znakem emigrace bylo, že ve velké míře emigrovala vzdělaná vrstva obyvatelstva. Peru tedy proto přicházelo o odborníky z nejrůznějších oblastí, odcházela lidský kapitál. Odcházeli ti, kteří se cítili aktivitou Světlé stezky přímo ohroženi, například představitelé různých lidových hnutí (například i María Elena Moyano na kratší dobu před svou smrtí odjela do zahraničí, pak se ale rozhodla vrátit). Peru tím přicházelo o osobnosti, které pro něj mohly být velmi důležité v době nastolování míru.

Emigrace rodinných příslušníků se promítla do života těch, kteří zůstali v Peru, různým způsobem. Emigranti často pomáhali svým příbuzným posíláním určité části svého výdělku (*remesas*), aby jim tak pomohli v jejich špatné

---

¹⁴⁴ Rozhovor s Andreou Mazzola, Peruánko-Italkou jejíž rodina emigrovala z Peru v polovině 90. let na Kanárské ostrovy.

¹⁴⁵ „*Soy peruano, salí de mi adorado Perú en 1992 cuando el terrorismo estaba tomando más fuerza y también por el progreso de mi esposa e hija. Hace doce años que vivo por estas tierras y extraño mucho a mi patria. El sueño de mi vida es volver algún día a mi Perú.*“ Paul López Chiba Ken, Japón. (BBC. *Migración: su historia*. 7.4.2004, [online]. Dostupné z http://news.bbc.co.uk/hi/spanish/forums/newsid_3532000/3532763.stm)

ekonomické situaci. Výše remesas se ovšem odvíjela od toho, jak se jim v nové zemi dařilo. Nejprve museli splatit to, co utratili za cestu a v nové zemi se zařídit, až pak mohli začít domů něco posílat. Těmito penězi mohli emigranti přispět ke zlepšení života svých příbuzných, ovšem svou nepřítomnost jim tím vynahradiť nemohli. Především v případech, kdy emigrovala pouze část nejbližší rodiny (například jeden z rodičů nebo oba rodiče, přičemž děti zůstaly v Peru u příbuzných), představovala nepřítomnost emigrantů problém. Velká část emigrantek odjížděla do zahraničí, aby se tam o někoho starala – o malé děti či o staré lidi. Tuto práci uměly nejlíp a v zahraničí jim za ni dobře platili. Problémem nicméně bylo, že zatímco ony se staraly o cizí, o jejich vlastní děti se museli postarat jiní příbuzní. Je zřejmé, že většina emigrantů emigrovala s vidinou zajištění lepšího života pro své potomky, tito nicméně nepřítomností svých bližších často trpěli.¹⁴⁶ Emigrace se tak promítla výrazně i do života generace následující po generaci emigrantů.

2.4 Proměna všedních stránek života

Aktivita Světlé stezky ovlivňovala také zcela všední aspekty života Peruánců. Mezi dopady v této oblasti se řadí mimo jiné omezení vyplývající ze zákazu vycházení v zónách ohrožení, výpadky elektřiny v důsledku bombových útoků na elektrická vedení, omezení společenského života obyvatelstva či celkové ovlivnění způsobu jeho života.

Pro obyvatelstvo, které se rozhodlo zůstat v ohrožených oblastech (ať už protože nechtělo či nemohlo odejít), znamenalo rozhodnutí setrvat na místě často nutnost změnit radikálně svůj styl života. Venkované se museli koncentrovat, aby se mohli bránit útokům Sendera. Vznikaly proto opevněné skupinky obydlí na vyvýšených místech, které se podobaly středověkým osídlením. Stejně jako vznik *rondas campesinas*, k tomu docházelo v některých případech dobrovolně, v jiných nařízením armády. Pro lepší obranu a přehled o okolí se stavěly strážné věže, hradby či palisády. Také nejčastější způsob obživy venkovského obyvatelstva – zemědělství a chov dobytka – doznal změn. Dobytek se často přestal chovat, protože býval zabavován armádou, a v zemědělství se vesničané omezili na půdu

---

¹⁴⁶ WILLER, Hildegard. *Quién cuida a quién?*. *Revista Memoria*, 2012, č. 8. [online]. Dostupné z <http://textos.pucp.edu.pe/texto/Revista-Memoria-8-Articulo-2>.

blízkou jejich obydlí, zbylá půda, ke které nebylo možné během jednoho dne dojít a znovu se vrátit, zůstala ležet ladem.¹⁴⁷

Také vesnice, které mělo pod svou kontrolou Sendero, se změnily. Světlu stezkou dosazení lidé v Comités populares zde dohlíželi na to, aby byla prováděna rozhodnutí učiněná vedením organizace. Způsobu obživy se konalo nařízení Sendera, že obyvatelstvo může pěstovat pouze tolik, aby to stačilo na jejich obživu, nesmí svou úrodu prodávat ani směňovat. Bylo jim dovoleno vlastnit pouze pět kusů hovězího dobytka a 50 ovcí.¹⁴⁸ Toto mělo zamezit kontaktu obyvatelstva s okolím při obchodování, především s těmi, kteří se Světlu stezkou nesympatizovali. Určitým způsobem ovlivnilo každodenní život také verbování senderistů. Světla stezka do svých řad přijímala především mladé Peruánce (v 80. letech byl průměrný věk odsouzených za terorismus 26 let, 57 % odsouzených nemělo v době spáchání zločinu ani 20 let a mladší 30 let bylo celkem 80 % odsouzených).¹⁴⁹ Mladé nadchla ústřední myšlenka hnutí, tedy rovnost obyvatelstva, a často odcházeli od svých rodin bez jejich vědomí či přes jejich nesouhlas. Odchod se odrazil na vztazích rodiny s okolím. Lidé buď netušili, kde jejich děti jsou, nebo to sice věděli, ale snažili se to skrýt před okolím, aby neměli problémy.¹⁵⁰

Mezi typické důsledky vyhlášení zón ohrožení patřilo omezení svobodného pohybu obyvatelstva. V určené doby, nejčastěji po setmění, bylo zakázáno vycházení z domovů. Obyvatelstvo, jež se přesto z jakéhokoliv důvodu odvážilo opustit svůj domov, se vystavovalo nebezpečí, že bude podezřelý z teroristické činnosti a jako s takovým s ním bude zacházeno. V dobách nejintenzivnější armádní kampaně proti Světlé stezce, mezi lety 1982 a 1983, byl v Ayacuchu zákaz vycházení ráno. Vojáci prohledávali mezi čtvrtou a desátou hodinou ranní domy bez jakéhokoliv respektu vůči jejich obyvatelům, na pokoj nechávali pouze vlivné obyvatele, kteří by si mohli na nestydaté chování vojáků stěžovat. V domech chudého obyvatelstva si dělali a brali, co chtěli. Kdokoliv,

---

¹⁴⁷ DEGREGORI, Carlos Iván. Op. cit., 1996, s.17.

¹⁴⁸ GORRITI ELLENBOGEN, Gustavo. Op. cit., 1999, s. 375.

¹⁴⁹ CHÁVEZ, Dennis. *Juventud y terrorismo: características sociales de los condenados por terrorismo y otros delitos*. Lima: Instituto de Estudios Peruanos, 1989, s. 27.

¹⁵⁰ ŠNIADECKA-KOTARSKA, Magdalena. Op. cit., 2008.

kdo se jim zdál podezřelý (v Ayacuchu byli za podezřelé bráni především mladí a profesori), byl odveden na stanici k výsledku.¹⁵¹

Může se zdát, že vzhledem k tomu, že lidé o podmínce nevycházet věděli, šlo o opatření, které postihlo opravdu jen senderisty nebo obyvatelstvo s nimi spolupracující. Nicméně, je nutné uvědomit si, že ne vždy bylo v moci obyvatelstva ovlivnit, zda po zákazu vycházení opustí svůj dům či nikoliv. V případě jakékoliv mimořádné události, například zdravotních problémů, které si dobu svého příchodu nevybírají, lidé stáli před důležitým rozhodnutím. Museli si vybrat mezi tím, jestli vyjdou na ulici a ocitnou se v nebezpečí ze strany bezpečnostních složek, či zda se pokusí přečkat noc doma a vyhledat pomoc až ráno. Pokud se rozhodli vyjít na ulici, museli mít s sebou bílou vlajku či kus látky stejné barvy. Po letech se zdají některé příhody z této doby dokonce úsměvné, i když samozřejmě v době, kdy k nim docházelo, šlo jejich aktérům o život. Například obyvatelka Limy narozená v roce 1986, v období vyhlášeného zákazu vycházení, mi vyprávěla příběh o noci svého narození. Její matka jela s otcem do porodnice autem, z jehož okna v porodních bolestech mávala kusem bílé látky, aby tím dala všem kolem najevo, že nejsou teroristé.¹⁵²

Světlá stezka se poměrně často uchylovala k bombovým útokům či sabotážím. Cíle byly vybírány tak, aby jejich oprava nebo náhrada byly velmi drahé a aby jejich zničení zasáhlo co nejvíce Peruánců. Oblíbené byly sloupy vedení vysokého napětí (v roce 1984 zničila osm sloupů v údolí řeky Mantaro, čímž ponořila do tmy třetinu země) nebo ropovody.¹⁵³ V Limě se pak soustředila na turistické atrakce, obchody a ambasády cizích zemí. Napadeny byly indická, izraelská, sovětská, americká a čínská ambasáda.¹⁵⁴

Ve městech, včetně Limy, docházelo důsledkem těchto útoků mimo jiné k častým výpadkům elektřiny, jež nejen omezovaly normální život Peruánců, ale také působily na jejich psychiku. Lidé očekávali, zda se ze tmy ozve nějaký další výbuch či střílení, které by naznačovaly, že teroristé jsou tam někde venku. Velký psychologický dopad měly výpadky na větší děti, které si spojily tmu

---

¹⁵¹ FLORES LIZANA, Carlos. Op. cit., 2004, s. 26.

¹⁵² Rozhovor se Susanou Tamashiro, Lima.

¹⁵³ SCHEINA, R. L. *Latin America's Wars Volume II: The Age of the Professional soldier, 1900–2001*. Dulles: Brassey's, 2003, s. 366.

¹⁵⁴ Ibid., s. 360.

s nebezpečím. „Protože jsem byla dítě, vzpomínky na výpadky proudu nebyly tak negativní. Nicméně, má sestra narozená v roce 1980 má ještě dnes, pokud dojde bez předchozího upozornění k náhlému výpadku elektřiny z důvodu opravy či nehody, strach. Když vypne světlo, vzpomene si na výpadky proudu a coche bombas. Slyšela jsem, že generace mé sestry je více negativní nebo pesimistická, než zbytek populace. Nevím, jestli je to pravda, ale mohla by být.“¹⁵⁵

Lidé se vyrovnávali s výpadky elektřiny a pocity strachu s nimi spojenými různě. Často se ovšem snažili zmírnit dopad, který by daná situace mohla mít na děti. „Výpadky nám pomohly vytvořit rodinné vztahy. Hráli jsme si hodně ve tmě, moje maminka vyprávěla příběhy, zpívali jsme. Moje maminka se postarala o to, aby tyto hrozné momenty udělala méně děsivé.“¹⁵⁶

Specifickými typy bomb byly tzv. coche bombas. Šlo o typický nástroj boje Světlé stezky využívaný ve městech. Jednalo se o auta naložená trhavinou, odstavená v ulicích města, která po nějaké době vybuchla, zranila či zabila kolemjdoucí a způsobila velké materiální škody v okolí. V Limě byly coche bombas využívány poměrně často, k nejtragičtějším případům se řadí vybuchnutí takovéto nálože v roce 1992 v obchodní zóně přímo v centru Miraflores. Výbuch si vyžádal 22 obětí, přes sto dalších bylo zraněno a domy v oblasti byly nenávratně poškozeny.¹⁵⁷ Tento výbuch byl pro mnoho tradičních Limeños momentem, kdy si uvědomili, že Světlá stezka už opravdu není tou malou, je neohrožující skupinou, ale proměnila se v organizaci schopnou zasáhnout i v samém srdci peruánského státu.

Bombové útoky Světlé stezky měly také ten následek, že kdokoliv, kdo se krátce po nich objevil na ulici, byl podezřelý, že právě on má výbuch na svědomí. V mnoha případech bezpečnostní složky v ulicích zatýkaly každého,

---

¹⁵⁵ „Como era niña los recuerdos de los apagones no eran tan negativos. Sin embargo, mi hermana nació en 1980 y aún siente miedo cuando, en la actualidad, cortan el servicio eléctrico sin previo aviso para reparar cables o si hay un incidente. Mi hermana dice que cuando se va la luz ella tiene miedo y recuerda los apagones y los coche bombas. Una vez escuché que la generación de mi hermana es más negativa o pesimista que el resto. No sé si es verdad, pero podría ser cierto.“ Emailová korespondence se Susanou Tamashiro, Lima.

¹⁵⁶ „Los apagones nos ayudaron a formar lazos familiares. Jugábamos mucho en la oscuridad, mi mamá contaba historias, cantábamos. Mi mamá se encargó de hacer estos momentos horribles menos terribles.“ Emailová korespondence se Susanou Tamashiro, Lima.

¹⁵⁷ CVR. *Yuyanapaq. Para recordar. Relato visual del conflicto armado interno, 1980-2000.* Lima: Fondo Ed. de la PUCP, 2003, s. 44-45.

koho na ulici potkaly, či dokonce bezhlavě střílely do všech stran kolem sebe. Tím docházelo ke zraněním či dokonce úmrtí nevinných obyvatel.¹⁵⁸ V ulicích měst se ozývaly výbuchy bomb a střelba, lidé ovšem museli předstírat, že se vlastně nic neděje. „*Moje maminka si vzpomíná, že jednou slyšeli výstřely před domem a podívali se oknem. Vojáci si toho všimli a gesty jim naznačili, ať se nedívají a odejdou. Armáda střílela, zabíjela a v této absurdní válce zemřeli nevinní.*“¹⁵⁹

Světlá stezka vyhlášovala specifické typy stávek (tzv. *paros armados*). Ve městech zakázala všem obchodníkům otevřít jejich obchody. V opačném případě jim hrozila zabitím. Toto opatření vedlo k paralyzování měst, zákazy často trvaly i několik dní, což znemožňovalo zásobování domácností základními surovinami. Těžko říci, co tímto krokem Sendero sledovalo, jak napsal Marion Gagnon, „*bylo nemožné chápat pokřivenou mysl teroristů.*“¹⁶⁰ Pravděpodobně mu šlo o umocnění pocitu strachu a zvýšení poslušnosti obyvatelstva. Tyto *paros armados* se projevovaly také blokováním cest, či jejich vyhazováním do vzduchu. Sendero bralo rukojmí v podobě cestujících z autobusů, což v některých dobách vedlo k úplnému zastavení autobusové přepravy mezi městy a izolaci jednotlivých měst a vesnic.¹⁶¹

Život Peruánců byl konfliktem ovlivněn i na úrovni společenského vyžití, což je samozřejmě v porovnání s výše uvedenými dopady méně významné. Nicméně pro Peruánce v té době bylo důležité uchovat si své tradice či slavnosti, čas od času se odpoutat od starostí každodenního života. Oslavy se staly jednou z mála příležitostí volně se projevit, zapomenout na obavy a pobavit se. Společenský život obyvatelstva byl ovšem kvůli terorismu výrazně omezen.

Sendero nebylo jakýmkoliv oslavám nakloněno, aktivně se snažilo některé zakazovat (například oslavy svátků patronů obcí) a na dobu jejich konání se mnohdy svolávaly ozbrojené stávky. Senderisté se báli ztráty kontroly nad

---

¹⁵⁸ RODRÍGUEZ RABANAL, César. Op. cit., 1995, s. 53.

¹⁵⁹ „*Mi mamá recuerda que una vez escuchó disparos afuera de la casa y miraron por la ventana. Los hombres del ejército se dieron cuenta y les dijeron con gestos que no miren y que se vayan. El ejército disparaba, mataba y en esta guerra absurda murieron inocentes.*“ Emailová korespondence se Susanou Tamashiro, Lima.

¹⁶⁰ „*Era imposible leer la torcida mente de los terroristas.*“ (GAGNON, Mariano. Op. cit., 2000, s. 148)

¹⁶¹ PUENTE de la VEGA, Diógenes. Paros Armados De Sendero Luminoso Paralizan Transporte. *Hoy*, 15.5.1992. [online]. Dostupné z <http://www.hoy.com.ec/noticias-ecuador/paros-armados-de-sendero-luminoso-paralizan-transporte-54787.html>.

obyvatelstvem během oslav, zkušenosti jim ukazovaly, že právě během oslav se obyvatelstvo proti přítomnosti Světlé stezky bouřilo. Tradice byly Světlo stezkou považovány za pozůstatky minulosti a měly být odstraněny.¹⁶² Lidé se svých tradic zcela vzdát nechtěli, nicméně oslavy probíhaly s ohledem na převládající atmosféru strachu obvykle v menší míře a za zvýšených bezpečnostních opatření.¹⁶³ Například i v Ayacucho pravidelně probíhaly, navzdory často znepokojujícím zprávám o Světlé stezce, oslavy Semana Santy (Svatého týdne). Nechyběla hudba, zpěv, tanec či masky, které představovaly možnost vysmát se smrti, jež každý den obyvatelům hrozila. Novým tématem průvodů masek a posměšných písní se stali vojáci. Nicméně procesí a aktivity odehrávající se v rámci těchto oslav, byly pečlivě hlídány právě těmito vojáky či policejními oddíly.¹⁶⁴

Bylo známé, že Sendero využívalo oslav různých svátků, ať už šlo o svátky patronů měst či vesnic, Velikonoce, Hromnice a jiné, při nichž docházelo k určitému uvolnění ostražitosti obyvatelstva často v důsledku pití alkoholu během oslav, k napadání a mstění se na obcích za normálních okolností často hlídaných rondas. Takové oslavy občas končily masakrem místního obyvatelstva provedeným Světlo stezkou.¹⁶⁵ V případě, že se obyvatelstvo rozhodlo i přes zákaz Světlé stezky uspořádat oslavy normálně, jak bylo dříve zvyklé, muselo počítat s možností útoku Sendera a připravit se na něj, ať už v podobě žádosti o pomoc od armády či spolehnutím se na vlastní rondas campesinas.¹⁶⁶ Některé svátky přestaly být slaveny úplně a postupně se k nim pak, když se zmírnilo nebezpečí, místní navraceli, jakožto k něčemu, co bylo před násilím, co znali z mládí, něco, co spojuje minulost s přítomností.¹⁶⁷

Co se týče zábavy typu diskoték, klubů či kin, byla tato možnost také značně omezena, především z bezpečnostních důvodů. Lidé se báli vycházet

---

¹⁶² DEGREGORI, Carlos Iván. Harvesting Storms: Peasant Rondas and the Defeat of Sendero Luminoso in Ayacucho. In *Shining and other paths: war and society in Peru, 1980-1995*. Durham: Duke University Press, 1998, s. 152.

¹⁶³ THEIDON, Kimberly. Op. cit., 2004, s. 33.

¹⁶⁴ FLORES LIZANA, Carlos. Op. cit., 2004, s. 47-49.

¹⁶⁵ MONTOYA MARALLANO, Claudio. *La Guerra de los Tenientes, Memorias de la Guerra con Sendero Luminoso*, Lulu.com, 2008, s. 256.

¹⁶⁶ THEIDON, Kimberly. Op. cit., 2004, s. 33,

CLAUDIO MONTOYA MARALLANO. Op. cit., 2008, s. 256.

¹⁶⁷ THEIDON, Kimberly. Op. cit., 2004, s. 153.

z domů, navíc, pokud se nacházeli v oblasti, kde byl vyhlášen stav ohrožení, ani kvůli zákazu večer vycházet nemohli, což vedlo celkově k nižšímu počtu zařízení tohoto typu.¹⁶⁸

Konflikt měl dopad také na gastronomickou stránku života. Dnes si Peru zakládá na své pověsti země s jedinečnou gastronomií, s velmi širokým spektrem národních jídel (uvádí se, že jich je kolem 500), každá oblast má svá typická jídla, připravovaná z místních surovin, ale velmi populární jsou také pokrmy vycházející z mísení peruánské kuchyně s jinými kuchyněmi (pravděpodobně nejčastěji jde o fúzi s japonskou kuchyní, vyplývající z velkého počtu japonských imigrantů). Na všech těchto jídlech si lze pochutnat v restauracích, kterých je po celém Peru více než dostatek, ve škále od těch nejlevnějších maličkých jídelen, až po luxusní drahé restaurace. Během konfliktu tomu tak ovšem nebylo. Lidé v té době ze strachu preferovali stravovat se doma, kvůli nedostatečné poptávce také chyběly kvalitní restaurace a i těch „obyčejných“ bylo poskrovnu.¹⁶⁹

Neexistují žádné oficiální studie, které by se zabývaly dopadem vnitřního konfliktu na jazyk, zda se například ujala slovní spojení či přirovnání, jež se před konfliktem nepoužívala. Nicméně, několik Peruánců si vybavilo jako dopad konfliktu velké rozšíření předtím nepříliš užívané fráze na rozloučení „¡Cuidate!“ tedy „Opatruj se!“. V nejisté atmosféře, kdy nikdo nevěděl, co se může v následujících dnech přihodit a zda se ještě s dotyčným setká, si lidé zvykli takto se loučit, a i po konci konfliktu už jim tato fráze v běžně používané slovní zásobě zůstala. Dodnes se tedy cizinci podivují nad tím, že jim každý Peruánc na rozloučení radí, ať se opatrují. Jde o pozůstatek všudypřítomného strachu vyvolaného aktivitou Světlé stezky a odpovědí protiguerrillových sil.¹⁷⁰

Vizuální stopou aktivity Sendera byly různé nápisy či kresby na zdech domů či na dopravních prostředcích. Vzhledem k velkému procentu populace, které bylo negramotné nebo pologramotné, se tyto vizuální vzkazy ze strany Světlé stezky osvědčily více, než letáky či brožurky, protože jim obyvatelstvo

---

¹⁶⁸ Rozhovor s Alexem Ruestou, Lima.

¹⁶⁹ Informace pochází z výzkumu provedeného v květnu 2013 Markem Slavickým a Ekaley Joulia v rámci předmětu Seminar of Economics and Culture na Universidad del Pacífico, Lima. Cílem výzkumu bylo porovnat stravovací návyky nyní a před přibližně 20 lety dvou sociálně odlišných skupin obyvatel Limy (jedné pocházející z bohatších distriktů, druhé z těch chudších).

¹⁷⁰ Rozhovor s Pávlem Pantojou, Lima.

lehce porozumělo. Nápisy byly vyvedeny v barvě organizace, v červené, a zpočátku obsahovaly jen iniciály strany, později už začaly vyzývat k bojkotu voleb a ozbrojenému boji, odsuzovaly případy zmizelých či podmínky svých spolubojovníků ve vězeních a upozorňovaly na důležité dny (např. narozeniny Guzmána, počátek boje, výročí úmrtí Edith Lagos)¹⁷¹. Zvyšovaly v obyvatelstvu pocit přítomnosti Sendera v oblasti a staly se jedním z mála zdrojů informací, avšak velmi jednostranných, místního obyvatelstva. Kresby znázorňovaly často symboly strany (srp a kladivo nebo slunce) či portréty Abimaela Guzmána. Specifickým typem těchto vizuálních projevů byly světelné obrazce, vytvořené pomocí ohně na svazích hor, nejčastěji znázorňující srp a kladivo, které uprostřed noci upozorňovaly obyvatelstvo, že Světlá stezka je blízko a dohlíží na ně.¹⁷²

Dnes již kresby symbolů Světlé stezky z Peru zmizely, čas od času se ovšem někde objeví nové. Přestože autory nemusí být stoupenci Světlé stezky, tyto grafiky stále vyvolávají vzpomínky. *„Když vidím symbol Světlé stezky nakreslený na ulici, vyvolá to ve mně strach. Může jít jen o obrázek nějakého dítěte, které neví o terorismu, ale ten symbol ve mně vyvolá efekt hrůzy.“*¹⁷³

2.5 Dopad na cestovní ruch

Cestovní ruch je odvětví, které je velmi citlivé k jakýmkoliv známkám politické nestability či násilí v přijímající zemi. I v zemích, které mají, stejně jako Peru, velké přírodní, historické a kulturní bohatství pro turisty velmi přitažlivé, v dobách konfliktu či politické nestability výrazně klesá počet příjíždějících turistů. Aby byla země úspěšnou a lákavou turistickou destinací, je třeba budovat její image jakožto oblasti bezpečné a stabilní. Hrozba nebezpečí, jež je spojená

---

¹⁷¹ Edith Lagos byla senderistka, mezi jejíž nejznámější počiny se řadí zorganizování útěku vězňů z vězení v Ayacuchu v roce 1982. Zdroje o ní mluví jako o velmi charizmatické mladé dívce, schopné vůdkyni, které Guzmán udělil titul nejlepší žákyně revoluce. Jako jedna z nejhledanějších osob v Peru byla v 18 letech zatčena, mučena a zabita policií a posléze tajně pohřbena. Její tělo bylo den poté vykopáno a přemístěno do Ayacucho, kde se jejího pohřbu zúčastnily tisíce lidí. Tento pohřeb byl propagandisticky využit Světlou stezkou a z Edith Lagos se stal symbol. (ŠNIADECKA-KOTARSKA, Magdalena. Op. cit., 2008, s. 43-45, GORRITI ELLENBOGEN, Gustavo. Op., cit., 1999, s. 240).

¹⁷² ŠNIADECKA-KOTARSKA, Magdalena. Op. cit., 2008, s. 59-61.

¹⁷³ *„Cuando veo el símbolo de Sendero Luminoso dibujado en alguna calle me produce miedo. Puede ser que solo sea un dibujo hecho por un chico que no sabe del terrorismo pero el efecto del símbolo genera en mí, terror.“* Emailová korespondence se Susanou Tamashiro, Lima.

s terorismem v zemi, dokáže odradit turisty více, než například přírodní katastrofy.¹⁷⁴

Pro mnohé je symbolem Peru Machu Picchu, starodávné posvátné místo Inků, vystavěné na vrcholku hory v těžce přístupném terénu, nacházející se v departamentu Cusco, který je celkově departamentem velmi bohatým na zachovaná osídlení z doby incké i později koloniální. Většina turistů přijíždějících do Peru si jeho symbol nenechá ujít, a ačkoliv Peru bezesporu nabízí mnoho dalších úchvatných míst hodných vidění, dalo by se říci, že mnoho turistů přijíždí především kvůli Machu Picchu, které je vrcholem jejich návštěvy. Departament Cusco ovšem sousedí se dvěma departamenty, které byly již od počátku základnou akcí Světlé stezky – Ayacucho a Apurímac. Bezprostřední nebezpečí se tedy logicky muselo projevit i na návštěvnosti peruánské nejnavštěvovanější památky a na celkovém poklesu turistů do Peru přijíždějících.

Turisté, neozbrojení a nacházející se v cizím prostředí, se stali pro Sendero snadnými cíli, na nichž demonstrovalo svou sílu nejen peruánské vládě, ale tyto akce, vzhledem k charakteru obětí, měly přesah i do zahraničí. Světlá stezka se cíleně zaměřovala na napadání ubytovacích a stravovacích zařízení a zahraničních turistů. Mnoho z nich bylo během konfliktu napadeno, uneseno či zavražděno. Tyto akce proti turistům byly ze strany Světlé stezky vysvětlovány tím, že cestovní ruch je jedním ze symbolů kapitalismu, turisté pocházejí z bohatých zemí a reprezentují tedy kapitalistické a utlačovatelské režimy a navíc, vzhledem k tomu, že cestovní ruch je odvětví podporované vládou, jakýkoliv útok na něj zasadí ránu také vládě.¹⁷⁵

Turistický ruch se v Peru během 70. let slibně rozvíjel a stabilně rostl počet přijíždějících cizinců. Tuto slibnou tendenci ovšem konflikt ukončil. V roce 1980 do Peru zavítalo přibližně 372 tisíc turistů ze zahraničí, v roce 1992, který byl rokem s nejmenším množstvím přijíždějících turistů, jich přijelo asi 216 tisíc.¹⁷⁶ Zatčením Guzmána v tomtéž roce pak započal opětovný nárůst počtu turistů, Peru

---

¹⁷⁴ SÖNMEZ, Sevil F. Tourism, terrorism, and political instability. *Annals of Tourism Research*, 1998, roč. 25, č. 2, s. 416.

¹⁷⁵ WAHAB, Salah. Tourism and terrorism: synthesis of the problem with emphasis on Egypt. *Tourism, crime, and international security issues*, 1996, s. 177.

¹⁷⁶ Gobierno Regional de Ayacucho. *Plan de desarrollo turístico de la región Ayacucho*, 2004, s. 13-15. [online]. Dostupné z http://www.mincetur.gob.pe/newweb/Portals/0/Turismo/pertur/PERTUR_ayacucho.pdf

si postupně znovuzískalo pozitivní mezinárodní reputaci jakožto země pro turisty velmi zajímavá a zároveň bezpečná.

Na regionální úrovni se odliv turistů projevil více. Příkladem může být právě region Cusca, jakožto region pro turisty nesmírně lákavý, nicméně nacházející se v bezprostřední blízkosti oblastí zasažených válkou. Počet turistů tam přijíždějících, který od 60. let díky novému leteckému spojení se zbytkem země neustále rostl, se kvůli vnitřnímu konfliktu rapidně snížil, aktivity Světlé stezky představovaly hlavní překážku a brzdu rozvoje cestovního ruchu v oblasti. V roce 1980 navštívilo Cusco 146 tisíc cizinců, v roce 1991 jejich počet klesl na 40 tisíc.¹⁷⁷ Tento pokles se dá považovat za čistý přímý dopad vnitřního konfliktu. Rozhodnutí cizinců, zda Cusco a potažmo i Peru navštívit, či nikoliv, se nedá připisovat jiné příčině než tomu, že Peru se stalo pro cizince zemí potenciálně nebezpečnou a proto se část z nich rozhodla raději tam nejezdit.

Na cestovní ruch v Ayacucho měl konflikt podobný vliv, i když pouze v relativních číslech, v absolutních se tyto dva departamenty dost lišily. Toto vyplývalo především z faktu, že Ayacucho nebylo ani před konfliktem příliš vyhledávanou turistickou destinací, především ze strany zahraničních turistů, přestože k tomu potenciál rozhodně mělo. Město je plné zachovalých koloniálních památek, zejména několika desítek koloniálních kostelů, a známé je také díky svým oslavám Svatého týdne (*Semana Santa*), které jsou největší a nejhonosnější z celého Peru.¹⁷⁸ V departamentu se nachází archeologické naleziště hlavního města kultury Huari, incké město Vilcashuamán či Pampa de Ayacucho, kde došlo k poslední bitvě války za nezávislost. Nicméně špatná dostupnost přístup turistům ztěžovala, jejich počet proto nebyl před konfliktem tak velký, jako v Cuscu.

Během konfliktu počet přijíždějících turistů perfektně korespondoval s intenzitou násilí. V roce 1980 přijelo do Ayacucha přibližně 68 tisíc turistů (toto číslo zahrnuje ovšem, na rozdíl od počtu uváděného u Cusca, nejen turisty ze zahraničí, ale i Peruánce, kteří mezi návštěvníky Ayacucha tvořili valnou většinu – přes 90 %). V roce 1983 už to bylo jen 25 tisíc a do roku 1985 se počet turistů

---

¹⁷⁷ YPEIJ, Annelou; ZOOMERS, Annelies. *La ruta andina: turismo y desarrollo sostenible en Perú y Bolivia*, Lima: IEP, 2006, s. 221.

¹⁷⁸ Během oslav trvajících deset dní jsou k vidění nejen mše a náboženská procesí, ale také ohňostroje či běhy býků po zaplněném náměstí.

držel poměrně nízko.¹⁷⁹ Toto období koresponduje s obdobím masivní armádní protipovstalecké kampaně. V následujících letech v jejím důsledku došlo ke snížení intenzity konfliktu, čemuž odpovídá opětovný nárůst počtu turistů v Ayacucho, jejichž počet dosáhl v roce 1987 hranice 60 tisíc, tedy byl téměř na úrovni roku 1980. Později s tím, jak opět rostlo násilí, se množství turistů snižovalo, až dosáhlo minima v roce 1992, kdy Ayacucho navštívilo pouhých 20 tisíc turistů.¹⁸⁰ Ačkoliv jde ve všech případech o počty jak vnitrostátních tak zahraničních turistů, není důvod domnívat se, že by se poměr těchto dvou skupin během let nějak výrazně měnil.

Jak lze vidět při porovnání počtu turistů na celostátní a regionální úrovni, turisté se rozhodli omezit ve větší míře cestování do oblastí považovaných za nebezpečné, než že by zanevřeli na celé Peru. Při cestování v rámci země si ovšem vybírali destinace, v nichž bylo riziko útoku ze strany Světlé stezky minimalizováno, ačkoliv toto pro ně znamenalo například i oželení největší peruánské turistické atrakce.

Snížení počtu turistů se dotklo především obyvatelstva v turistických oblastech zasažených terorismem, kde již byli na příjmy z turistického ruchu zvyklí a nyní o ně přicházeli. Se zhoršující se celkovou ekonomickou situací země byl turistický ruch a příjmy z něj plynoucí čím dál tím důležitější, ovšem Světlá stezka svými aktivitami působila naopak odliv těchto příjmů. Nejsou statistiky, jež by ukazovaly, jaké byly příjmy z cestovního ruchu před počátkem konfliktu, dá se nicméně předpokládat, že klesly přibližně ve stejném poměru, jako počet turistů. Na celostátní úrovni tedy mezi lety 1980 a 1992 zhruba o 40 %, v departamentech Cusco a Ayacucho pak o více než 70 %. Již tak chudé obyvatelstvo přišlo o jeden ze svých hlavních druhů příjmů, Sendero tedy svými aktivitami opět ublížilo nejvíce těm, za jejichž práva tvrdilo, že bojuje.

---

¹⁷⁹ INDACOCHEA, Alejandro, et kol. *Ayacucho competitivo*. CARE Perú, 2001, s. 55-56.

¹⁸⁰ *Ibid.*, s. 55-56.

2.6 Dopad aktivit Světlé stezky na jednotlivé geografické regiony

Geografický záběr aktivit Světlé stezky byl nevídaný. Byla aktivní napříč státem, od severozápadu země (departament Piura) až na jihovýchod (Puno). Samozřejmě ne na všech místech působila stejnou intenzitou. Následující strany si kladou za cíl zmapovat, jak se lišila její aktivita v jednotlivých přírodních regionech (costa, sierra, selva).

V době vzniku Světlé stezky ji pouze málokdo bral vážně. Téměř nikdo nepředpovídal, že skupinka revolucionářů z extrémně chudé oblasti v horách s převažujícím indiánským obyvatelstvem, zasáhne Peru s takovou dynamikou a rozšíří se na tak velké území během poměrně krátké doby. Nicméně to se stalo realitou.

2.6.1 Sierra

Bezesporu nejvíc zasaženým regionem se stala oblast peruánské sierry. Zde se nacházela kolébka Světlé stezky a také oblast, kde působila největší silou. Její obyvatelstvo, převážně domorodého původu, chudé, vesnické a negramotné, tvořilo většinu obětí konfliktu. Sendero bylo přítomno v celém pásmu And, nejvíce ovšem v centrální oblasti a na jihu. Na severu (např. Cajamarca) sice jeho přítomnost byla také znát, ovšem nejednalo se zde o plošnou aktivitu, pouze o zasažení některých provincií jednotlivých departamentů.

Světlá stezka se zpočátku zaměřila na vybudování silné pozice ve třech nejchudších departamentech Peru – Ayacucho, Apurímacu a Huancavelice. Ayacucho bylo mezi lety 1981 a 1993 jediným departamentem, jehož počet obyvatel klesl (mělo zápornou průměrnou roční míru růstu -0,2, což byl v historii sčítání peruánského obyvatelstva ve 20. století zcela ojedinělý jev). Tato skutečnost mnoho vypovídá o dopadu konfliktu na tento departament.¹⁸¹ Závěrečná zpráva CVR uvádí, že 40 % obětí konfliktu pocházelo z departamentu

---

¹⁸¹ Instituto Nacional de Estadística e Informática. *Perfil Sociodemográfico del Perú, 2008*, 2008, s. 26. [online]. Dostupné z <http://sinia.minam.gob.pe/index.php?accion=verElemento&idElementoInformacion=126&verPor=tema&idTipoElemento=8&idTipoFuente=342&idfuentesinformacion=64>.

Ayacucho.¹⁸² Život obyvatel těchto tří departamentů nebyl ani před počátkem konfliktu bezproblémový, šlo o chudé a zaostalé oblasti. Avšak během konfliktu se změnil v téměř nesnesitelný. Obyvatelstvo nemělo na koho se spolehnout, nemělo komu věřit. Sendero i armáda využily těchto obyvatel k exemplárnímu příkladu toho, jak bude naloženo se všemi Peruánci, kteří se ocitnou na špatné straně konfliktu. Problémem bylo, že žádná dobrá strana neexistovala, a zůstat neutrální bylo také vyloučeno.

Masivní protipovstalecká kampaň spuštěná v roce 1983 měla za následek geografický přesun aktivit Světlé stezky také do jiných oblastí sierry. Neznamená to ovšem, že by z těchto tří departamentů zcela zmizela, její přítomnost byla stále citelná. Část senderistů se přesunula na jih, do departamentu Puno, další část pak na sever, do Junínu, Huánuca a Pasca (některé provincie těchto departamentů jsou hornaté, jiné se již řadí do selvy). Zejména Junín byl pro strategii Sendera velmi důležitý, protože se jednalo o prvořadý zdroj vody, potravin a elektrické energie pro Limu, akce zde uskutečněné tedy zasahovaly samotné centrum země. Junín a Pasco byly dále důležité kvůli četným dolům, které zajišťovaly zemi příjmy z exportu primárních surovin. S koncem 80. let došlo ke snížení intenzity konfliktu v oblasti sierry, hlavními zónami násilí se nově stala selva a Lima. V průběhu první poloviny 90. let se pak začala situace v Andách postupně stabilizovat. Normalizaci poměrů v oblasti demonstroval návrat vysídlených zpět do jejich domovů a celková obnova oblasti.

Střední a jižní část sierry byla regionem, jehož obyvatelstvo zažilo všechny hrůzy, které se během konfliktu v Peru vyskytly. Tato oblast se změnila, došlo ke koncentraci obyvatelstva ve městech či alespoň větších vesnicích, zbylé zóny byly opuštěny. Také lidé se změnili. Poznamenalo je prožité násilí, ale také to, že konflikt je znovu ujistil o jejich postavení druhořadých občanů. Jejich zájmy byly znovu opomíjeny a jejich práva porušována ve velkém. Po letech bojů již lidé nechtěli nic jiného, než klid a mír. Ptali se, kdy už konečně válka skončí, jestli se jejího konce dočkají.

---

¹⁸² Comisión de la Verdad y Reconciliación. *Informe Final. Conclusiones Generales*. Op. cit. [online]. 2003.

2.6.2 Costa

Oblast pobřeží byla od počátku konfliktu zasažena násilím Světlé stezky především sekundárně, příchodem vysídlených obyvatel z And hledajících nové útočiště. To nacházeli především ve větších městech ve střední části peruánského pobřeží (Lima, Ica, Trujillo). Světlá stezka měla sice i v těchto oblastech své sympatizanty, nicméně až do konce 80. let byly tyto zóny násilí víceméně ušetřeny, objevovaly se spíše ojedinělé incidenty. Pro velkou část obyvatel costy (především pro obyvatele tradičních center měst) konflikt dlouho jakoby neexistoval. Jinak tomu bylo pro obyvatelstvo čtvrtí na okrajích měst. Tam si existenci konfliktu uvědomovali jednak díky přítomnosti senderistů, jež se snažili vybudovat si v těchto čtvrtích základnu pro pozdější dobytí měst, ale také díky přílivu vysídlených, kteří přicházeli ze sierry, případně v menším množství i selvy. S tím, jak Světlá stezka ztrácela pozice v centrálních Andách, se ovšem postupně začal konflikt dostávat i do povědomí a blízkosti těch, kteří se až do té doby cítili víceméně v bezpečí.

Vysídlení nepočítali s tím, že násilí, před nímž utíkali, se časem přesune také do míst, kam se přemístili, a začne být znovu jejich každodenní realitou. Toto se ovšem v případě Limy stalo. Během celých 80. let byla Světlá stezka v Limě přítomná, měla zde své sympatizanty a agenty nastrčené především mezi městskou chudinou, kteří se snažili infiltrovat do rozličných hnutí a ovlivňovat a kontrolovat místní dění. Na přelomu 80. a 90. let se ovšem Sendero rozhodlo zintenzivnit svou přítomnost ve městech, především v Limě. Nejprve potřebovalo získat podporu v chudinských čtvrtích na okrajích města (v souladu se strategií „obklíčení“ města). Zde, po předchozí fázi propagandy a přesvědčování, zahájilo fázi násilnou, cestou zavražďování a teroru. Docházelo k selektivnímu vraždění vlivných osobností daných čtvrtí, které se odmítly diktátu Světlé stezky podrobit. Uvádí se, že mezi lety 1989 a 1992 bylo takto zabito přes sto představitelů komunit, ať už těch politických nebo nepolitických, například žen starajících se o fungování společných jídelen, další stovky se raději vzdaly svých postů, někteří

odešli do exilu. Nejznámější z těchto obětí byla María Elena Moyano (viz kapitola 2.1.).¹⁸³

Od konce 80. let se začaly množit případy bombových útoků, jejichž intenzita dosáhla vrcholu v roce 1992, kdy došlo k již zmíněnému výbuchu v centru Miraflores či výbuchu kamionu naloženého 250 kilogramy trhaviny ve vzdálenosti 50 metrů od Palacio de Gobierno.¹⁸⁴ V tomto roce se válka proti Světlé stezce zdála být téměř prohraná, Peruánský stát byl v přímém ohrožení. Sendero bylo tak silné, že mnoho lidí předpovídalo jeho vítězství nejpozději do pěti let. Vypadalo to, že protiguerillové síly nejsou schopny Světlou stezku žádným způsobem porazit.¹⁸⁵ Se zářijovým dopadením Abimaela Guzmána v taneční akademii na předměstí Limy se nicméně situace rapidně změnila. Světlá stezka se náhle ocitla bez svého charismatického vůdce, který ji založil, vytvořil k obrazu svému a držel její řízení pevně ve svých rukou. Toto ji oslabilo natolik, že poprvé ve své historii vyjádřila ochotu k mírovým rozhovorům. Peru mělo nakročeno k ukončení konfliktu.

Světlá stezka svou aktivitu neomezovala pouze na střední část costy, byla aktivní, stejně jako tomu bylo v regionu sierry, také v oblastech na severu země. Například v departamentu Piura bylo zaznamenáno množství incidentů. Jednalo se o incidenty menších rozměrů, než tomu bylo v centrálních Andách nebo Limě, nicméně i tak byla přítomnost Světlé stezky a ozbrojených sil citelná. Docházelo k selektivním vraždám, výbuchům bomb, jež vedly ke zraněním všeho druhu, i strhávání věží elektrického vedení. Pachateli nebyla pouze Světlá stezka, ale stejně jako v jiných oblastech mohly za část obětí protiguerillové síly. V některých provinciích zde na obranu vznikaly dokonce i rondas campesinas.¹⁸⁶

---

¹⁸³ BURT, Jo-Marie. Political violence and the grassroots in Lima, Peru. In *The new politics of inequality in Latin America: Rethinking Participation and Representation*, Oxford: Oxford University Press, 1997, s. 286.

¹⁸⁴ PUENTE de la VEGA, Diógenes. Op. cit., 1992.

¹⁸⁵ McCLINTOCK, C. Theories of Revolution and the Case of Peru. In *The Shining Path of Peru*. New York: St. Martin's Press, 1994, str. 243.

¹⁸⁶ Blíže k aktivitám Světlé stezky v departamentu Piura viz BOYLE BIANCHI, Eva. *Para recordar: El conflicto armado interno en Piura 1980 – 2000*. Piura: Diaconía Para La Justicia y La Paz, Arzobispado de Piura y Tumbes, 2006.

2.6.3 Selva

Selvě se zpočátku aktivita Světlé stezky zcela vyhýbala. Změna nastala až se zintenzivněním protiguerrillových aktivit v oblasti sierry, což vedlo k přesunu části aktivit Sendera do oblasti selvy. Ačkoliv se sem násilí rozšířilo později, jedná se o region, který čelí vlivu Světlé stezky nejdelší dobu, jelikož ta je zde přítomná až dodnes.

Přítomnost teroristických skupin zde byla od počátku nejznatelnější v oblasti tzv. centrální selvy (provincie Chanchamayo, Satipo a Oxapampa) a pak na severu, v okolí řeky Huallagy. První z oblastí sloužila jakožto prostor k útěku senderistů prchajících před armádní ofenzivou v Ayacuchu. Zpočátku šlo tedy o přechodné útočiště, kde ovšem Sendero našlo velmi výhodné spojence v podobě pěstitelů koky a narkotrafikantů, což mu zajistilo příjmy důležité pro jeho další fungování.¹⁸⁷ Přechodná a sporadická přítomnost se tedy časem změnila ve stálou a také daleko více násilnou, než tomu bylo v počátcích konfliktu. Sendero zde bylo především přítomné v provincii Satipo, konkrétně v údolí řek Ene a Apurímac (*Valle del río Apurímac y Ene*, VRAE), kde byl v roce 1988 vyhlášen stav ohrožení a až do roku 1993 zde byla situace velmi špatná. Sendero mělo Satipo víceméně pod kontrolou, navzdory přítomnosti základny Sinchis¹⁸⁸ v Mazamari a armádní základny v hlavním městě provincie – Satipu. Tohoto dosáhlo svými obvyklými metodami – vyhrožováním, násilím, mučením či vražděním. Část místní populace byla donucena se ke Světlé stezce přidat, zbytek se, pokud nechtěl zemřít či žít v trvalé nejistotě, musel přemístit na bezpečnější místo.¹⁸⁹

Také v oblasti Horní Huallagy navázala spolupráci s producenty koky a pašeráky drog. Hájila jejich zájmy tím, že přispívala ke snižování efektivity vládních programů na eradikaci koky, ke zvyšování cen, za které koku vykupovali překupníci, a účtovala trafikantům velké sumy za bezpečný průjezd oblastmi Senderem ovládanými. Výměnou za to dostala od pěstitelů jejich podporu.

---

¹⁸⁷ Peru je v současnosti největším světovým exportérem jak koky, tak kokainu. (LaRepública.pe. *Devida: El Perú es primer exportador de cocaína*. 16.1.2014 [online]. Dostupné z <http://www.larepublica.pe/16-01-2014/devida-el-peru-es-primer-exportador-de-cocaina>.)

¹⁸⁸ Sinchis jsou oddíly speciálně vycvičených policistů.

¹⁸⁹ GAGNON, Mariano. Op. cit., 2000.

Podpora obyvatelstva v oblasti údolí Horní Huallagy se tedy zakládala spíše na společném zájmu ochránit a rozšířit produkci koky, než na opravdovém sympatizování obyvatel s ideologií a praktikami Světlé stezky.¹⁹⁰

Velmi častým terčem senderistů se v oblasti selvy staly domorodé kmeny, žijící roztroušeně v komunitách v blízkosti řek. Hlavními oběťmi se stali především nejpočetnější Ašáninkové, v menší míře pak Amuesha (sami sebe označující jako Yanesha). Obě tyto etnické skupiny patří do jazykové skupiny Aravakové.¹⁹¹ Sendero je chtělo získat na svou stranu nejprve diktátem (přikázalo jim pověsit na stožár rudou vlajku Světlé stezky na znamení toho, že daná komunita je v její moci). Pokud se to nepodařilo, přistoupili senderisté k násilí. V selvě bylo poměrně typickým nástrojem vypalování celých vesnic. Gagnon ve svých pamětech vzpomíná na zcela zničené vesnice a spálená těla, která se dala pozorovat při přeletu nad džunglí.¹⁹²

Ti z domorodců, kteří se přidali na stranu Sendera, představovali pro zbytek své komunity velké nebezpečí, jelikož znali její zvyky, výborně se vyznali v pralese a mohli tedy pomáhat Senderu v dalším ničení indiánských komunit či pronásledování jejich příslušníků. Některé z komunit si, v rámci modernizačních tendencí a snahy být v alespoň omezeném kontaktu se zbytkem světa, postavily přistávací plochy. Nešlo samozřejmě o betonové ranveje uprostřed džungle, nýbrž o malé improvizované přistávací dráhy, umožňující přistání a odlet jen velmi malých letadel řízených zkušenými piloty. Nicméně, tyto dráhy brzy začali využívat i narkotrafikanté, kteří Světlé stezce platili nemalé částky za to, aby jim poskytovala při jejich obchodech ochranu. Světlá stezka navázala s narkotrafikanty vztahy patron-klient. Tyto ranveje, zajišťující pro kmeny mnohdy jediné spojení s civilizací, se proto stávaly cílem náletů armádních sil, které je bombardovaly, aby tak zabránily obchodu s drogami a potažmo i oslabily Světlou stezku. Největší potíže tím ovšem pravděpodobně způsobily komunitám,

---

¹⁹⁰ GONZALES, J. E. Guerrillas and Coca in the Upper Huallaga Valley. In *The Shining Path of Peru*. New York: St. Martin's Press, 1994, s. 129.

¹⁹¹ Instituto Nacional de Estadística e Informática. *1. Reseña Histórica de las Etnias Censadas*, 2007, s. 17 – 20. [online]. Dostupné z <http://proyectos.inei.gob.pe/web/biblioineipub/bancopub/Est/Lib0860/resena.pdf>.

¹⁹² GAGNON, Mariano. Op. cit., 2000, s. 214.

kteřé si je postavily a byly tímto zákrokem armády znovu odříznuty od zásobování, lékařské péče či pomoci v případě napadení teroristy.¹⁹³

Rozsah obětí, jež Světlá stezka v selvě zavraždila, se vzhledem k charakteru oblasti kalkuluje velmi špatně. Je také těžké určit, kdo byl obětí Sendera či MRTA, kdo ozbrojených sil a dalšího, pro selvu specifického aktéra – narkotrafikanty. Odhaduje se, že zemřelo přibližně 6000 Ašáninků. Představu o rozsahu vraždění nám může poskytnout tvrzení, že „*domorodci přestali rybařit v řece Ene, protože se báli, že by mohla být znečištěná tolika těly*“.¹⁹⁴

Oblast selvy také ovlivnil fenomén nuceného vysídlení. To se zde rozšířilo později než v horách, až kolem roku 1985. Kmeny byly nuceny putovat z místa na místo, neustále se usazovat na nových místech, stavět nová obydlí a často z nich po určité době znovu utíkat ze strachu z násilí nebo jako důsledek přímého útoku na osadu. Tyto přesuny byly vzhledem k terénu extrémně náročné, kmeny musely často podstoupit cestu neporušenou džunglí, šplhat po skalách, překračovat rozbouřené řeky. Všechno toto se dělo za účasti nejen žen, ale i malých dětí. Často se pak kmeny musely usazovat v místech s jinými klimatickými podmínkami, než na něž byli jejich příslušníci zvyklí, což vedlo k častým nemocem a úmrtím (především slabších jedinců, ve velké míře dětí a starších osob). Vliv hrála samozřejmě i nedostatečná zdravotní péče.¹⁹⁵ Odhaduje se, že vysídlení postihlo asi 10 tisíc příslušníků kmene Ašáninka.¹⁹⁶

I přes ochotu Sendera k mírovým rozhovorům v období po zatčení Guzmána nedošlo k úplnému zastavení bojů v selvě. Ty stále probíhaly především v oblasti údolí Horní Huallagy. Tato oblast, společně se zónou VRAE, je až dodnes ovlivňována aktivitou Světlé stezky, což je mimo jiné jedno z témat, o nichž pojednává následující kapitola

---

¹⁹³ GAGNON, Mariano. Op. cit., 2000.

¹⁹⁴ „[...] los nativos dejaron de pescar en el Ene, temerosos de que estuviera contaminado con tantos cadáveres.“ (Ibid., s. 80.)

¹⁹⁵ GAGNON, Mariano. Op. cit., 2000.

¹⁹⁶ MINAHAN, James B. *Ethnic groups of the Americas: an encyclopedia*, Santa Barbara: ABC-CLIO, LLC, 2013, s. 42.

3 Vliv Světlé stezky na život v Peru po ukončení konfliktu

Jak bylo ukázáno v předchozí kapitole, Světlá stezka měla na život v Peru během posledních dvou dekád 20. století (především pak mezi lety 1980-1992) značný vliv, jehož skutečný rozsah se ukázal až během prvních let po skončení konfliktu. Oficiálně se dnes jako konec vnitřního ozbrojeného konfliktu v Peru uvádí rok 2000, kterým jej vymezila CVR, nicméně je pravda, že již po roce 1992 míra násilí postupně klesala.¹⁹⁷ V řadě prací z 90. let se již mluví o konfliktu jako o ukončeném a Světlé stezce jako o poražené.¹⁹⁸ Na druhou stranu je nicméně třeba uvést, že aktivita Světlé stezky ani s rokem 2000 zcela neustala. Dodnes je aktivní v regionech VRAEM a Horní Huallagy, i když její činnost již není přímou hrozbou pro stát, jako tomu bylo v dobách jejího největšího rozmachu. Svými aktivitami zasahuje pouze poměrně malou geografickou oblast. Tradiční Světlá stezka z minulosti má ovšem i v době postkonfliktní vliv na Peru. Jedná se především o rozdělení společnosti podle vnímání její role v peruánské historii a o nedořešené křivdy z období konfliktu.

Po roce 2000 lze vysledovat tři rozdílné formy přítomnosti Světlé stezky v Peru. V první řadě se jedná o vzpomínky, které má stále mnoho Peruánců na uplynulý, ale dosud nezapomenutý a ne zcela dořešený konflikt, a snahy nějakým způsobem si tuto minulost připomínat. V posledních letech, v návaznosti na Závěrečnou zprávu CVR, vznikaly různé iniciativy snažící se přispět ke splnění cíle nezapomenout na konflikt a rozšiřovat povědomí obyvatelstva o něm, šířit národní soucítění s oběťmi.

Druhým zdrojem přítomnosti a vlivu Sendera je již zmíněná fyzická přítomnost dvou jeho přeživších frakcí v oblasti selvy. Ty již nicméně nemají téměř nic společného s brutálním maoistickým hnutím z 80. a počátku 90. let. Víceméně opustily jeho ideologii a změnily se v narkoguerillu.

---

¹⁹⁷ Nejvýznamnějším aktem guerill po roce 1992, jenž si vyžádal celosvětovou pozornost, bylo držení rukojmích na japonské ambasádě v Limě, které mělo ovšem na svědomí hnutí MRTA, ne Světlá stezka.

¹⁹⁸ DEGREGORI, Carlos Iván. Op. cit., 1996, s. 16. Uvádí jako období násilí 1980-1993.

Poslední a nejnovější formou Světlé stezky je politická aktivita Hnutí pro amnestii a základní práva (*Movimiento por la Amnistía y Derechos Fundamentales*, MOVADEF) odvolávajícího se na ideologii Světlé stezky a snažícího se o osvobození odsouzených senderistů. Podpora tohoto hnutí mezi mladými Peruánci vyvolává obavy jak státních představitelů, tak obyvatelstva. Zvyšuje důraz na iniciativy připomínající konflikt a na nutnost adekvátní výuky na školách, která zaručí studentům dostatečné informace o životě v Peru během posledních dvou dekad minulého století, aby si tak uvědomili, čeho byla Světlá stezka příčinou.

3.1 Světlá stezka jako strašák z minulosti

Vnitřní ozbrojený konflikt představuje v dějinách moderního Peru jednu velkou velmi bolestnou kapitolu, která i dnes vyvolává u Peruánců vzpomínky. Jak se dnes na Světlou stezku nazírá? A jaké kroky byly učiněny pro to, aby se na důsledky její aktivity nikdy nezapomnělo?

Jakého rozsahu vlastně dosáhl konflikt vyvolaný Světlou stezkou, se ukázalo až díky vyšetřování Komise pravdy a usmíření. Ačkoliv byla aktivita Světlé stezky už po roce 1992 výrazně omezena, lidé se báli o konfliktu mluvit, snažili se zapomenout. Jednak to bylo příliš bolestivé, ale měli také strach z důsledků toho, kdyby mluvili. Stále ještě nebyli určeni viníci, nedošlo k zúčtování a finálnímu sečtení škod a obětí.¹⁹⁹ Až s počátkem vyšetřování CVR se na povrch dostaly mnohé činy, jež se během uplynulých let na území Peru odehrály. Objevení pravdy se stalo součástí procesu národního porozumění a vypořádání se s následky války, který trvá dodnes.

Peruánské obyvatelstvo se po ukončení konfliktu rozdělilo na tři skupiny podle postoje ke vzpomínkám na konflikt: část obyvatelstva si osvojila postoj „*es mejor olvidar y mirar para el futuro*“ (je lepší zapomenout a dívat se do budoucna), tedy chtěla zapomenout a nevzpomínat na události uplynulých let,

---

¹⁹⁹ BOYLE BIANCHI, Eva. *Para recordar: El conflicto armado interno en Piura 1980 – 2000*. Piura: Diaconía Para La Justicia y La Paz, Arzobispado de Piura y Tumbes, 2006, s. 236.

druhá skupina se naopak snažila tyto události připomínat a třetí byla neutrální, lhostejná.²⁰⁰ Každá z nich měla ke svému postoji důvody.

První skupina si nechtěla připomínat, co za hrůzy zažila v uplynulých letech a chtěla žít pokud možno dále. Většinou šlo o obyvatelstvo, jehož se konflikt přímo osobně dotkl. Objevily se také názory, že by se vyšetřováním pouze otevřely staré rány a lidé postižení konfliktem by znovu trpěli. Do této skupiny ale patřily také elity, ať už politické, vojenské nebo ze společenské sféry, které byly svou lhostejností, přehlížením či akty spoluzodpovědní za to, že konflikt dosáhl takového rozsahu a stupně násilí, jakého dosáhl.²⁰¹

Do druhé kategorie se řadila většina obětí konfliktu. Na rozdíl od těch z první skupiny ovšem tyto oběti nechtěly, aby se na to, co musely prožít ony samy či jejich příbuzní a známí, zapomnělo. Chtěly o svých zkušenostech mluvit, aby se pravdu o vnitřním konfliktu dozvěděla veřejnost, ne aby byla pohřbena spolu s oběťmi. Typickými zástupci této skupiny byli členové hnutí zmizelých. Do této skupiny se také řadily osoby, jichž se konflikt dotkl pouze okrajově či vůbec, ale záleželo jim na tom, aby se historie neopakovala. Uvědomovali si nebezpečí do budoucna plynoucí z neznalosti a nepochopení vlastní historie.

A třetí skupinu tvořili ti, jichž se konflikt nedotkl, nezajímal je a byl pro ně pouhou minulostí. Existence této skupiny vyplývá z tradičního peruánského rasismu, který je dodnes v Peru velkým problémem. Peruánský sociolog Gonzalo Portocarrero uvádí, že *„jestliže teror Sendera a „špinavá válka“ státu se odehrály bez většího odporu, bylo to proto, že převážná většina obětí byli domorodí vesničané. Pro ty, kteří to chtěli vidět, bylo evidentní, že existovaly životy, které měly menší důležitost nebo žádnou. (...) Ačkoliv to nikdo neříká otevřeně, ve skutečnosti jsou málo důležití. A jsou málo důležití proto, že většina z nich byli domorodci. Lidé, se kterými není zájem identifikovat se.“*²⁰²

---

²⁰⁰ LAPLANTE, Lisa J. The Peruvian Truth Commission's historical memory project: Empowering truth-tellers to confront truth deniers. *Journal of Human Rights*, 2007, roč. 6, č. 4, s. 436.

²⁰¹ ROSSELL, Luis; VILLAR, Alfredo; COSSIO, Jesús. *Rupay: historias gráficas de la violencia en el Perú, 1980-1984*, Lima: Ediciones ContraCultura, 2008, str. 3.

²⁰² *„Si bien el terror senderista, y la „guerra sucia“ desde el Estado, se desarrollaron sin mayores resistencias, fue porque la inmensa mayoría de las víctimas eran campesinos indígenas. Era evidente, para quien quería verlo, que había vidas que valían poco o nada. (...) Aunque nadie lo dice abiertamente en realidad es poco lo que importan. E importan poco porque la*

Bezpochyby tím nejdůležitějším mezníkem v postkonfliktním období bylo zveřejnění Závěrečné zprávy CVR. V červnu 2001 ustanovil prozatímní prezident Valentin Paniagua Corazao komisi, jejímž posláním bylo „*objasnit proces, skutečnosti a odpovědnosti za teroristické násilí a porušování lidských práv, které se uskutečnily mezi květnem 1980 a listopadem 2000, přičitatelné jak teroristickým organizacím, tak zástupcům státu, a navrhnout iniciativy určené k upevnění míru a svornosti mezi Peruánci.*“²⁰³ Komise se původně jmenovala pouze Komise pravdy (*Comisión de la Verdad*), slovo *reconciliación* bylo přidáno až během Toledovy administrativy.

Dvanáctičlenná komise (s několika stovkami spolupracovníků) se zabývala činností všech aktérů a během dvouletého vyšetřování vycházela z množství zdrojů zahrnujících akademické studie, zprávy o porušování lidských práv či názory odborníků. Nejdůležitějšími prameny ovšem byla svědectví obyvatel. Komise sesbírala tisíce svědectví o všech druzích spáchaných zločinů. V srpnu 2003 pak byla publikována několikatisícistránková Závěrečná zpráva CVR popisující nejen aktéry konfliktu, ale i jeho oběti a spáchaná násilí, která také navrhovala opatření, jež by měla napomoci národnímu usmíření.

Jak uvádí Nelson Manrique, CVR nebyla vytvořena na nátlak občanské společnosti, která by vyžadovala vyšetření konfliktu. Vzhledem k tomu, že většinu obětí tvořilo obyvatelstvo tradičně zaujímající nejnižší stupně peruánské společnosti, občané druhého stupně, jejichž práva nebyla v praxi brána jako rovnocenná s právy dominantní skupiny ve společnosti, neexistovalo všeobecné uvědomění, že události uplynulých let by se měly chápat jako národní tragédie. Slovy Manriqueho, „*pro velkou část peruánské společnosti byla smrt desítek tisíc*

---

mayoría de ellos fueron indígenas. Gente que no despierta ganas de identificarse con ellos.“ (PORTOCARRERO, Gonzalo. *Racismo y mestizaje y otros ensayos*. Lima: Fondo Editorial del Congreso Del Perú, 2007, s. 24-25.)

²⁰³ „*...esclarecer el proceso, los hechos y responsabilidades de la violencia terrorista y de la violación a los derechos humanos producidos desde mayo de 1980 hasta noviembre de 2000, imputables tanto a las organizaciones terroristas como a los agentes del Estado, así como proponer iniciativas destinadas a afirmar la paz y la concordia entre los peruanos.*“ (Comisión de la Verdad y Reconciliación. *PCM - Crean Comisión de la Verdad*. 2001 [online]. Dostupné z <http://www.cverdad.org.pe/lacomision/nlabor/decsup01.php>)

občanů považována za „přiměřenou cenu“ zaplacenou za nastolení míru.“²⁰⁴ I v tomto případě se naráží na přetrvávající rasismus v peruánské společnosti.

Vytvoření CVR bylo umožněno především celkovým kolapsem ve vedení státu poté, co prezident Fujimori utekl do Japonska a jeho blízcí spolupracovníci čelili obviněním z korupce či porušování lidských práv. Celý systém, kde ústřední postavou byl Fujimori opírající se o ozbrojené síly, se rozpadl. Armáda ztratila své silné postavení ve společnosti a bylo umožněno vyšetřit její prohřešky z minulosti. Po letech byly díky tomu vyslyšeny požadavky lidskoprávních institucí volající po prošetření politického násilí v zemi.

Závěrečná zpráva byla prvním krokem v budování kolektivní paměti národa. Objevování pravdy mělo napomoci k psychickému uzdravení obětí, zabránit nepotrestání pachatelů, ale také přispět k budování demokracie a předejít opakování se podobného scénáře. Kolektivní paměť měla sloužit jako záruka toho, že Peru již v budoucnu nebude dějištěm konfliktu podobného rozsahu a následků. Důležitost zachování paměti dokládá i úvodní heslo CVR na jejích internetových stránkách – „*Země, která zapomene svou historii, je odsouzená k jejímu opakování.*“²⁰⁵

Jak uvádí Lisa Laplante, především samotný proces hledání a vyprávění pravdy byl tím důležitým elementem pro zhojení starých ran a prevenci do budoucna. Díky CVR dostaly dříve umlčované oběti možnost sdílet své zkušenosti a vyjádřit své požadavky na potrestání viníků a hledání celé pravdy o konfliktu. Ustanovením CVR jim stát dal najevo, že jejich utrpení z předchozích let mu není lhostejné, že má v plánu konflikt řádně prošetřit a nechat jeho oběti svobodně se vyjádřit.²⁰⁶

Závěrečná zpráva hned po svém zveřejnění vyvolala velkou polemiku. Některé údaje v ní uváděné byly pro obyvatelstvo poměrně šokující (například celkový počet mrtvých a zmizelých či fakt, že 75 % obětí mluvilo kečujštinou nebo jiným domorodým jazykem). Zpráva se dočkala množství kritiky. Za to, že je

---

²⁰⁴ „*Para buena parte de la sociedad peruana la muerte de decenas de miles de ciudadanos terminó siendo considerada un „precio razonable“ a pagar por conseguir la pacificación.*“ (MANRIQUE, Nelson. Op. cit., 2002, s. 25-26.)

²⁰⁵ „*Un país que olvida su historia está condenado a repetirla.*“ (Comisión de la Verdad y Reconciliación. [online]. Dostupné z <http://cverdad.org.pe>.)

²⁰⁶ LAPLANTE, Lisa J. Op. cit., 2007, s. 434.

příliš shovívavá vůči zločinům spáchaným bezpečnostními složkami, nebo naopak je k nim příliš kritická (ozbrojené síly a některé důležité politické strany dokonce označily CVR za předpojatou a proteroristickou), že nedostatečně akcentuje určité typy násilí a podobně.²⁰⁷ Bezpečnostní složky obhajovaly svou protipovstaleckou kampaň tím, že bylo zapotřebí tvrdých opatření k poražení terorismu, a jakékoliv chyby, kterých se jejich příslušníci dopustili, musí být považovány za vzhledem k situaci nevyhnutelné. CVR naproti tomu zdůrazňovala, že i v daných podmínkách měly ozbrojené složky dbát na ochranu civilního obyvatelstva a neschovávat své omyly za vedlejší produkty boje proti terorismu.

Závěrečná zpráva vedle určení viníků a rozsahu násilí také formulovala sérii doporučení cílících na podporu změn v politické a sociální úrovni vedoucích ke konsolidaci společnosti. Ta nejdůležitější doporučení se týkala institucionálních změn a požadavku na reparace obětem konfliktu.

Po více než deseti letech od publikace Závěrečné zprávy je jasné, že Peru sice učinilo určitá opatření vyplývající z doporučení CVR, nicméně v řadě oblastí zbývá stále mnoho problémů nedořešených. Ačkoliv ustanovení CVR poskytlo obětem konfliktu jakousi satisfakci a naději v tom, že jejich svědectví byla zaznamenána a publikována v Závěrečné zprávě, reparace, o nichž se v této zprávě mluvilo, pro ně znamenaly zklamání. Zejména šlo o pomalé naplňování slibů o odškodnění obětí konfliktu, které vedlo k rozčarování postiženého obyvatelstva a ke kritice CVR. Odškodnění znamenalo pro oběti jednu z forem spravedlnosti, které se dožadovaly, nicméně na druhé straně viděly neochotu v jeho plnění. Stále se také nepodařilo odstranit rasismus a diskriminaci, které zůstávají v peruánské společnosti přítomnými elementy. Vztah státu a společnosti se rovněž příliš nezměnil, stát zůstává pro mnoho obyvatelstva nevěrohodným ochranitelem svých občanů, k čemuž přispívá vysoká míra korupce mezi vrcholnými politiky a také mezi armádními představiteli.

Podle průzkumu veřejného mínění provedeného Institutem veřejného mínění Katolické univerzity Peru (*Instituto de Opinión Pública de la Pontificia Universidad Católica del Perú*) v květnu 2010 mezi obyvatelstvem Limy, považuje 71,1 % obyvatelstva korupci za velmi vážný peruánský problém

---

²⁰⁷ COSSIO, Jesús. Op. cit., 2010, str. 3.

současnosti, dalších 22,4 % ji označuje za spíše vážný problém. Dohromady je tedy korupce považovaná více než 93 % Limeňos za vážný problém.²⁰⁸ Průzkumy také ukazují velmi nízkou míru důvěry Peruánců ve státní instituce. V roce 2011 neměla téměř polovina populace žádnou důvěru v Kongres (průzkum uvádí 46,7 % obyvatelstva spadajícího do této kategorie) a soudní moc (48,1 %). Pokud se k obyvatelstvu s úplnou absencí důvěry připočte i obyvatelstvo s malou důvěrou v tyto instituce, dochází se k údajům 83,6 % a 79,8 %, v příslušném pořadí.²⁰⁹ Uvedená data dokládají, jak špatnou mají v Peru státní instituce reputaci, což souvisí zřejmě právě s vysokou mírou korupce.

Jisté pokroky ale na základě doporučení CVR učiněny byly. Na institucionální úrovni se nezbytným krokem k decentralizaci země a tím zamezení malé státní přítomnosti v odlehlých oblastech stalo vytvoření regionálních vlád. Ty zvyšují státní přítomnost a dohled i v odlehlejších místech země. Doporučení CVR v oblasti tzv. symbolických reparací se, v porovnání s těmi nesymbolickými, dařilo naplňovat rychleji. Mezi symbolické reparace se řadí mimo jiné snaha budovat místa sloužící k připomínání konfliktu a jeho obětí. Mezi takováto místa se řadí muzea či pomníky vybudované na památku obětem, kterých po celém Peru vyrostla ještě v době konfliktu, ale především po něm celá řada. V této práci není prostor pro důkladnou analýzu všech podobných míst, v následující podkapitole nicméně zmíním alespoň některá z nich.

3.1.1 Světlá stezka v muzeích a umění

Ačkoliv období ozbrojeného konfliktu je pro Peru dobou velmi bolestnou, která v mnoha případech obyvatelstvo spíše rozděluje, než sjednocuje, jde o téma, o němž se musí mluvit, nesmí být zapomenuto, aby se něco podobného neopakovalo. V Peru po konfliktu vznikla řada iniciativ bojujících proti zapomnění obyvatelstva a za připomínání prožitého násilí. Důležitou roli v plnění tohoto cíle sehrála muzea, ale také různá hnutí, často s uměleckým zaměřením.

---

²⁰⁸ Instituto de Opinión Pública de la Pontificia Universidad Católica del Perú. *Encuesta de opinión en Lima Metropolitana Mayo 2010 (IOP_0510_01)*. 2010 [online]. Dostupné z <http://iop2.mediaw3b.com/busqueda/encuesta/53?>.

²⁰⁹ Instituto de Opinión Pública de la Pontificia Universidad Católica del Perú. *Encuesta de opinión Nacional Urbana Rural – Abril 2011 (IOP_0411_01)*. 2011 [online]. Dostupné z <http://iop2.mediaw3b.com/busqueda/encuesta/65?>.

Z občanských iniciativ stojí za zmínku Občanské hnutí Aby se neopakovalo (*Movimiento Ciudadano Para que no se repita*), které zahrnuje rozličné instituce a zástupce občanské společnosti, a jeho cílem je chopit se výzev v podobě doporučení CVR a přispět k vyřešení skutečností, které byly příčinami vzniku konfliktu. Vytváří návrhy na řešení, podněcuje účast občanů a rozvíjí strategické aliance na lokální i národní úrovni.²¹⁰ Mezi jeho počiny patří také přehledná interaktivní mapa míst sloužících k připomínání minulosti a vzpomínání na oběti konfliktu.²¹¹

Důležitou roli ve snaze si konflikt připomínat zaujímají muzea. Tradičním posláním muzeí je zachovat a zobrazovat návštěvníkům to, čeho v historii dosáhly rozličné světové národy a civilizace. V posledních několika desetiletích se ovšem objevuje nový typ muzeí, tzv. muzea paměti (*museos de la memoria*), jejichž cílem je ukázat to nejhorší, čeho se tyto národy a civilizace dopustily. Jedná se o muzea zobrazující války, konflikty, diktatury a podobné černé okamžiky historie národů. V Peru po konci konfliktu začala vznikat právě takováto muzea. Jsou určena všem Peruáncům i zahraničním návštěvníkům, ovšem zejména se zaměřují na mladou generaci Peruánců, aby i ta si dokázala představit, jaké to bylo, žít v době konfliktu. Tato muzea slouží hlavně k zamyšlení a ponaučení se z minulých chyb.

Největším muzeem uvedeného typu je stálá expozice s názvem *Yuyanapaq* (což znamená v kečujštině „K pamatování“) v Muzeu národa (*Museo de la Nación*) v Limě, která je jakýmsi obrazovým doplněním Závěrečné zprávy CVR. V Limě sídlí od roku 2006. Návštěvníkům jsou k dispozici fotografie sesbírané z množství rozdílných zdrojů během vyšetřování CVR, znázorňující všechny možné tváře konfliktu i s popisem události, kterou zachycují, aby si ji návštěvníci mohli zařadit do kontextu. Je zde k vidění také krátký úvodní dokument, který shrnuje historii konfliktu a poskytuje tak návštěvníkům rychlý náčrt toho, co se v Peru v té době dělo. Součástí výstavy jsou také zvukové záznamy, například výpovědi příbuzných zmizelých či projev Maríi Eleny Moyano, které ještě více umocňují pocity vyvolané fotografiemi. Posláním

---

²¹⁰ *Movimiento Ciudadano Para que no se repita*. [online]. Dostupné z <http://www.paraquenoserepita.org.pe/>

²¹¹ *Movimiento Ciudadano Para que no se repita. Espacios de Memoria en el Perú*. [online]. Dostupné z <http://espaciosdememoria.pe/>.

výstavy je na základě estetického zážitku zanechat v návštěvnicích dojem a podnítit je k přemýšlení o minulosti a přesně, jak uvádí název, k jejímu pamatování. Jak řekla peruánská ministryně kultury Diana Alvarez-Calderón Gallo, „*pro Peruánce symbolizuje Yuyanapaq záměr společnosti pochopit svou minulost, aby mohla jít dále.*“²¹² Častými návštěvníky této expozice jsou žáci základních a středních škol, jejichž učitelé si kladou za povinnost ukázat jim, co doopravdy znamenal peruánský vnitřní konflikt. Mezi lety 2006 a 2013 navštívilo tuto expozici přibližně 240 tisíc lidí a v roce 2013 bylo rozhodnuto o jejím prodloužení až do roku 2026.²¹³ Toto dokládá, jakou důležitost při budování kolektivní paměti národa této výstavě přikládá ministerstvo kultury a potažmo i stát.

Podobné muzeum paměti vzniklo v roce 2005 také v samotné kolébce Světlé stezky, v Ayacuchu, kde bylo vytvořeno v prostorách sídla ANFASEPu. Již jeho fasáda zaujme, jelikož je pomalovaná nástěnnými malbami zobrazujícími scény násilí Sendera a vojáků v andské krajině. Samotné muzeum se orientuje na regionální historii, přibližuje průběh konflikt v departamentu Ayacucho. Obsahuje nejen fotografie, ale také různé předměty patřícím obětem (například oblečení, pracovní nástroje), repliku cely sloužící k výslechům v nechvalně proslulém blízkém vězení Los Cabitos, kde pravděpodobně zemřelo mnoho ze zmizelých obyvatel Ayacucha, a také napodobeninu hromadného hrobu. Také jsou zde vystavena různá díla místních umělců znázorňující válku, od obrazů po plastiky. Přítomné členky ANFASEPu, z jehož iniciativy muzeum vzniklo a který se stará o jeho chod, se navíc během prohlídky svěřují i se svými vlastními vzpomínkami na konflikt a se svou stále neutuchající touhou po nalezení pozůstatků svých příbuzných. Toto dodává na celkové reálnosti expozice. Vzhledem k činnosti ANFASEPu je logické, že velká část expozice se věnuje zmizelým. Z toho může mít návštěvník pocit, že expozice upozorňuje spíše na činy spáchané ozbrojenými silami, než guerillami. Někteří kritici označují toto muzeum spíše za „muzeum

---

²¹² „...y para los peruanos Yuyanapaq encarna la intención de una sociedad que quiere entender su pasado para poder avanzar.” (Ministerio de Cultura. *Muestra fotográfica Yuyanapaq, para recordar se exhibirá hasta el 2026 en el Ministerio de Cultura*. 2013 [online]. Dostupné z <http://www.cultura.gob.pe/es/comunicacion/noticia/muestra-fotografica-yuyanapaq-para-recordar-se-exhibira-hasta-el-2026-en-el>.

²¹³ Ibid.

ANFASEPu“ než „muzeum paměti“.²¹⁴ Nicméně i takto muzeum významně přispívá k tomu, aby se na konflikt nezapomnělo, což je jeho hlavním cílem.

Specifickým muzeem připomínajícím vnitřní konflikt je Virtuální muzeum umění a vzpomínek (*Museo Virtual de Arte y Memorias*). Jedná se o muzeum, které ve virtuální podobě shromažďuje umělecká díla s tematikou ozbrojeného konfliktu. Ukazuje, že existují různé formy připomínání minulosti. Jeho virtuální sbírka obsahuje nejen fotografie, obrazy či graffiti ale také audiovizuální díla či písně, všechno spojené tematikou ozbrojeného konfliktu. Výhodou této sbírky je fakt, že je dostupná širokému okruhu internetových uživatelů, nevýhodou je v porovnání s tradičními muzei určitá distancovanost, na návštěvníky přece jen více působí fyzická přítomnost děl. Nicméně jde o zajímavý pokus shromáždit umění jakéhokoliv druhu, jehož ústředním tématem je peruánský konflikt.²¹⁵

V kulturní oblasti se celkově tematika konfliktu stala velmi rychle populární. V tradičním pojetí je umění chápáno jako zdroj estetického zážitku, v tomto případě se stalo prostředkem vyprávění minulosti. Vznikala vizuální či literární díla, která, většinou z úhlu pohledu obětí, zaznamenávala to, co se v uplynulých letech stalo. Snahy nějakým způsobem připomenout historii široké veřejnosti, aby se tak na konflikt nezapomnělo, vyústily v množství publikací. Mezi ty nejpůsobivější patří autobiografie účastníků konfliktu, kteří se rozhodli šířit své osudy dále mezi obyvatelstvo. Většinou bylo cílem těchto knih (a jejich autoři to sami zdůrazňují) zabránit tomu, aby se zapomnělo. K nejzajímavějším autobiografiím se řadí například kniha Mariana Gagnona *Guerreros en el paraíso*²¹⁶ či kniha *Memorias de un soldado desconocido: autobiografía y antropología de la violencia* Lurgio Gavilána.²¹⁷

První z nich přináší popis života komunity Ašáninků v provincii Satipo v době vnitřního konfliktu. Její autor, františkánský kněz, detailně popisuje, jak život Ašáninků ovlivnil příchod kečujských osadníků, teroristů, narkotrafikantů a

---

²¹⁴ FELDMAN, Joseph. Op. cit., 2012, s. 504.

²¹⁵ *Museo Virtual de Arte y Memorias*. [online]. Dostupné z <http://www.museoarteporlasmemorias.pe/>

²¹⁶ GAGNON, Mariano. Op. cit., 2000.

²¹⁷ GAVILÁN SÁNCHEZ, Lurgio; NEIRA, Yerko Castro. *Memorias de un soldado desconocido: autobiografía y antropología de la violencia*. Lima: Instituto de Estudios Peruanos, 2013.

ozbrojených sil. Vzhledem k tomu, že autor v oblasti pobýval již od 60. let, byl očitým svědkem velkých změn, které se během let v selvě udály. Druhá z knih vypráví příběh chlapce, který se nejprve stal senderistou, pak členem armády, vstoupil do františkánského semináře a nakonec se začal věnovat studiu antropologie. Kniha tedy ukazuje hned několik různých pohledů na konflikt.

Vzniklo ale také množství novel, obsahujících sice částečně nebo zcela fiktivní příběhy, nicméně v pravdivém kontextu válečného Peru. I jejich autoři se svými díly chtěli podílet na šíření kolektivní paměti. Rovněž v oblasti vizuálního umění se autoři nechali konfliktem inspirovat, dokladem toho je početný archiv již zmiňovaného Virtuálního muzea umění a vzpomínek. Autoři se inspirovali jak jednotlivými událostmi, tak i důležitými osobnostmi období konfliktu.

Na místech dříve postižených násilím vznikly rozličné památníky. Patří mezi ně například železná plastika v parku v blízkosti Muzea paměti ANFASEP u Ayacucho nazvaná Totem paměti (*Tótem de la Memoria*). Ta zobrazuje tři rozdílné historické fáze – minulost (křičící tvář, na kterou míří ze dvou stran zbraně), přítomnost (váhy spravedlnosti) a budoucnost (podávající si ruce a holubici signalizující národní usmíření). Celý vzpomínkový komplex Alej paměti (*Alameda de la Memoria*) se nachází v Limě, ve čtvrti Jesús María. Centrálním bodem je socha Oko, které pláče (*El Ojo que Lloró*), kolem níž se nachází jedenáct soustředných kruhů tvořených kameny, jež jsou popsány jmény obětí vnitřního konfliktu. V komplexu by se v budoucnu mělo nacházet také muzeum paměti.²¹⁸

Velmi zajímavým pokusem byly snahy spojit při znázorňování konfliktu grafickou a literární podobu. Přece jen je vizuální stránka často působivější, než pouhé čtení fakt, která nám připadají nepředstavitelná. Vzhledem k tomu, že velká část obyvatel Peru není zvyklá na abstraktní či ideologickou četbu, obrázky doplněné krátkým textem je mohou více oslovit. Pozoruhodným příkladem bylo zpracování konfliktu ve formě komiksů. Zní to ironicky, vzhledem k tradičnímu pojetí komiksů jakožto zábavného literárního žánru, určeného především k rozptýlení čtenářů, nicméně tyto komiksy si nekladly za cíl pobavit, nýbrž poučit a

---

²¹⁸ Movimiento Ciudadano Para que no se repita. *Espacios de Memoria en el Perú*. Op. cit. [online].

příspěť k zachování historické paměti. Přesně navíc odpovídají kombinaci obrázků a krátkých, jednoduchých textů. Příkladem těchto komiksů je kniha *Rupay: Historias gráficas de la violencia en el Perú 1980-1984*,²¹⁹ která se soustředí na první fázi války, a *Barbarie, comics sobre la violencia política en el Perú, 1985-1990*,²²⁰ od Jesúse Cossia, jednoho z autorů předchozí knihy. Ta znázorňuje události, jež se staly během prvního volebního období prezidenta Alana Garcíi. Ačkoliv obě tyto knihy jsou velmi vydařenou snahou o přiblížení konfliktu velkému množství lidí, působivější je první z nich, která obsahuje více informativních textů o událostech, o nichž pojednává komiks. Ten je navíc vyveden v trojbarevném provedení (bílá, černá a červená), což mu dodává na intenzitě a na některých místech doplněn fotografiemi skutečných událostí, jež donutí čtenáře připomenout si, že nejde pouze o vymyšlené příběhy, nýbrž o realitu.

Grafické znázornění konfliktu si vybral také antropolog Edilberto Jiménez ve své knize *Chungui: violencia y trazos de memoria*²²¹, která vyobrazuje vybraná témata z historie konfliktu v provincii Chungui (provincie nejvíce zasažená násilím) pomocí obrázků, doplněných analýzou události, kterou zachycují. Tanaka přirovnává tuto knihu k dílu Felipe Guamán Poma de Ayala.²²²

Téma Světlé stezky se stalo také námětem několika peruánských filmů. Zmíním alespoň dva z nich. Prvním je *Paloma de papel* z roku 2003.²²³ Snímek popisuje důležitou praxi Světlé stezky a to verbování dětí do řad svých bojovníků. Vypráví příběh chlapce, který byl jako dítě násilím donucen přidat se do řad Světlé stezky, která ho odvedla do výcvikového tábora, kde se naučil bojovat. Tento příběh je vyprávěn pomocí vzpomínek při návratu z vězení hlavního hrdiny.

Druhým filmem, který musím zmínit, je *La teta asustada* (na filmovém festivalu v Karlových Varech se promítal pod českým názvem *Mléko strachu*)²²⁴

---

²¹⁹ ROSSELL, Luis; VILLAR, Alfredo; COSSIO, Jesús. Op. cit., 2008.

²²⁰ COSSIO, Jesús. Op. cit., 2010.

²²¹ JIMÉNEZ, Edilberto; FIGUEROA, Abilio Vergara. *Chungui: violencia y trazos de memoria*. Lima: COMISEDH, Comisión de Derechos Humanos, 2005.

²²² TANAKA, Martín. *Chungui, de Edilberto Jiménez*. 2009 [online]. Dostupné z <http://www.larepublica.pe/columnistas/virtu-e-fortuna/chungui-de-edilberto-jimenez-23-08-2009>.

²²³ *Paloma de papel* (režie Fabrizio Aguilar), Peru, 2003.

²²⁴ *La teta asustada* (režie Claudia Llosa), Peru, Španělsko, 2009.

z roku 2009. Jako první peruánský film byl nominován na Oscara a na festivalu Berlinale jej ocenili jako nejlepší film Zlatým medvědem. Tento snímek krásně ukazuje, jaký měl konflikt dalekosáhlý vliv na životy Peruánců, a to i po jeho skončení. Představuje, jak se traumata zažitá rodiči (v tomto případě znásilnění matky hlavní hrdinky) dokáží přenést i na jejich děti a jaké psychické následky měl ozbrojený konflikt.

Zobrazení Světlé stezky v umění je velmi rozsáhlé téma, které by si jistě zasloužilo bližší zkoumání, na něž ovšem v této práci není dostatek prostoru. Výše uvedené alespoň částečně ilustruje, jak četným zdrojem inspirace je pro umělecká díla Světlá stezka a jí vyvolaný vnitřní konflikt. Vzniklé výtvořiny pak slouží jako připomínka minulosti a zdroj reflexe.

3.1.2 Světlá stezka ve vzdělávacím procesu

Sendero během let své aktivity využívalo vzdělávacích zařízení k výchově nových senderistů. Učitelé byli přesvědčováni o správnosti války vyhlášené Světlo stezkou státu a ve stejném duchu se pak snažili vychovávat své žáky. Ti z učitelů, kteří se tomu vzpřičili, byli zastrašeni nebo odstraněni. Důležitost vzdělávacího procesu je v době postkonfliktní stále častějším tématem diskuzí. Dříve byl využíván Světlo stezkou, dnes je naopak stát, kdo se snaží využít ho k ovlivnění mladé populace. V posledních letech dochází k uvědomění si, jak důležitá je role výuky o konfliktu při formování nové generace Peruánců. Zahrnutí otázky konfliktu do výuky bylo jedním z doporučení CVR, s cílem vychovávat žáky k demokratickým hodnotám, k respektování lidských práv a také kulturní a etnické rozdílnosti. Konflikt tvoří nejen součást historie, kterou by měl poznat každý občan, je také důležitý pro současnost a budoucnost Peru. Žáci by ovšem neměli být vzděláváni jen v historii, důležité je také poskytnout jim vzdělání v otázkách fungování demokracie a občanského soužití. Zejména proto, že dodnes je rasismus, jedna z příčin počátku konfliktu, stále jedním z palčivých problémů Peru.

Aktivita Světlé stezky tvoří důležitou součást peruánské historie. Tento fakt je nevyvratitelný. Ovšem problémem je, že mladé obyvatelstvo tuto část historie nezažilo či si na ni nepamatuje. Někteří mladí se dozvědí detaily konfliktu

od svých rodičů či z médií, jiní jsou ovšem odkázáni na to, co je naučí ve škole. Ovšem ne na všech školách se konfliktu věnuje pozornost, která by mu měla být věnována. Jak uvádí Ortiz Gaspar, „...*bohužel sleduji, že v různých studijních plánech vzdělávacích institucí (základní školy, střední školy, univerzity atd.) se nechává stranou vážné studium historie a větší důležitost je kladena na to, co si žádá trh a ne na to, co si opravdu s největší naléhavostí žádá náš ústavní stát.*“²²⁵

Když jsem se několika studentů na Universidad de Lima zeptala, co jim řekli o Světlé stezce na základní či střední škole, odpovědi byly většinou ve smyslu „byli to teroristé, kteří působili v 80. a 90. letech v Peru“. Z jejich odpovědí se dalo vycítit, že je jim toto téma víceméně cizí, nijak zvlášť je neoslovuje. Většina z těchto studentů uvedla, že poprvé se o Senderu dozvěděli od svých rodičů a těch se také ptali na detaily, pokud je zajímaly. Ve škole jim učitelé řekli pouze základy.

V podobném duchu mluví i průzkum, který provedli v roce 2012 badatelé Institutu peruánských studií v rámci projektu „Vzdělání a paměť: návrh na připomínání minulosti a konstruování demokratické budoucnosti v peruánských školách“ („*Educación y memoria: una propuesta para recordar el pasado y construir un futuro democrático en las escuelas peruanas*“).²²⁶ Z něj vyplývá, že hlavním zdrojem informací o konfliktu je pro studenty jejich rodina, která jim poskytuje především informace o vlastní zkušenosti či o zkušenosti bezprostředního okolí. Druhým nejdůležitějším zdrojem jsou sdělovací prostředky, jež je informují o jim vzdálenějších skutečnostech. Škola by zde měla působit jako pojítka mezi těmito dvěma typy informací, měla by studentům poskytnout takové znalosti, které by jim pomohly kriticky zhodnotit získané informace a spojit si do souvislostí to, co se dozvědí o konfliktu z jednotlivých zdrojů.²²⁷ Důkazem a také důsledkem této nedostatečné výchovy v otázce historie státu je velká podpora hnutí MOVADef mezi mladou generací Peruánců (viz následující kapitola).

---

²²⁵ „...*lamentablemente observo que en las diversas mallas curriculares de las instituciones educativas (colegios, institutos, universidades, etc) se está dejando de lado el estudio serio de la historia, para dar más importancia a lo que el mercado solicita y no a lo que realmente nuestro Estado Constitucional requiere con suma urgencia.*“ (ORTIZ GASPARGAS, David Anibal. La importancia del estudio de la Historia: a propósito del MOVADef. *Paradigmas Constitucionales*, 2012.)

²²⁶ UCCELLI, Francesca, et al. *Secreto a voces. Memoria y educación en colegios públicos de Lima y Ayacucho*. Lima: Instituto de Estudios Peruanos, 2013.

²²⁷ *Ibid.*, s. 22.

První pokusy o zahrnutí problematiky konfliktu do výuky se odehrály ještě za prezidenta Alejandra Toledo, ovšem bez většího úspěchu a až dodnes se tato oblast potýká především s problémem, že učitelé nevědí, jak toto historické období vyučovat. Studium minulosti má pro žáky vzdělávací hodnotu, pouze pokud mohou o minulosti přemýšlet, diskutovat, zaujímat stanoviska. Musí minulosti porozumět, ne se ji jen naučit. Toto vyžaduje učitele ochotné změnit stávající metodiku praktikovanou na peruánských školách, založenou na učení se nazpaměť a nezpochybňování autority učitele jakožto jediného, který má pravdu. Vyžaduje učitele schopné podnítit žáky k otázkám a debatě. Z výše uvedeného průzkumu vyplývá, že až na výjimky není téma konfliktu v hodinách vyučováno, ačkoliv je součástí osnov. Hlavním problémem je neznalost učitelů, jak k tomuto tématu přistupovat, jak a co vyučovat, a také jejich pocit, že by nemohli toto téma vyučovat svobodně, bez obavy z postihů.²²⁸

Lze vidět, že peruánský vzdělávací systém má před sebou velkou výzvu a na jejím uchopení a zvládnutí závisí pravděpodobně z poměrně velké části budoucnost Peru. Pokud ve svém úsilí selže, může se stát, že Světlá stezka, či jí podobná organizace, se rozhodne znovu ochromit Peru válkou.

Všemi v této kapitole uvedenými prostředky připomínání si hrůz vyplynulých z aktivit Světlé stezky se Peruánci snaží bojovat proti Světlé stezce jakožto strašáku z minulosti. Důkladnou osvětou chtějí zabránit tomu, aby se ať už přímo tento nebo jemu podobný strašák stal znovu součástí života v Peru. Mnoho z nich si stále, i více než 20 let od zajetí Guzmána a 10 let od publikace Závěrečné zprávy CVR, myslí, že terorismus může v budoucnu opět způsobit státu velké problémy, nikdy s ním nebylo zcela skoncováno a v peruánské společnosti stále existují velké socioekonomické rozdíly. Část společnosti je stále marginalizována a diskriminována, což tvoří živnou půdu pro různé radikální myšlenky.²²⁹

3.2 Světlá stezka na politické scéně – MOVADef

Druhým zdrojem vlivu Světlé stezky na život v současném Peru je hnutí MOVADef. Jedná se o poměrně nové hnutí vytvořené v roce 2009, které se řídí

---

²²⁸ UCCELLI, Francesca. Op. cit., 2013, s. 22.

²²⁹ BOYLE BIANCHI, Eva. Op. cit., 2006, s. 239.

marxismem-leninismem-maoismem-pensamiento Gonzalo. Poslední uvedený ideologický prvek je právě tím, co vyvolává obavy u peruánského obyvatelstva. V Latinské Americe se poměrně často vyskytují politické strany odvolávající se na ideologii marxismu-leninismu-maoismu (např. *Partido Comunista Revolucionario del Uruguay*, *Partido Comunista de Colombia – Maoísta*, *Partido Comunista Revolucionario de la Argentina*). Nicméně vezme-li se v potaz čtvrtý element tvořící ideologickou základnu MOVADeFu, tedy pensamiento Gonzalo, a peruánská historie, není divu, že hnutí s totožnou ideologií, jakou měla Světlá stezka, vyvolá obavy obyvatelstva a představitelů státu.

MOVADeF je označován za legální křídlo Světlé stezky vytvořené za účelem účasti Sendera na politickém životě v zemi. Pablo Sandoval jej označuje za novou „zplozenou instituci“ Světlé stezky.²³⁰ Když v říjnu 2009 oznámila Elena Iparraguirre, tehdejší přítelkyně a dnes již manželka Abimaela Guzmána, že Světlá stezka se hodlá zúčastnit obecních a regionálních voleb konaných v roce 2010 i celostátních voleb v roce 2011, velká část obyvatelstva nebrala tuto informaci příliš vážně. Nicméně ještě v témže roce vznikl MOVADeF, který se sice navenek od aktivit Světlé stezky distancuje, nicméně již fakt, že základní ideologický princip, jímž se tato organizace řídí, je totožný se senderistickým, mluví za vše. Jeden z hlavních představitelů MOVADeFu, Alfredo Crespo, je navíc osobou velmi blízkou Guzmánovi – jedná se o jeho advokáta. Díky policejním odposlechům vyšlo také najevo, že osobou, která se rozhodujícím vlivem podílela na vzniku MOVADeFu, byl Artemio, představitel frakce Světlé stezky operující v oblasti Horní Huallagy a věrný stoupenec Guzmána.²³¹

Toto hnutí si vytyčilo za svůj cíl dosažení všeobecné amnestie, tedy propuštění na svobodu všech politických vězňů, včetně odsouzených senderistů v čele s Abimaelem Guzmánem. Ten byl poprvé souzen již v roce 1992, kdy dostal doživotní trest. V té době byl nicméně souzen před vojenským soudem, který nesplňoval ani podmínku nezávislosti, ani nestrannosti. V roce 2003 proto prohlásil peruánský ústavní soud vojenské soudy ustanovené v 90. letech

---

²³⁰ SANDOVAL, Pablo. El genio y la botella: sobre Movadef y Sendero Luminoso en San Marcos. *Revista Argumentos*, roč. 6, č. 5, listopad 2012. [online] Dostupné z http://www.revistargumentos.org.pe/el_genio_y_la_botella.html

²³¹ SÁNCHEZ, Pilar. Audios confirman que terrorista 'Artemio' fue el creador del Movadef. *Perú21.pe*. 5.6.2013. [online]. Dostupné z <http://peru21.pe/politica/audios-confirman-que-terrorista-artemio-fue-creador-movadef-2134353>

prezidentem Fujimorim za neústavní. Došlo tedy k obnovení řízení před civilním soudem, Guzmán byl od konce roku 2005 znovu souzen a v říjnu 2006 byl opět odsouzen k doživotnímu vězení. Elena Iparraguirre, dříve nejvýše postavená žena Světlé stezky, byla odsouzena ke stejnému trestu jako Guzmán. Další představitelé Světlé stezky, jejichž procesy byly také obnoveny, dostali tresty v rozmezí 24–35 let vězení.²³²

Od roku 2010 vydává MOVAREF své noviny nazvané Amnistía General, pomocí nichž šíří své ideje a myšlenky. Jejich první číslo mělo příznačně na titulní straně podobiznu Abimaela Guzmána s titulkem „*Libertad para el Dr. Abimael Guzmán*“ (Svoboda pro dr. Abimaela Guzmána) a podtitulkem „*Amnistía general para civiles, policías y militares*“ (Všeobecná amnestie pro civilisty, policisty a vojáky).²³³ MOVAREF není prvním aktérem, který požaduje propuštění odsouzených senderistů. Již v roce 2004 dal Artemio vládě dvouměsíční lhůtu, aby začala s vyjednáváním vedoucím k vyřešení konfliktu, a požadoval propuštění představitelů Světlé stezky z vězení. Vláda jeho ultimátu nevyhověla. O dva roky později Artemio svůj požadavek opakoval, žádal milost pro Guzmána a další uvězněné členy Světlé stezky a vyhrožoval znovuoobením bojů, pokud se tak nestane. Prezident García jeho požadavek ale okamžitě odmítl.²³⁴

MOVAREF v minulosti předložil žádost Národní volební porotě (*Jurado Nacional de Elecciones*), aby byl zapsán jako právoplatná politická strana. Překvapující na tomto aktu byl fakt, že žádost byla doplněna více než 350 tisíci podpisy, z nichž ovšem pouze méně než polovina, necelých 165 tisíc, bylo označeno za platné. Ačkoliv se objevily názory, že některé z podpisů byly falzifikované nebo získané podvodem, stále se jedná o poměrně vysoké číslo

---

²³² THE WORLD. Leader of Peruvian Rebellion Sentenced. *Los Angeles Times*. 14. 10. 2006, s. A6. [online]. Dostupné z <http://proquest.umi.com/pqdweb?did=1145235771&sid=1&Fmt=3&clientId=45149&RQT=309&VName=PQD>.

²³³ *Amnistía General*. 25.9.2010, roč. 1, č. 1, s. 1. [online]. Dostupné z <http://movamnsitiayderfundamentales.blogspot.cz/p/periodico-amnistia-general.html>.

²³⁴ AROSTEGUI, M. Troops dispatched to corral guerrillas ; Shining Path revives operations. *Washington Times* [online]. 12. 12. 2006, str. A15. Dostupné z <http://proquest.umi.com/pqdweb?did=1178572141&sid=1&Fmt=3&clientId=45149&RQT=309&VName=PQD>.

podporovatelů strany, která se hlásí k ideologii Světlé stezky.²³⁵ Žádost MOVADEFu byla nicméně, i přes splnění počtu platných podpisů, zamítnuta, což bylo odůvodněno rozporem aktů vyplynulých v minulosti z aplikace pensamiento Gonzalo s ustanoveními zákona o politických stranách ohledně cílů politických stran. Národní volební porota uvedla, že žádost podaná MOVADEFem obsahuje „*nenapravitelnou vadu spočívající v tom, že uvedená politická organizace se definuje jako organizace, která si osvojuje princip – marxismu-leninismu-maoismu, pensamiento Gonzalo – jehož následování schvaluje násilné akty v rozporu s politickou ústavou státu*“ a cíle hnutí se tedy evidentně neslučují s cíli uvedenými v Ústavě a Zákonu o politických stranách.²³⁶

Tato organizace našla své příznivce především mezi mladým obyvatelstvem. Převládající názor ve společnosti je ten, že důvodem je nedostatečné vzdělání mladých zejména v historii jejich země a přetrvávající sociální rozdíly ve společnosti. Hnutí se snaží naklonit si zejména studenty veřejných škol (poměrně velké podpoře se například těší na *Universidad Nacional Mayor de San Marcos*, nejstarší peruánské univerzité).²³⁷ Neznamená to nicméně, že by snad tato univerzita byla pod vlivem MOVADEFu tak, jako tomu bylo v minulosti v případě *Universidad Nacional de San Cristóbal de Huamanga* a Světlé stezky. Důkazem toho je i protestní pochod „*Marcha por la Paz*“ (Pochod pro mír) studentů této univerzity v listopadu 2012, kdy protestovali právě proti přítomnosti agitátorů MOVADEFu na univerzitě.²³⁸

Stát postupuje vůči MOVADEFu poměrně tvrdě, z čehož vyplývá, že si je vědom nebezpečí, které potenciálně toto hnutí představuje. Nejedná se pouze o tlak na nedovolení MOVADEFu stát se politickou stranou a účastnit se voleb, ale

---

²³⁵ Equipo de investigación de Gaceta Constitucional. Dossier: El caso de MOVADEF. *Gaceta Institucional*, 2012, č. 49, s. 297. [online]. Dostupné z <http://www.gacetaconstitucional.com.pe/sumario-cons/doc-sum/GC%2049%20%20Dossier-ED.pdf>.

²³⁶ „...*un defecto insubsanable consistente en que dicha organización política se define como un organismo que adopta un principio –marxismo-leninismo-maoísmo, pensamiento Gonzalo– cuyo seguimiento avalan actos violentos contrarios a la Constitución Política del Estado,...*“ (Ibid., s. 334.),

Infolatam. *Perú: Humala apoya denuncia a líder de Movadef por pertenencia a Sendero Luminoso*. 2013 [online]. Dostupné z <http://www.infolatam.com/2013/01/03/peru-humala-apoya-denuncia-a-lider-de-movadef-por-pertenencia-a-sendero-luminoso/>

²³⁷ SANDOVAL, Pablo. Op. cit., 2012.

²³⁸ Infolatam. *Perú: Universidad más antigua marchó contra el terrorismo en Lima*. 20. 11. 2012. [online]. Dostupné z <http://www.infolatam.com/2012/11/20/peru-universidad-mas-antigua-marcho-contra-el-terrorismo-en-lima/>.

také o zatýkání osob s ním spolupracujících. K zatím poslednímu (a také největšímu) zátahu na představitele MOVADeFu došlo v dubnu tohoto roku, kdy bylo zatčeno celkem 28 osob obviněných z „*příslušnosti k teroristické organizaci a financování terorismu skrz obchod s drogami*“.²³⁹ Zátah byl realizován současně hned na několika místech v Peru, samozřejmě v Limě, ale také v departamentech Áncash, Huánuco, Junín a Lambayeque. Mezi zatčenými byl Alfredo Crespo, zakladatel hnutí a také obhájce Abimael Guzmána Manuel Fajardo či bratranec prezidenta Ollanta Humaly Walter Humala, známý interpret andské hudby. Akce byla dlouho předem připravována a důkazy byly shromažďovány přibližně dva roky.²⁴⁰ Z tohoto faktu lze odvodit, jak moc je problematika MOVADeFu a potažmo terorismu a obchodu s drogami pro stát důležitá.

Uvedené zatčení předních představitelů MOVADeFu znamenalo pro hnutí tvrdou ránu. Až budoucnost ale ukáže, jak moc klíčové toto zatčení bylo. Vývoj organizace bude zřejmě ve velké míře záviset zejména na tom, zda budou obvinění odsouzeni. Je vysoce pravděpodobné, že pokud by k tomu došlo, hnutí se rozpadne, jelikož toto zatčení postihlo řadu osob z jeho nejvyššího vedení, které nebude snadné nahradit. Jak se zdá, v politické oblasti se státu daří proti Světlé stezce bojovat úspěšně.

3.3 Světlá stezka v peruánské selvě

Dnešní Světlá stezka už má jen málo společného s tou, kterou kdysi založil a vedl Abimael Guzmán. Z hnutí, které si zakládalo na své ideologii, se změnila v drogový kartel, ideologická motivace byla odsunuta stranou. Sám Guzmán dokonce z vězení označil zbývající členy za „žoldáky“, kteří hledí jen na svůj osobní zájem a „*marxismus-leninismus-maoismus prakticky hodili do koše*“.²⁴¹

---

²³⁹ „...*pertenencia a organización terrorista y financiación del terrorismo a través del narcotráfico...*“ (Infolatam. *Gobierno peruano asesta duro golpe a organismo vinculado a Sendero Luminoso*. 10.4.2014. [online]. Dostupné z <http://www.infolatam.com/2014/04/11/gobierno-peruano-asesta-duro-golpe-a-organismo-vinculado-a-sendero-luminoso/>.)

²⁴⁰ Ibid.

²⁴¹ Peru president says Shining Path remnants must be "exterminated". *EFE News Service* [online]. 7. 8. 2009. Dostupné z <http://proquest.umi.com/pqdweb?did=1821126551&sid=1&Fmt=3&clientId=45149&RQT=309&VName=PQD>.

O existujících zbytcích Sendera se v postkonfliktní době mluví téměř výhradně jen jako o hnutí, které je velmi úzce spojeno s ilegálním obchodem s drogami. Mezi její stoupence patří zejména ti Peruánci, jejichž životy jsou nějakým způsobem napojeny na pěstování a zpracování koky nebo se přímo podílejí na obchodu s drogami. Z toho vyplývá, že Světlá stezka působí převážně v oblastech, kde se koka určená pro zpracování na kokain pěstuje. Dnešní senderisté jsou často označováni za narkoteroristy.

To, že Světlá stezka je přítomna ve dvou oblastech selvy, je důsledkem jejího rozdělení na dvě frakce po Guzmánově zatčení. Vůdci militantnější frakce v regionu VRAE se na konci 90. let stali dva senderisté známí pod jmény José a Alipio. V čele umírněnější frakce kontrolující údolí Horní Huallagy stál od konce 90. let Artemio, jeden z původních vůdčích osobností Světlé stezky. Tyto dvě frakce pracují nezávisle na sobě, dřívější rozdělení na militantnější a umírněnější už ovšem od 2. poloviny minulé dekády neplatí, skupiny jsou si dnes velmi podobné.

Aktivita frakcí v selvě měla v uplynulých letech kolísavou tendenci, nicméně je třeba uvést, že Světlá stezka dneška se ve svých útocích zaměřuje téměř výlučně na zabíjení příslušníků armády a policie, zejména pak těch, kteří se podílejí na státních programech eradikace koky. Příčinou této skutečnosti je fakt, že v oblastech, kde operuje, je téměř veškeré obyvatelstvo nějakým způsobem napojeno na produkci koky a obchod s drogami a Světlou stezku potřebuje ke své ochraně. Sendero má na druhou stranu zase za ochranu nemalé příjmy, takže jejími hlavními cíli jsou proto ti, kteří by ji mohli o tento výnosný obchod připravit.

Pro stát je prioritní oblastí, na niž se zaměřuje, region VRAEM (oblast pěstování koky a tím i přítomnost Světlé stezky se v druhé polovině minulého desetiletí rozšířila i na okolí řeky Mantaro, proto ta změna označení). Tento region je totiž největší oblastí sloužící k produkci koky v Peru. Nachází se zde přibližně jedna třetina celkové plochy, na níž se pěstuje peruánská koka.²⁴² Problémem je ovšem těžká dostupnost, která znesnadňuje či přímo znemožňuje operace na

---

²⁴² Infolatam. *Perú espera reducir en 6 % los cultivos de coca, básicamente con erradicación*. 13. 2. 2013. [online]. Dostupné z <http://www.infolatam.com/2013/02/13/peru-espera-reducir-en-6-los-cultivos-de-coca-basicamente-con-erradicacion/>.

vymýcení koky, a také skutečnost, že víceméně celá komunita žijící v oblasti je živa z koky a nehodlají o tento zdroj obživy přijít. V roce 2013 dosáhly pořádkové síly velkého úspěchu v oblasti, když byli zabití dva nejdůležitější muži tam operující frakce Světlé stezky – Alipio a Gabriel. Prezident Humala toto označil za „*vážnou a nezvratnou ránu*“ zasazenou této organizaci.²⁴³

Dopadení Alipia a Gabriela bylo umožněno již dřívějším zatčením vůdce frakce Světlé stezky operující v oblasti Horní Huallagy, Artemia. To dovolilo státu zaměřit své úsilí a zdroje více na region VRAEM. Artemio byl v červnu 2013, jakožto poslední z původních představitelů Světlé stezky, odsouzen k doživotí za vraždy policistů, státního zástupce a neurčeného počtu civilistů.²⁴⁴

Vypadá to, že v současnosti má stát ve své snaze konečně zcela porazit Světlou stezku poměrně úspěch. Dokázal připravit obě frakce o jejich hlavní vůdce, čímž je velmi oslabil a donutil k reorganizaci. Otázkou do budoucnosti zůstává, jak se s tím skupiny vypořádají. Skutečnost, že jsou úzce napojeny na obchod s drogami, jim nicméně stále zajišťuje dostatečné finanční zdroje k pokračování v jejich operacích.

---

²⁴³ „*golpe serio e irreversible*” (Infolatam. *Golpe “irreversible” a Sendero Luminoso con muerte de dos líderes*. 13. 9. 2013. [online]. Dostupné z <http://www.infolatam.com/2013/08/13/golpe-irreversible-a-sendero-luminoso-con-muerte-de-dos-lideres/>.)

²⁴⁴ Infolatam. *Perú: condenan a cadena perpetua al último líder histórico de Sendero Luminoso*. 9. 6. 2013. [online]. Dostupné z <http://www.infolatam.com/2013/06/09/peru-condenan-a-cadena-perpetua-al-ultimo-lider-historico-de-sendero-luminoso/>.

Závěr

Světlá stezka výrazně zasáhla do moderních peruánských dějin. Cílem této práce bylo ukázat, jaký vliv měla na život v Peru, na jeho obyvatelstvo a jaká je její role v Peru v současnosti. Domnívám se, že cíle práce bylo dosaženo. Druhá kapitola této práce ukázala, jak se promítly aktivity Světlé stezky a také odpověď protipovstaleckých sil do života Peruánců v minulosti. Třetí kapitola zkoumala vliv Sendera na dění v současném Peru, čímž je chápáno zejména období posledních přibližně deseti let.

Hypotéza práce, tedy že působením Světlé stezky se Peru, směřování země a život jeho obyvatel výrazně změnilo, byla potvrzena. Světlá stezka bezesporu Peru změnila, existuje „před“ a „po“ v historii Peru, které je vymezené násilím Světlé stezky, jež dosáhlo svého vrcholu na konci 80. a počátku 90. let. Samozřejmě k největšímu ovlivnění života Peruánců došlo v průběhu ozbrojeného konfliktu, jenž si vyžádal desetitisíce obětí na životech a statisíce těch, kteří byli poznamenáni jiným způsobem. Těmi nejvíce zasaženými se stali obyvatelé v oblastech, kde byla státní moc přítomna pouze ve velmi omezené míře, kde agitátoři rozpoznali prostor pro zakořenění radikálních idejí.

Ačkoliv od prvního ozbrojeného útoku Světlé stezky uplynulo již 34 let, většina Peruánců, jichž se konflikt přímo dotkl, se zřejmě nikdy nezbaví vzpomínek na hrůzy, které tato organizace za dobu své aktivity napáchala. Postižené bylo nejen obyvatelstvo, ale i stát jako politická entita. Dodnes není vnitřní konflikt uzavřeným obdobím peruánské historie. Oficiálně je sice za konec násilí považován rok 2000, pozůstatky té doby ovšem zůstávají přítomné. Jde nejen o stále ještě aktivní frakce Světlé stezky v regionu VRAEM a údolí Horní Huallagy, ale také o dosud nedořešené osudy některých obětí, především zmizelých. Jejich rodiny stále doufají, že zjistí, co se s jejich příbuznými stalo. Naděje na objasnění těchto zločinů už je ovšem po všech těch uplynulých letech zcela mizivá. Novým zdrojem připomenutí aktivity Světlé stezky se stalo hnutí MOVADef, které je ovšem od počátku své aktivity pod bedlivým státním dozorem. Zdá se, že stát se ze své chyby podcenění Světlé stezky na počátcích její aktivity poučil a nehodlá dopustit její opakování.

Sendero ovlivnilo peruánskou společnost rozdílnou měrou. Z geografického pohledu se soustředilo v první fázi zejména na chudé oblasti sierry, odkud bylo později zahrnuto protipovstaleckými silami do selvy. Nejpostiženějšími byly centrální oblasti sierry a selvy, kde k míře násilí nemalou měrou přispívaly akce protipovstaleckých jednotek, často nerozlišujících mezi senderisty a nesenderisty. Peruánského pobřeží se poměrně dlouho aktivity Světlé stezky příliš nedotýkaly, jeho obyvatelstvu byl konflikt víceméně vzdálený. I zde se sice objevovaly určité projevy násilí, nicméně jejich rozsah se nedal srovnávat s násilím, jímž byly zasaženy oblasti sierry a selvy. Život v oblasti costy byl ovlivňován víceméně pouze druhotně, příchodem vysídleného obyvatelstva z regionů zasažených konfliktem. Změna potom nastala s rozhodnutím Světlé stezky pokročit k další etapě svého boje a k dokonání cíle, svržení vlády, pomocí přesunu centra svých aktivit přímo do hlavního města. Až v této době, kdy bylo Sendero na vrcholu a zdálo se, že svého cíle brzy dosáhne, si někteří Peruánci uvědomili, že konflikt není něco jim vzdáleného, odehrávajícího se v oblastech obývaných domorodým chudým obyvatelstvem, ale přímo se již dotýká i jich, privilegované vrstvy obyvatelstva.

Když v důsledku úspěšné protiguerrillové kampaně prezidenta Fujimoriho došlo k zatčení nejvyššího vůdce Světlé stezky Abimaela Guzmána, jednalo se o událost, která poznamenala celý další vývoj Světlé stezky, hnutí bylo de facto rozprášeno. Světlá stezka poměrně rapidně víceméně ztratila svůj vliv, svou přítomnost uhájila pouze v oblastech selvy, kde si vybudovala strategické spojení s drogovým průmyslem. Toto partnerství trvá dodnes a přítomnost bojujících frakcí Světlé stezky se zde projevuje poměrně častými srážkami s policií, která se snaží uvádět v praxi vládní programy na eradikaci koky.

Je nezpochybnitelné, že Světlá stezka měla na život v Peru veskrze negativní vliv. Bez jejího rozhodnutí bojovat proti státu by nenásledovalo období plné strachu a násilí, jehož většinovými oběťmi se stali civilisté. Nebylo by zapotřebí armádní protipovstalecké kampaně, která také svým podílem přispěla k nárůstu počtu obětí a k rozšíření pocitu bezmoci obyvatelstva. Ode dne, kdy Světlá stezka započala svůj boj proti státu, se staly v zasažených oblastech téměř každodenní realitou nové projevy smrti, vyloučení, diskriminace, nespravedlnosti či bolesti, jako vraždy, zmizení, mučení či sexuální násilí. Život v Peru se změnil.

Před konfliktem bylo obyvatelstvo v nejvíce zasažených oblastech sice marginalizováno, žilo v chudobě, ale alespoň se nemuselo denně obávat o svůj život či život svých bližních. Sociální a politické násilí se stalo dominantní skutečností peruánského života této doby, spolu se snižujícím se životním standardem pro velkou část populace, což byl důsledek jednak aktivity Světlé stezky, ale také nejhorší ekonomické krize v moderní peruánské historii, která Peru v té době zasáhla.

Ráda bych ovšem zmínila také ty kladnější dopady aktivity Sendera na život v Peru. Jsem si vědoma toho, že mluvit o kladných projevech se musí zdát po předchozím výčtu rozsahu těch negativních zcela směšné, chtěla bych nicméně upozornit na to, že i Sendero ovlivnilo život v Peru v omezené míře také kladným způsobem. Je ovšem třeba mít na paměti, že v případě uvedených kladných ovlivnění šlo většinou o neúmyslné jednání Světlé stezky. K těmto kladnějším dopadům se řadí zvýšení lidského kapitálu u vysídleného obyvatelstva v důsledku nutnosti přežít v novém prostředí, což bylo z pohledu Světlé stezky důsledkem zcela neplánovaným. Dalším kladným ovlivněním byla větší angažovanost žen, zvýšení jejich schopnosti bránit své zájmy a práva. Tento vliv by se dal označit částečně za plánovaný s ohledem na to, jak se Světlá stezka snažila získat na svou stranu ženské obyvatelstvo a jak důležitou roli v organizaci ženy zaujímaly, ale také zčásti neplánovaný. Velká angažovanost žen v rozličných lidových hnutích (například v *comedores populares*), ale i v místní politice jí pak byly spíše na obtíž (viz příklad Maríi Eleny Moyano).

Světlá stezka ale vykazuje svůj pozitivní vliv i v období postkonfliktním, kdy se v Peru mělo za to, že až na pár zbylých senderistů v selvě zde Světlá stezka přítomná není. Její odkaz je nicméně stále živý a právě ten je odpovědný za vytváření kladného efektu. Díky konfliktu vyšly najevo propastné rozdíly v rámci peruánské společnosti a obrovská nerovnost v přístupu státu k obyvatelstvu. Po konfliktu bylo Komisí pravdy a usmíření doporučeno, aby se provedly institucionální reformy mající za cíl odstranění těchto rozdílností. Uvádění těchto doporučení do praxe je sice velmi pomalé, nicméně jde o krok správným směrem na cestě k Peru jakožto zemi demokratické a nedělající rozdíly mezi svým obyvatelstvem. Otázkou zůstává, jestli bude stát schopen a také ochoten tento proces dovést do zdárného konce.

V současnosti se Světlá stezka v Peru jeví jako víceméně poražená. Státu se ji daří porážet jak na politické scéně (nedovolení MOVADÉFu zaujmout pozici na peruánské politické scéně), tak v oblasti boje proti obchodu s drogami (zatčení či zabití nejvyšších představitelů obou frakcí). I když dokud se státu nepodaří odstranit rasismus a nerovnost mezi obyvatelstvem, hrozba Světlé stezky nebude zcela eliminována.

Na závěr bych uvedla, jak by mohlo vypadat Peru, nebýt Světlé stezky. Peru (a zejména jeho obyvatelstvo) by s velkou pravděpodobností vypadalo jinak. Neprošlo by si desetiletími teroru, jenž zanechal na části peruánského obyvatelstva následky, s nimiž se bude ještě dlouhou dobu vyrovnávat. Je také možné, že by nebylo největším exportérem koky na světě, jelikož bez ochrany, kterou poskytuje Světlá stezka producentům a pašerákům, by byl vládní program eradikace koky daleko efektivnější. Prostředky vynaložené na boj proti Senderu by mohly být investovány například do programů rozvoje venkova, čímž by se vlády mohly pokusit vyřešit problém chudoby.

Je ovšem také možné, že i bez Světlé stezky by zažilo Peru stejnou historii, že by i tak propukl vnitřní konflikt, ať už z popudu MRTA nebo nějakého jiného hnutí. Rozdíly ve společnosti, ať už ekonomického, sociálního či etnického charakteru, byly tak velké (a bohužel stále poměrně velké zůstávají), že bylo pravděpodobně jen otázkou času, kdy se objeví organizace, jež toho využije. Toto jsou ovšem čiré spekulace, které nebudou moci být nikdy ověřeny.

Bibliografie

- Amnistía Internacional. *Perú: Derechos humanos en un clima de terror*. Madrid: Editorial Amnistía Internacional, 1991
- ALTAMIRANO, Teófilo. Migración y estrategias de supervivencia de origen rural entre los campesinos de la ciudad. *Anthropologica*, 2012, roč. 1, č. 1, s. 127-158.
- ALTAMIRANO, Teófilo. Los peruanos en el exterior y su revinculación con el Perú. *Academia Diplomática del Perú, Comunidades Peruanas en el Exterior: Situación y Perspectivas*, Lima, 1999, s. 26-45.
- AYALA, José Valdizán; ARMAS, Fernando Asín; RODRÍGUEZ, Raúl Palacios; SEINER, Lizardo Lizárraga. *El Perú republicano: 1821-2011*. Lima: Universidad de Lima, Fondo Editorial, 2012.
- BILSBORROW, Richard E. *Migration, Urbanization, and Development: New Directions and Issues*, New York: Kluwer Academic Publishers, 1998.
- BOYLE BIANCHI, Eva. *Para recordar: El conflicto armado interno en Piura 1980 – 2000*. Piura: Diaconía Para La Justicia y La Paz, Arzobispado de Piura y Tumbes, 2006.
- BURT, Jo-Marie. Political violence and the grassroots in Lima, Peru. In *The new politics of inequality in Latin America: Rethinking Participation and Representation*, Oxford: Oxford University Press, 1997.
- CAVERO CARRASCO, Ranulfo. *Los senderos de la destrucción: Ayacucho y su universidad*. Ayacucho: Praktico L&C, 2012.
- CHÁVEZ, Dennis. *Juventud y terrorismo: características sociales de los condenados por terrorismo y otros delitos*. Lima: Instituto de Estudios Peruanos, 1989.
- COSSIO, Jesús. *Barbarie. Comics sobre violencia política en el Perú, 1985-1990*. Lima: Editorial Contracultura, 2010.

- CVR. *Yuyanapaq. Para recordar. Relato visual del conflicto armado interno, 1980-2000*. Lima: Fondo Ed. de la PUCP, 2003
- DEGREGORI, Carlos Iván. Entre dos fuegos. *Quehacer*, 1985, č. 37, s. 53-54.
- DEGREGORI, Carlos Iván. Ayacucho, después de la violencia. In *Las rondas campesinas y la derrota de Sendero Luminoso*. Lima: IEP/Universidad Nacional de San Cristóbal de Huamanga, 1996.
- DEGREGORI, Carlos Iván. Harvesting Storms: Peasant Rondas and the Defeat of Sendero Luminoso in Ayacucho. In *Shining and other paths: war and society in Peru, 1980-1995*. Durham: Duke University Press, 1998.
- DEGREGORI, Carlos Iván. *El surgimiento de Sendero Luminoso: Ayacucho 1969-1979. Del movimiento por la gratuidad de la enseñanza al inicio de la lucha armada*. Lima: Instituto de Estudios Peruanos, 2010.
- DIEZ HURTADO, Alejandro. *Los desplazados en el Perú*. Lima: Comité Internacional de la Cruz Roja, 2003.
- EICHLER, Jan. Hrozba globálního terorismu a její vyhodnocování. *Mezinárodní vztahy*. 2006, č. 3.
- EICHLER, Jan. *Terorismus a války na počátku 21. století*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007.
- FELDMAN, Joseph. Exhibiting Conflict: History and Politics at the Museo de la Memoria de ANFASEP in Ayacucho, Peru. *Anthropological Quarterly*, 2012, roč. 85, č. 2, s. 487-518.
- FERNÁNDEZ, Giovanna F. Vélez. *La desaparición forzada de personas y su tipificación en el Código penal peruano*. Lima: Fondo Editorial PUCP, 2004.
- FLORES LIZANA, Carlos. *Diario de vida y muerte, Memorias para recuperar humanidad*. Cusco: Centro Bartolomé de las Casas, 2004.
- GAGNON, Mariano. *Guerreros en el paraíso: sacerdote franciscano, relata la odisea de los Asháninkas, por sobrevivir ante las amenazas de Sendero Luminoso*,

narcotraficantes y la corrupción de la ultraderecha. Lima: Jaime Campodónico Editor, 2000.

GAVILÁN SÁNCHEZ, Lurgio; NEIRA, Yerko Castro. *Memorias de un soldado desconocido: autobiografía y antropología de la violencia*. Lima: Instituto de Estudios Peruanos, 2013.

GONZALES, J. E. Guerrillas and Coca in the Upper Huallaga Valley. In *The Shining Path of Peru*. New York: St. Martin's Press, 1994.

GORRITI ELLENBOGEN, Gustavo. *The Shining Path: a history of the millenarian war in Peru*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1999.

INDACOCHEA, Alejandro, et kol. *Ayacucho competitivo*. CARE Perú, 2001.

JIMÉNEZ, Edilberto; FIGUEROA, Abilio Vergara. *Chungui: violencia y trazos de memoria*. Lima: COMISEDH, Comisión de Derechos Humanos, 2005.

LAPLANTE, Lisa J. The Peruvian Truth Commission's historical memory project: Empowering truth-tellers to confront truth deniers. *Journal of Human Rights*, 2007, roč. 6, č. 4, s. 433-452.

LEIBY, Michele L. Wartime Sexual Violence in Guatemala and Peru. *International Studies Quarterly*, 2009, č. 53, s. 445–468.

MANRIQUE, Nelson. *El tiempo del miedo: la violencia política en el Perú, 1980-1996*. Lima: Fondo Editorial del Congreso del Perú, 2002.

McCLINTOCK, C. Theories of Revolution and the Case of Peru. In *The Shining Path of Peru*. New York: St. Martin's Press, 1994.

MILOSLAVICH TUPAC, Diana. *The autobiography of María Elena Moyano: the life nad death of a Peruvian activist*. Gainesville: University Press of Florida, 2000.

MINAHAN, James B. *Ethnic groups of the Americas: an encyclopedia*, Santa Barbara: ABC-CLIO,LLC, 2013.

MONTOYA MARALLANO, Claudio. *La Guerra de los Tenientes, Memorias de la Guerra con Sendero Luminoso*, Lulu.com, 2008.

OBANDO, Enrique. Civil-Military Relations in Peru, 1980–1996: How to Control and Coopt the Military (and the consequences of doing so). In *Shining and other paths: war and society in Peru, 1980–1995*. Durham: Duke University Press, 1998.

OECD, OECD. Analýza vzdělávací politiky 2001. (Přeloženo z anglického originálu Education Policy Analysis – 2001.) Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2002.

ORTIZ GASPAR, David Aníbal. La importancia del estudio de la Historia: a propósito del MOVADef. *Paradigmas Constitucionales*, 2012.

PALMER, David Scott. *The Shining Path of Peru*. New York: St. Martin's Press, 1994.

PORTOCARRERO, Gonzalo. *Racismo y mestizaje y otros ensayos*. Lima: Fondo Editorial del Congreso Del Perú, 2007.

QUISPE, Arturo Lázaro. La chicha: Un camino sin fin. In *Los nuevos Limeños. Sueños, fervores y caminos en el mundo popular*, TAFOS-SUR, 1993.

RICHTER, Marcial Molina. *Historia y cultura de Ayacucho*. Lima: Instituto de Estudios Peruanos, 2008.

RODRÍGUEZ RABANAL, César. *La violencia de las horas: un estudio psicoanalítico sobre la violencia en el Perú*. Caracas: Ed. Nueva Sociedad, 1995.

ROEDL, Bohumír. *Dějiny Peru a Bolívie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007.

ROSSELL, Luis; VILLAR, Alfredo; COSSIO, Jesús. *Rupay: historias gráficas de la violencia en el Perú, 1980-1984*, Lima: Ediciones ContraCultura, 2008.

SELIGMANN, Linda J. *Between reform & revolution: political struggles in the peruvian Andes, 1969 – 1991*. Stanford: Stanford University Press, 1995.

- SCHEINA, R. L. *Latin America's Wars Volume II: The Age of the Professional soldier, 1900–2001*. Dulles: Brassey's, 2003.
- SCHÖNWÄLDER, Gerd. *Linking civil society and the state: urban popular movements, the left and local government in Peru, 1980–1992*. University Park: Pennsylvania State University Press, 2002.
- ŚNIADECKA-KOTARSKA, Magdalena. *Ser mujer en el Perú (1980 – 2005)*. Warszawa: CESLA, 2008.
- SÖNMEZ, Sevil F. Tourism, terrorism, and political instability. *Annals of Tourism Research*, 1998, roč. 25, č. 2, s. 416-456.
- STEIN, Steve. The Paths to Populism in Peru. In *Populism in Latin America*, Tuscaloosa: University of Alabama Press, 1999.
- TAYLOR, Lewis. Counter-insurgency strategy, the PCP-Sendero Luminoso and the civil war in Peru, 1980–1996. *Bulletin of Latin American Research*, 1998, roč. 17, č. 1, s. 35-58.
- THEIDON, Kimberly. *Entre prójimos. El conflicto armado interno y la política de la reconciliación en el Perú*. Lima: Instituto de Estudios Peruanos, 2004.
- THOMAS, Dorothy Q. *Untold Terror: Violence against Women in Peru's Armed Conflict*. New York: Human Rights Watch, 1992.
- UCCELLI, Francesca, et al. *Secreto a voces. Memoria y educación en colegios públicos de Lima y Ayacucho*. Lima: Instituto de Estudios Peruanos, 2013
- VALENTINO, Benjamin; HUTH, Paul; BALCH-LINDSAY, Dylan. “Draining the sea”: mass killing and guerrilla warfare. *International Organization*, 2004, roč. 58, č. 2, s. 375-407.
- WAHAB, Salah. Tourism and terrorism: synthesis of the problem with emphasis on Egypt. *Tourism, crime, and international security issues*, 1996, s. 175-186.
- WIIG, Henrik. *Social capital in war-torn Peruvian communities. New issues in refugee research, Working Paper No.116*, Geneva: UNHCR, Evaluation and Policy Analysis Unit, 2005.

YPEIJ, Annelou; ZOOMERS, Annelies. *La ruta andina: turismo y desarrollo sostenible en Perú y Bolivia*, Lima: IEP, 2006.

Elektronické zdroje

Amnistía General. 25. 9. 2010, roč. 1, č. 1. [online]. Dostupné z <http://movamnsitiayderfundamentales.blogspot.cz/p/periodico-amnistia-general.html>.

AROSTEGUI, M. Troops dispatched to corral guerrillas ; Shining Path revives operations. *Washington Times*. 12. 12. 2006 [online]. Dostupné z <http://proquest.umi.com/pqdweb?did=1178572141&sid=1&Fmt=3&clientId=45149&RQT=309&VName=PQD>.

ÁVILA, Diana. "América Latina: desplazados en Perú, ¿concluyendo su proceso?." *Revista Migraciones Forzadas*. 2004, roč. 16, č. 17. [online]. Dostupné z http://www.fmreview.org/es/pdf/RMF16-17/RMF16-17_31.pdf.

BBC. Migración: su historia. 7. 4. 2004 [online]. Dostupné z http://news.bbc.co.uk/hi/spanish/forums/newsid_3532000/3532763.stm.

Comisión de la Verdad y Reconciliación. *Informe final. Violencia sexual contra la mujer*. 2003 [online]. Dostupné z <http://www.cverdad.org.pe/ifinal/pdf/TOMO%20VI/SECCION%20CUARTA-Crimenes%20y%20violaciones%20DDHH/FINAL-AGOSTO/1.5.VIOLENCIA%20SEXUAL%20CONTRA%20LA%20MUJER.pdf>

Comisión de la Verdad y Reconciliación. *Informe Final*. 2003 [online]. Dostupné z <http://www.cverdad.org.pe/ifinal/index.php>.

Comisión de la Verdad y Reconciliación. *Informe Final. Conclusiones Generales*. 2003 [online], s. 317. Dostupné z <http://www.cverdad.org.pe/ifinal/pdf/TOMO%20VIII/CONCLUSIONES%20GENERALES.pdf>.

Comisión de la Verdad y Reconciliación. *Informe final. Las ejecuciones extrajudiciales en Socos (1983)*. 2003 [online]. Dostupné z <http://www.cverdad.org.pe/ifinal/pdf/TOMO%20VII/Casos%20Ilustrativos-UIE/2.7.%20SOCOS.pdf>

Comisión de la Verdad y Reconciliación. *Informe final. Ejecuciones extrajudiciales en Putis (1984)*. 2003 [online]. Dostupné z <http://www.cverdad.org.pe/ifinal/pdf/TOMO%20VII/Casos%20Ilustrativos-UIE/2.14.%20putis.pdf>

Comisión de la Verdad y Reconciliación. *PCM - Crean Comisión de la Verdad*. 2001 [online]. Dostupné z <http://www.cverdad.org.pe/lacomision/nlabor/decsup01.php>.

Comisión de la Verdad y Reconciliación. [online]. Dostupné z <http://cverdad.org.pe>.

Equipo de investigación de Gaceta Constitucional. Dossier: El caso de MOVADef. *Gaceta Institucional*, 2012, č. 49, s. 297-336. [online]. Dostupné z <http://www.gacetaconstitucional.com.pe/sumario-cons/doc-sum/GC%2049%20%20Dossier-ED.pdf>.

Infolatam. *Perú: Humala apoya denuncia a líder de Movadef por pertenencia a Sendero Luminoso*. 2013 [online]. Dostupné z <http://www.infolatam.com/2013/01/03/peru-humala-apoya-denuncia-a-lider-de-movadef-por-pertenencia-a-sendero-luminoso/>.

Infolatam. *Gobierno peruano asesta duro golpe a organismo vinculado a Sendero Luminoso*. 10. 4. 2014 [online]. Dostupné z <http://www.infolatam.com/2014/04/11/gobierno-peruano-asesta-duro-golpe-a-organismo-vinculado-a-sendero-luminoso/>.

Infolatam. *Golpe “irreversible” a Sendero Luminoso con muerte de dos líderes*. 13. 9. 2013 [online]. Dostupné z <http://www.infolatam.com/2013/08/13/golpe-irreversible-a-sendero-luminoso-con-muerte-de-dos-lideres/>.

Infolatam. *Perú: condenan a cadena perpetua al último líder histórico de Sendero Luminoso*. 9. 6. 2013 [online]. Dostupné z <http://www.infolatam.com/2013/06/09/peru-condenan-a-cadena-perpetua-al-ultimo-lider-historico-de-sendero-luminoso/>.

Infolatam. *Perú espera reducir en 6 % los cultivos de coca, básicamente con erradicación*. 13. 2. 2013 [online]. Dostupné z <http://www.infolatam.com/2013/02/13/peru-espera-reducir-en-6-los-cultivos-de-coca-basicamente-con-erradicacion/>.

Infolatam. *Perú: Universidad más antigua marchó contra el terrorismo en Lima*. 20. 11. 2012 [online]. Dostupné z <http://www.infolatam.com/2012/11/20/peru-universidad-mas-antigua-marcho-contra-el-terrorismo-en-lima/>.

Instituto de Opinión Pública de la Pontificia Universidad Católica del Perú. *Encuesta de opinión en Lima Metropolitana Mayo 2010 (IOP_0510_01)*. 2010 [online]. Dostupné z <http://iop2.mediaw3b.com/busqueda/encuesta/53?>.

Instituto de Opinión Pública de la Pontificia Universidad Católica del Perú. *Encuesta de opinión Nacional Urbana Rural – Abril 2011 (IOP_0411_01)*. 2011 [online]. Dostupné z <http://iop2.mediaw3b.com/busqueda/encuesta/65?>.

Instituto Nacional de Estadística e Informática. *Migraciones Internas en el Perú*. 1995 [online]. Dostupné z http://www.inei.gob.pe/media/MenuRecursivo/publicaciones_digitales/Est/Lib0018/cap31002.htm

Instituto Nacional de Estadística e Informática. *Perfil Sociodemográfico del Perú, 2008*. 2008 [online]. Dostupné z <http://sinia.minam.gob.pe/index.php?accion=verElemento&idElementoInformacion=126&verPor=tema&idTipoElemento=8&idTipoFuente=342&idfuentesinformacion=64>.

Instituto Nacional de Estadística e Informática. *1. Reseña Histórica de las Etnias Censadas*. 2007 [online]. Dostupné z <http://proyectos.inei.gob.pe/web/biblioineipub/bancopub/Est/Lib0860/resena.pdf>.

CORAL, Isabel. *Desplazamiento por violencia política en el Perú 1980 – 1992*. Lima: Instituto de Estudios Peruanos. 1994 [online]. Dostupné z <http://198.57.164.64/~ieporg/textos/DDT/ddt58.pdf>

Gobierno Regional de Ayacucho. *Plan de desarrollo turístico de la región Ayacucho*, 2004, s. 13-15. [online]. Dostupné z http://www.mincetur.gob.pe/newweb/Portals/0/Turismo/pertur/PERTUR_ayacuch o.pdf.

LaRepública.pe. *Devida: El Perú es primer exportador de cocaína*. 16. 1. 2014 [online]. Dostupné z <http://www.larepublica.pe/16-01-2014/devida-el-peru-es-primer-exportador-de-cocaina>.

Ministerio de Energía y Minas. *EIA Redes Secundarias de las Otras Redes de Distribución en Lima y Callao*. [online]. Dostupné z <http://intranet2.minem.gob.pe/web/archivos/camisea/estudios/redes/aspectos.pdf>.

Ministerio de Cultura. *Muestra fotográfica Yuyanapaq, para recordar se exhibirá hasta el 2026 en el Ministerio de Cultura*. 2013 [online]. Dostupné z <http://www.cultura.gob.pe/es/comunicacion/noticia/muestra-fotografica-yuyanapaq-para-recordar-se-exhibira-hasta-el-2026-en-el>.

Ministerio de la Mujer y Poblaciones Vulnerables. *Población Desplazada en Cifras Estadísticas*, Lima, 2012 [online]. Dostupné z http://www.mimp.gob.pe/files/direcciones/ddcp/boletin_poblac_desplazada_estad.pdf

Movimiento Ciudadano Para que no se repita. [online]. Dostupné z <http://www.paraquenoserepita.org.pe/>

Movimiento Ciudadano Para que no se repita. *Espacios de Memoria en el Perú*. [online]. Dostupné z <http://espaciosdememoria.pe/>

Museo Virtual de Arte y Memorias. [online]. Dostupné z <http://www.museoarteporlasmemorias.pe/>

Peru president says Shining Path remnants must be "exterminated". *EFE News Service* [online]. 7. 8. 2009. Dostupné z <http://proquest.umi.com/pqdweb?did=1821126551&sid=1&Fmt=3&clientId=45149&RQT=309&VName=PQD>.

PUENTE de la VEGA, Diógenes. Paros Armados De Sendero Luminoso Paralizan Transporte. *Hoy*, 15.5.1992 [online]. Dostupné z <http://www.hoy.com.ec/noticias-ecuador/paros-armados-de-sendero-luminoso-paralizan-transporte-54787.html>.

SANDOVAL, Pablo. El genio y la botella: sobre Movadef y Sendero Luminoso en San Marcos. *Revista Argumentos*, roč. 6, č. 5, listopad 2012. [online]. Dostupné z http://www.revistargumentos.org.pe/el_genio_y_la_botella.html.

SÁNCHEZ, Pilar. Audios confirman que terrorista 'Artemio' fue el creador del Movadef. *Perú21.pe*. 5.6.2013 [online]. Dostupné z <http://peru21.pe/politica/audios-confirman-que-terrorista-artemio-fue-creador-movadef-2134353>.

TANAKA, Martín. *Chungui*, de Edilberto Jiménez. 2009 [online]. Dostupné z <http://www.larepublica.pe/columnistas/virtu-e-fortuna/chungui-de-edilberto-jimenez-23-08-2009>.

TURINO, Thomas. The Music of Andean Migrants in Lima, Peru: Demographics, Social Power, and Style. *Latin American Music Review*, 1988, roč. 9, č. 2, s. 127-150. [online]. Dostupné z <http://www.jstor.org/stable/780291>.

THE WORLD. Leader of Peruvian Rebellion Sentenced. *Los Angeles Times*. 14. 10. 2006. [online]. Dostupné z <http://proquest.umi.com/pqdweb?did=1145235771&sid=1&Fmt=3&clientId=45149&RQT=309&VName=PQD>.

WILLER, Hildegard. Quién cuida a quién?. *Revista Memoria*, 2012, č. 8. [online]. Dostupné z <http://textos.pucp.edu.pe/texto/Revista-Memoria-8-Articulo-2>.

Audiovizuální zdroje

ANFASEP 30 años luchando por la verdad y la memoria (režie Mariano Agudo, Daniel Lagares), 2013 [online]. Dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=XDep1DAw214>

Chungui horror sin lágrimas...una historia peruana (režie Felipe Degregori), 2010 [online]. Dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=fJRbTupe59E>.

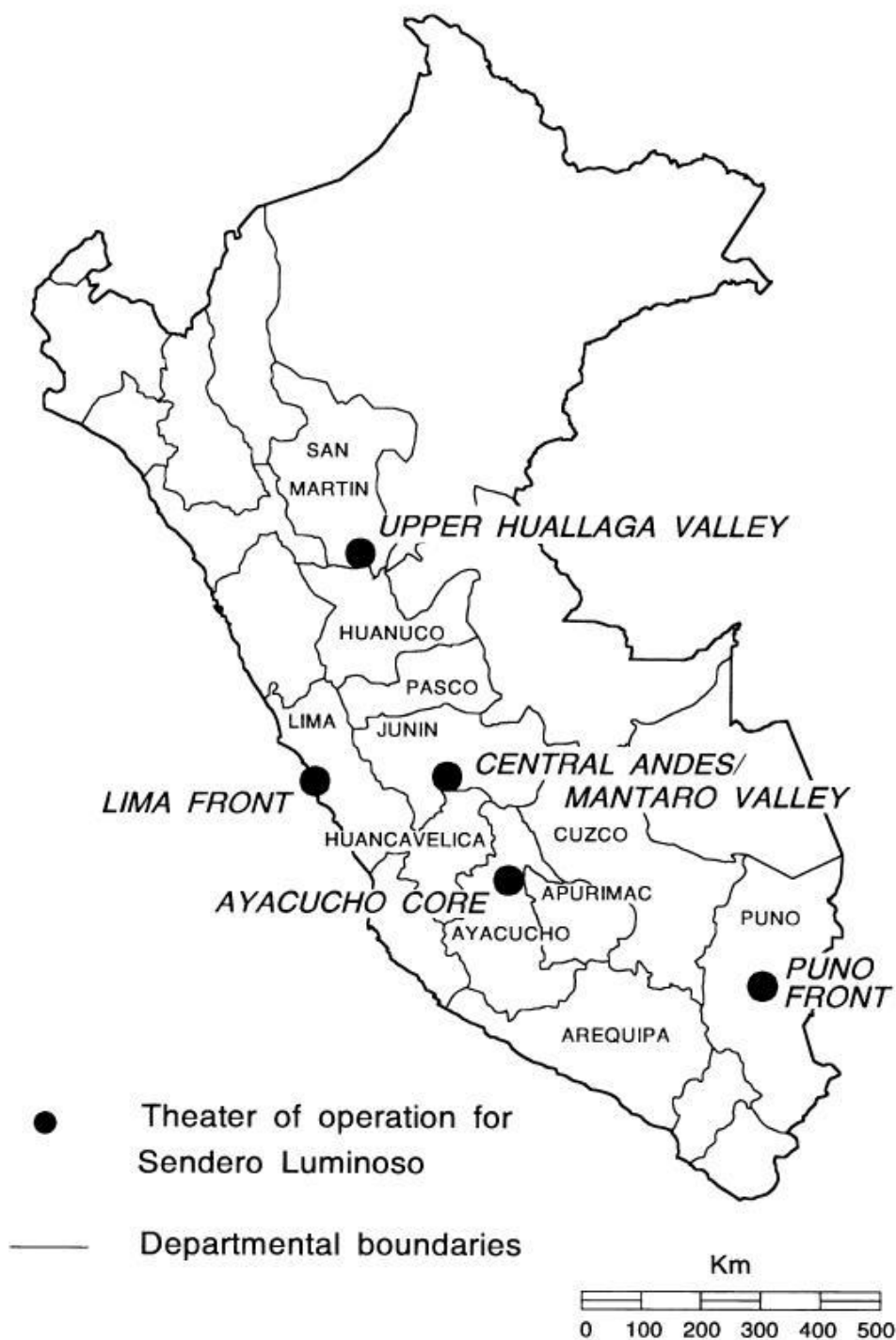
La teta asustada (režie Claudia Llosa), Peru, Španělsko, 2009.

Paloma de papel (režie Fabrizio Aguilar), Peru, 2003.

Příloha

Mapa hlavních center operací Světlé stezky

Zdroj: KENT, R. B. Geographical dimensions of the Shining Path insurgency in Peru. *Geographical Review*. Oct. 1993, roč. 83, č. 4, s. 443. [online]. Dostupné z <http://www.jstor.org/stable/215825>.